

VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY V BRATISLAVE, n.o.

Sociálnoprávna ochrana detí

Michaela Dávidová

Bratislava 2026

DÁVIDOVÁ, M. 2026. *Sociálnoprávna ochrana detí*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o., Bratislava. 196 s. ISBN 978-80-8132-329-4.

© **Autor**

PhDr. Mgr. Michaela Dávidová, PhD., MBA, LL.M.

Recenzenti:

doc. PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Vydavateľstvo: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n.o.
Nám. 1. mája 1, 811 01 Bratislava.

Počet strán: 196

Poradie vydania: prvé

Rok vydania: 2026

Text neprešiel jazykovou korektúrou

Všetky práva sú vyhradené.

Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ani rozširovať (elektronicky, fotografickou reprodukciou a pod.) bez predchádzajúceho písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8132-329-4

EAN 9788091323294

Obsah

ÚVOD.....	8
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ.....	9
1.1 Vymedzenie sociálnoprávnej ochrany detí.....	9
1.2 Legislatívny rámec sociálnoprávnej ochrany detí.....	10
2 MEDZINÁRODNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ A JEJ INŠTITUCIONÁLNE ZABEZPEČENIE.....	13
2.1 Medzinárodnoprávna ochrana práv dieťaťa.....	13
2.2 Centrum pre medzinárodnoprávnú ochranu detí a mládeže.....	14
3 SOCIÁLNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ – DEFINÍCIE, CHARAKTERISTIKA A PRAMENE PRÁVA.....	17
3.1 Vymedzenie sociálnoprávnej ochrany detí.....	17
3.2 Charakteristika sociálnoprávnej ochrany detí.....	18
3.3 Ciele sociálnoprávnej ochrany detí.....	19
3.4 Princípy sociálnoprávnej ochrany detí.....	20
3.5 Funkcie sociálnoprávnej ochrany detí.....	21
3.6 Subjekty sociálnoprávnej ochrany detí.....	23
3.7 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí.....	24
3.8 Sociálnoprávna ochrana detí a najlepší záujem dieťaťa.....	26
3.9 Participačné práva dieťaťa.....	27
4 ROZSAH OPATRENÍ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ PODĽA AKTUÁLNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY.....	30
4.1 Vymedzenie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí.....	30
4.2 Preventívne opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí.....	31
4.3 Ochranné opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí.....	33
4.4 Výchovné opatrenia v systéme sociálnoprávnej ochrany detí.....	34
4.5 Sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodine.....	36
4.6 Sanácia rodinného prostredia.....	38
4.7 Náhradná starostlivosť ako opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí.....	39

5 NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA – DEFINÍCIA, PRINCÍPY, KRITÉRIÁ POSUDZOVANIA A APLIKÁCIA V PRAXI.....43

5.1 Vymedzenie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.....	43
5.2 Princípy najlepšieho záujmu dieťaťa.....	44
5.3 Aplikácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v rozhodovacej praxi.....	46
5.4 Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa v sociálnoprávnej ochrane detí.....	47
5.5 Participácia dieťaťa ako súčasť najlepšieho záujmu dieťaťa.....	49
5.6 Judikatúra a význam súdnej praxe pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa.....	50
5.7 Limity a problémy pri aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.....	52
5.8 Význam multidisciplinárneho prístupu pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa.....	54
5.9 Súčasné trendy ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa.....	56

6 POVINNOSTI PRI PORUŠOVANÍ PRÁV DIEŤAŤA A OCHRANA PRÁV DIEŤAŤA V SOCIÁLNOPRÁVNEJ OBLASTI.....59

6.1 Porušovanie práv dieťaťa ako dôvod zásahu sociálnoprávnej ochrany detí.....	59
6.2 Formy porušovania práv dieťaťa.....	60
6.3 Sociálnoprávna ochrana detí pri podozrení na násilie páchané na dieťaťu.....	61
6.4 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri ochrane práv dieťaťa.....	63
6.5 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane práv dieťaťa.....	65
6.6 Prevencia porušovania práv dieťaťa.....	66
6.7 Súčasné výzvy ochrany práv dieťaťa.....	67

7 OPATRENIA SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ NA PREDCHÁDZANIE KRÍZOVÝM SITUÁCIÁM V RODINE A PROBLEMATIKA RODIČOVSKÉHO KONFLIKTU.....71

7.1 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine.....	71
7.2 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov.....	72
7.3 Problematika rodičovského konfliktu v sociálnoprávnej ochrane detí.....	74
7.4 Participácia dieťaťa pri riešení konfliktov v rodine.....	75
7.5 Význam multidisciplinárneho prístupu pri riešení rodičovských konfliktov.....	77
7.6 Význam mediácie a odbornej intervencie pri ochrane dieťaťa.....	78
7.7 Význam sanácie rodinného prostredia pri ochrane práv dieťaťa.....	80

7.8 Ochranné opatrenia pri zlyhaní sanácie rodinného prostredia.....	81
7.9 Súčasné trendy sociálnoprávnej ochrany detí pri riešení rodinných konfliktov.....	83

8 SUBJEKTY VÝKONU OPATRENÍ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ.....86

8.1 Orgán sociálnoprávnej ochrany detí.....	86
8.2 Spolupráca subjektov sociálnoprávnej ochrany detí.....	87
8.3 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane práv dieťaťa.....	89
8.4 Spolupráca súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí.....	90
8.5 Spolupráca škôl a školských zariadení pri ochrane práv dieťaťa.....	92
8.6 Spolupráca zdravotníckych zariadení pri ochrane práv dieťaťa.....	94
8.7 Spolupráca Policajného zboru Slovenskej republiky pri ochrane práv dieťaťa.....	95
8.8 Spolupráca akreditovaných subjektov pri ochrane práv dieťaťa.....	97
8.9 Súčasné výzvy spolupráce subjektov sociálnoprávnej ochrany detí.....	99

9 KOMISÁR PRE DETI A JEHO PÔSOBNOSŤ PRI OCHRANE DETÍ.....102

9.1 Postavenie a právny základ pôsobnosti komisára pre deti.....	102
9.2 Pôsobnosť komisára pre deti pri ochrane práv maloletých detí.....	103
9.3 Spolupráca komisára pre deti s orgánmi verejnej moci a odbornými subjektmi.....	105
9.4 Význam komisára pre deti pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa.....	106
9.5 Súčasné výzvy ochrany práv dieťaťa v činnosti komisára pre deti.....	108

10 MALOLETÉ DIEŤA A ROZVOD RODIČOV Z POHĽADU SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ.....111

10.1 Dopad rozvodu rodičov na maloleté dieťa.....	111
10.2 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri rozvode rodičov.....	112
10.3 Kolízny opatrovník a ochrana záujmov maloletého dieťaťa.....	114
10.4 Monitoring situácie maloletého dieťaťa po rozvode rodičov.....	117
10.5 Ochrana maloletého dieťaťa pri konfliktných rozvodoch rodičov.....	119

11 VÝCHOVNÉ OPATRENIA V SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANE DETÍ.....122

11.1 Postavenie a význam výchovných opatrení v systéme sociálnoprávnej ochrany detí.....	122
11.2 Druhy výchovných opatrení a ich uplatňovanie v praxi.....	123
11.3 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii výchovných opatrení.....	125

11.4 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri realizácii výchovných opatrení.....	127
11.5 Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii výchovných opatrení.....	128

12 VŠEOBECNE O NEODKLADNÝCH OPATRENIACH A NEODKLADNÉ OPATRENIA PRE MALOLETÝCH PODĽA PROCESNÝCH PREDPISOV.....132

12.1 Podstata a význam neodkladných opatrení.....	132
12.2 Dôvody nariadenia neodkladného opatrenia vo veciach maloletých detí.....	133
12.3 Formy neodkladných opatrení vo veciach maloletých detí.....	135
12.4 Procesné aspekty rozhodovania o neodkladných opatreniach.....	137
12.5 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii neodkladných opatrení.....	139
12.6 Participácia maloletého dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach.....	141

13 MALOLETÝ BEZ SPRIEVODU A JEHO PRÁVNÁ OCHRANA V MEDZINÁRODNOM A VNÚTROŠTÁTNOM KONTEXTE.....144

13.1 Vymedzenie pojmu maloletý bez sprievodu.....	144
13.2 Právna úprava ochrany maloletých bez sprievodu.....	145
13.3 Postavenie maloletého bez sprievodu v azylovom konaní.....	147
13.4 Psychosociálne aspekty ochrany maloletých bez sprievodu.....	149
13.5 Participácia maloletého bez sprievodu pri rozhodovaní o jeho situácii.....	151

14 NÁHRADNÁ STAROSTLIVOSŤ A JEJ FORMY Z HĽADISKA SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ.....154

14.1 Podstata a význam náhradnej starostlivosti.....	154
14.2 Náhradná rodinná starostlivosť.....	155
14.3 Inštitucionálna starostlivosť o maloleté dieťa.....	158
14.4 Význam sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii náhradnej starostlivosti.....	160
14.5 Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii náhradnej starostlivosti.....	162

15 SPROSTREDKOVANIE NÁHRADNÉHO RODINNÉHO PROSTREDIA.....166

15.1 Podstata a význam sprostredkovania náhradného rodinného prostredia.....	166
15.2 Právna úprava sprostredkovania náhradného rodinného prostredia.....	167
15.3 Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia.....	169
15.4 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia.....	171

15.5 Psychologické a sociálne aspekty sprostredkovania náhradného rodinného prostredia.....	173
---	-----

16 CENTRUM PRE DETI A RODINY – DEFINÍCIA, VYMEDZENIE A FORMY STAROSTLIVOSTI.....177

16.1 Podstata a postavenie centra pre deti a rodiny v systéme sociálnoprávnej ochrany detí.....	177
16.2 Právna úprava centier pre deti a rodiny a profesionálnej náhradnej starostlivosti.....	179
16.3 Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom a jeho postavenie v systéme	181
16.4 Odborné činnosti centier pre deti a rodiny.....	183
16.5 Participácia maloletého dieťaťa v centrách pre deti a rodiny.....	185
16.6 Sanácia rodinného prostredia a návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny.....	187
16.7 Príprava mladých dospelých na samostatný život po ukončení starostlivosti.....	189

ZÁVER.....192

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....193

ÚVOD

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje významnú súčasť systému ochrany ľudských práv a zároveň jednu z najcitlivejších oblastí sociálnej práce a právnej praxe. Dieťa ako osobitne zraniteľný subjekt spoločnosti vyžaduje špecifickú ochranu zo strany štátu, rodiny aj spoločnosti.

Predkladané skriptá sa venujú základným teoretickým, právnym a aplikačným aspektom sociálnoprávnej ochrany detí v podmienkach Slovenskej republiky. Pozornosť je zameraná na legislatívny rámec sociálnoprávnej ochrany detí, princípy ochrany práv dieťaťa, kompetencie jednotlivých subjektov participujúcich na ochrane maloletých detí, ako aj na konkrétne opatrenia realizované v praxi. Súčasťou práce je aj problematika najlepšieho záujmu dieťaťa, náhradnej starostlivosti, neodkladných opatrení, postavenia kolízneho opatrovníka či ochrany maloletých bez sprievodu.

Skriptá sú tematicky zamerané predovšetkým na oblasť sociálnoprávnej ochrany detí. Hoci právna úprava Slovenskej republiky upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelú ako vzájomne prepojený systém podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov, predmetom tejto publikácie je prioritne ochrana práv, právom chránených záujmov a priaznivého vývinu maloletých detí. Problematika sociálnej kurately je v texte reflektovaná len v rozsahu nevyhnutnom na vysvetlenie súvislostí výkonu sociálnoprávnej ochrany detí, najmä pri preventívnych opatreniach, predchádzaní sociálno-patologickým javom a multidisciplinárnej spolupráci pri ochrane maloletých detí. Takto vymedzené zameranie publikácie vychádza z didaktického cieľa poskytnúť študentom ucelený prehľad o teoretických, právnych a aplikačných aspektoch sociálnoprávnej ochrany detí.

Publikácia reflektuje potrebu interdisciplinárneho prístupu k ochrane práv dieťaťa a zdôrazňuje význam spolupráce sociálnych pracovníkov, psychológov, pedagógov, právnikov, zdravotníckych pracovníkov a ďalších odborníkov. Osobitná pozornosť je venovaná aj aktuálnym výzvam sociálnoprávnej ochrany detí, medzi ktoré patria konfliktné rozvody rodičov, sociálne vylúčenie rodín, psychické problémy detí a podobne.

Cieľom skrípt je poskytnúť študentom, odborníkom z pomáhajúcich profesií a ďalším záujemcom základný teoretický a praktický prehľad o problematike sociálnoprávnej ochrany detí, podporiť odbornú diskusiu a prispieť k efektívnej ochrane práv dieťaťa v súčasnej spoločnosti.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ

1.1 Vymedzenie sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení a činností zameraných na ochranu práv, právom chránených záujmov a priaznivého vývinu dieťaťa. Ide o multidisciplinárnu oblasť prepájajúcu právne, sociálne, psychologické, pedagogické a zdravotnícke aspekty starostlivosti o dieťa. Jej základným cieľom je zabezpečiť každému dieťaťu ochranu, bezpečné rodinné prostredie a podmienky pre zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin.

Sociálnoprávna ochrana detí vychádza z princípu, že dieťa je samostatným nositeľom práv a slobôd. Pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletého dieťaťa musí byť prioritne rešpektovaný princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý je zakotvený v Dohovore o právach dieťaťa, ako aj v právnom poriadku Slovenskej republiky, najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov a v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí sa uplatňuje najmä v situáciách, keď je ohrozený priaznivý vývin dieťaťa v dôsledku nepriaznivých rodinných, sociálnych alebo ekonomických podmienok. Ide predovšetkým o prípady zanedbávania starostlivosti o dieťa, týrania, zneužívania, domáceho násillia, závislostí rodičov, konfliktov v rodine alebo sociálneho vylúčenia rodiny. Úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je identifikovať mieru ohrozenia dieťaťa a prijímať primerané opatrenia smerujúce k ochrane jeho života, zdravia a priaznivého vývinu.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov sociálnoprávna ochrana detí zahŕňa opatrenia na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, opatrenia na obmedzovanie a odstraňovanie negatívnych vplyvov pôsobiacich na dieťa, ako aj opatrenia na zabezpečenie náhradného rodinného prostredia v prípadoch, keď biologická rodina nedokáže plniť svoje základné funkcie. Významnou súčasťou systému je preventívna činnosť, sociálne poradenstvo, odborná diagnostika, sanácia rodiny a podpora zachovania prirodzených rodinných väzieb.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená na rešpektovaní ľudskej dôstojnosti, individuality a práv dieťaťa. Pri vykonávaní opatrení sa uplatňuje zásada rovnakého zaobchádzania a zákaz diskriminácie z dôvodu pohlavia, veku, zdravotného postihnutia, národnosti, sociálneho pôvodu, náboženského vyznania alebo iného postavenia. Významnú úlohu

zohráva aj participácia dieťaťa, teda právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, primerane jeho veku a rozumovej vyspelosti.

Výkon sociálnoprávnej ochrany detí zabezpečujú najmä orgány štátnej správy, predovšetkým Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny prostredníctvom oddelení sociálnoprávnej ochrany detí. Na ochrane práv dieťaťa sa podieľajú aj súdy, školy, zdravotnícke zariadenia, obce, centrá pre deti a rodiny, neziskové organizácie, psychológovia, sociálni pracovníci a ďalšie odborné subjekty. Sociálnoprávna ochrana detí preto predstavuje systém interdisciplinárnej spolupráce viacerých profesií a inštitúcií.

V súčasnosti čelí sociálnoprávna ochrana detí novým výzvam, medzi ktoré patria najmä kyberšikanovanie, online zneužívanie detí, narastajúce psychické problémy detí a mladistvých, konfliktné rozvody rodičov či sociálne vylúčenie rodín. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné, aby systém sociálnoprávnej ochrany detí flexibilne reagoval na meniace sa spoločenské podmienky a zabezpečoval efektívnu ochranu práv dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

1.2 Legislatívny rámec sociálnoprávnej ochrany detí

Legislatívny rámec sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje súbor medzinárodných dokumentov, ústavných princípov, zákonov a vykonávacích právnych predpisov upravujúcich ochranu práv dieťaťa a systém opatrení zabezpečujúcich jeho priaznivý vývin. Právna úprava vychádza z požiadavky zabezpečiť ochranu dieťaťa ako zraniteľného subjektu spoločnosti, pričom osobitný dôraz sa kladie na rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, najlepšieho záujmu dieťaťa a zachovanie rodinných väzieb.

Základným medzinárodnoprávnym dokumentom v oblasti ochrany práv dieťaťa je Dohovor o právach dieťaťa prijatý Organizáciou Spojených národov v roku 1989. Dohovor garantuje dieťaťu právo na ochranu života, priaznivý vývin, vzdelanie, zdravotnú starostlivosť, rodinné prostredie a ochranu pred všetkými formami násillia, zanedbávania a zneužívania. Mimoriadny význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý musí byť prioritným hľadiskom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí.

Významné postavenie majú aj ďalšie medzinárodné dokumenty, najmä Európska sociálna charta, dokumenty Rady Európy a medzinárodné dohovory upravujúce ochranu detí v osobitných situáciách, napríklad pri medzinárodných únosoch detí, náhradnej starostlivosti alebo ochrane maloletých bez sprievodu. Medzinárodné záväzky Slovenskej republiky významne ovplyvňujú vnútroštátnu právnu úpravu sociálnoprávnej ochrany detí a rozhodovacu prax orgánov verejnej moci.

Základ vnútroštátnej právnej úpravy tvorí Ústava Slovenskej republiky, ktorá garantuje ochranu manželstva, rodičovstva, rodiny a osobitnú ochranu detí a mladistvých. Ústava zároveň deklaruje princíp rovnosti a zákazu diskriminácie, ktorý sa uplatňuje aj pri výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí.

Kľúčovým právnym predpisom v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. Tento zákon upravuje systém opatrení na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, ochranu detí pred sociálno-patologickými javmi, zabezpečenie náhradného rodinného prostredia a výkon opatrení orgánov sociálnoprávnej ochrany detí. Zároveň vymedzuje kompetencie orgánov verejnej správy, zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a ďalších subjektov participujúcich na ochrane práv dieťaťa.

Významné postavenie má aj zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje rodičovské práva a povinnosti, výkon starostlivosti o maloleté dieťa, náhradnú starostlivosť, osvojenie, poručníctvo a ďalšie rodinnoprávne vzťahy. Zákon o rodine explicitne zakotvuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí.

Procesnoprávny rámec ochrany maloletých detí upravuje najmä zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov, ktorý stanovuje postup súdu vo veciach starostlivosti súdu o maloletých, pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach, ústavnej starostlivosti či výkone rozhodnutí vo veciach maloletých detí.

Súčasťou legislatívneho rámca sú aj ďalšie právne predpisy, napríklad zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím v znení neskorších predpisov, zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom v znení neskorších predpisov, zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov, školský zákon č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov alebo zákon č. 376/2022 Z. z. o profesionálnych náhradných rodičoch v znení neskorších predpisov. Významnú úlohu zohrávajú aj vykonávacie právne predpisy, najmä vyhláška Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 103/2018 Z. z. v znení neskorších predpisov, ktorá podrobnejšie upravuje výkon niektorých opatrení sociálnoprávnej ochrany detí.

Legislatívny rámec sociálnoprávnej ochrany detí vytvára základ pre činnosť orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, centier pre deti a rodiny, škôl, zdravotníckych zariadení a ďalších subjektov participujúcich na ochrane práv dieťaťa. Jeho cieľom je zabezpečiť efektívnu ochranu detí a podporovať zachovanie prirodzeného rodinného prostredia.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení na ochranu práv a priaznivého vývinu dieťaťa.
- ☐ Základným princípom sociálnoprávnej ochrany detí je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Kľúčovým právnym predpisom je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.
- ☐ Významným medzinárodnoprávnym dokumentom je Dohovor o právach dieťaťa.
- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí je založená na interdisciplinárnej spolupráci viacerých odborných profesií.
- ☐ Prioritou systému je zachovanie prirodzeného rodinného prostredia dieťaťa.
- ☐ Významnú úlohu zohráva prevencia, sociálne poradenstvo a podpora rodičovských kompetencií.
- ☐ Moderné výzvy zahŕňajú digitálne riziká, konfliktné rozvody rodičov a nárast psychických problémov detí.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje sociálnoprávna ochrana detí a aké sú jej základné ciele?
2. Aké právne predpisy tvoria základ legislatívneho rámca sociálnoprávnej ochrany detí v Slovenskej republike?
3. V čom spočíva princíp najlepšieho záujmu dieťaťa?
4. Aké sú hlavné oblasti sociálnoprávnej ochrany detí?
5. Aké metódy sa využívajú pri výkone sociálnoprávnej ochrany detí?
6. Aké sú najvýznamnejšie súčasné výzvy sociálnoprávnej ochrany detí?
7. Prečo je dôležité zachovanie prirodzeného rodinného prostredia dieťaťa?

2 MEDZINÁRODNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ A JEJ INŠTITUCIONÁLNE ZABEZPEČENIE

2.1 Medzinárodnoprávna ochrana práv dieťaťa

Ochrana práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť medzinárodného systému ochrany ľudských práv. Medzinárodnoprávna ochrana detí vznikla ako reakcia na potrebu osobitnej ochrany maloletých osôb vzhľadom na ich fyzickú, psychickú a sociálnu zraniteľnosť. Postupným vývojom medzinárodného práva došlo k uznaniu dieťaťa ako samostatného subjektu práv, a nie iba objektu ochrany zo strany dospelých.

Základným medzinárodným dokumentom v oblasti ochrany práv dieťaťa je Dohovor o právach dieťaťa prijatý Organizáciou Spojených národov v roku 1989. Dohovor predstavuje najvýznamnejší medzinárodnoprávny dokument upravujúci práva detí a vytvára univerzálny rámec ochrany dieťaťa na celosvetovej úrovni. Slovenská republika je Dohovorom viazaná a jeho princípy sú implementované do vnútroštátneho právneho poriadku. (Dohovor o právach dieťaťa, 1991).

Dohovor o právach dieťaťa vychádza zo štyroch základných princípov princípu zákazu diskriminácie, princípu najlepšieho záujmu dieťaťa, práva dieťaťa na život, prežitie a rozvoj a princípu participácie dieťaťa.

Tieto princípy predstavujú interpretačný základ všetkých práv dieťaťa a zároveň určujú smerovanie vnútroštátnych systémov ochrany detí. Mimoriadny význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, podľa ktorého musí byť záujem dieťaťa prioritným hľadiskom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. (Löwy a kol., 2022).

Dohovor garantuje dieťaťu široké spektrum práv, medzi ktoré patrí najmä právo na život, právo na rodinné prostredie, právo na vzdelanie, právo na zdravotnú starostlivosť, právo na ochranu pred násilím a zneužívaním, právo vyjadriť svoj názor a právo na ochranu identity a dôstojnosti dieťaťa.

Významnú úlohu v systéme medzinárodnoprávnej ochrany detí zohráva Organizácia Spojených národov a jej špecializované orgány. Dohľad nad implementáciou Dohovoru vykonáva Výbor OSN pre práva dieťaťa, ktorý monitoruje plnenie záväzkov členských štátov a vydáva odporúčania na zlepšenie ochrany práv detí. Členské štáty sú povinné pravidelne predkladať správy o plnení Dohovoru a prijatých opatreniach na ochranu práv detí.

Významnou medzinárodnou organizáciou pôsobiacou v oblasti ochrany detí je UNICEF (United Nations Children's Fund), ktorý sa zameriava na podporu práv detí, humanitárnu pomoc, zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie a ochranu detí v krízových situáciách. UNICEF realizuje programy zamerané na prevenciu násillia, sociálneho vylúenia a ochranu detí v ozbrojených konfliktoch.

Medzinárodnoprávna ochrana detí je rozvíjaná aj v rámci Rady Európy a Európskej únie. Európsky súd pre ľudské práva rozhoduje vo veciach týkajúcich sa ochrany rodinného života, práv detí a ochrany maloletých osôb podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva významne ovplyvňuje rozhodovaciu prax vnútroštátnych súdov v oblasti ochrany maloletých detí.

Významné miesto v systéme medzinárodnoprávnej ochrany detí majú aj Haagske dohovory upravujúce medzinárodné únosy detí, medzištátne osvojenia a cezhraničnú ochranu maloletých osôb. Cieľom týchto dohovorov je zabezpečiť medzinárodnú spoluprácu pri ochrane práv dieťaťa a vytvárať mechanizmy na riešenie cezhraničných rodinnoprávných sporov.

Medzinárodnoprávna ochrana detí predstavuje významný pilier systému ochrany práv dieťaťa. Jej cieľom je zabezpečiť univerzálne štandardy ochrany detí, podporovať rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a vytvárať podmienky pre priaznivý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa bez ohľadu na jeho pôvod, národnosť alebo sociálne postavenie.

2.2 Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže

Významným subjektom medzinárodnoprávnej ochrany detí v Slovenskej republike je Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Centrum predstavuje orgán štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorého kompetencie upravuje zákon č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. v znení neskorších predpisov. Zároveň plní úlohy ústredného orgánu pri vykonávaní medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie v oblasti ochrany práv detí. (Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, 2026).

Hlavným poslaním Centra je zabezpečovanie ochrany a realizácie práv detí v medzinárodnom priestore. Pri výkone svojej činnosti vychádza z princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a jednotlivé prípady posudzuje individuálne s prihliadnutím na konkrétnu situáciu dieťaťa a jeho rodiny. Centrum poskytuje bezplatnú právnu pomoc v civilnoprávných veciach s medzinárodným prvkom a zabezpečuje spoluprácu so zahraničnými orgánmi pri ochrane práv maloletých detí.

Jednou z najvýznamnejších oblastí pôsobnosti Centra je cezhraničné vymáhanie výživného. Centrum poskytuje pomoc v prípadoch, keď povinná osoba žije v zahraničí a oprávnené dieťa alebo rodič sa nachádza na území Slovenskej republiky, prípadne naopak. Zabezpečuje komunikáciu so zahraničnými orgánmi, pomáha pri kompletizácii dokumentácie a sprostredkúva podania príslušným orgánom v zahraničí. Význam tejto činnosti spočíva najmä v ochrane sociálneho zabezpečenia dieťaťa a zabezpečení plnenia vyživovacej povinnosti aj v medzinárodnom kontexte.

Významnú oblasť činnosti Centra predstavuje aj zabezpečovanie návratu protiprávne premiestnených alebo zadržaných detí podľa Haagskeho dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z roku 1980. Medzinárodné únosy detí patria medzi mimoriadne citlivé prípady, ktoré majú výrazný dopad na psychický stav dieťaťa a rodinné vzťahy. Centrum v týchto prípadoch zabezpečuje komunikáciu medzi štátmi, poskytuje právne poradenstvo a participuje na realizácii postupov smerujúcich k ochrane práv dieťaťa a obnove kontaktu dieťaťa s druhým rodičom.

Dôležitou kompetenciou Centra je aj zabezpečovanie práva styku rodiča s dieťaťom v medzinárodnom prostredí. Centrum poskytuje pomoc rodičom alebo iným blízkym osobám v situáciách, keď je kontakt s dieťaťom žijúcim v zahraničí obmedzovaný alebo znemožňovaný. Zároveň sprostredkúva komunikáciu so zahraničnými orgánmi a poskytuje informácie o možnostiach právnej ochrany práva styku.

Významné postavenie má Centrum aj v oblasti medzištátnych osvojení. Medzištátne osvojenie predstavuje osobitnú formu náhradnej rodinnej starostlivosti realizovanú v prípadoch, keď nie je možné zabezpečiť dieťaťu vhodné rodinné prostredie v krajine jeho pôvodu. Centrum sprostredkúva medzištátne osvojenia v súlade s Haagskym dohovorom o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnom osvojení z roku 1993. Pri realizácii medzištátnych osvojení sa dôsledne uplatňuje princíp subsidiarity a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

Centrum zároveň participuje na činnosti Európskej justičnej siete pre občianske a obchodné veci, ktorej cieľom je podpora justičnej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie. Prostredníctvom tejto siete dochádza k výmene informácií medzi vnútroštátnymi orgánmi a súdmi pri riešení cezhraničných rodinnoprávných sporov. Činnosť Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže má významný praktický aj spoločenský rozmer. Centrum predstavuje významný článok systému medzinárodnej ochrany práv dieťaťa a svojou činnosťou prispieva k ochrane detí v cezhraničných situáciách, podpore rodinných väzieb a ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa v medzinárodnom priestore.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Základným medzinárodným dokumentom ochrany práv dieťaťa je Dohovor o právach dieťaťa.
- ☐ Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri ochrane práv maloletých detí.
- ☐ Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže plní úlohy ústredného orgánu Slovenskej republiky v oblasti medzinárodnoprávnej ochrany detí.
- ☐ Medzinárodné únosy detí upravuje Haagsky dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z roku 1980.
- ☐ Cezhraničné vymáhanie výživného predstavuje významný nástroj ochrany sociálnych práv dieťaťa.
- ☐ Dieťa má právo na kontakt s oboma rodičmi aj v prípade cezhraničných rodinných sporov.
- ☐ Medzištátne osvojenie sa realizuje na základe princípu subsidiarity a najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Medzinárodnoprávna ochrana detí je založená na intenzívnej spolupráci štátov, súdov a odborných inštitúcií.

Kontrolné otázky

1. Aký význam má Dohovor o právach dieťaťa v systéme medzinárodnoprávnej ochrany detí?
2. Aké základné princípy obsahuje Dohovor o právach dieťaťa?
3. Aké úlohy plní Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže?
4. Čo sa rozumie pod pojmom medzinárodný únos dieťaťa?
5. Aký je cieľ Haagskeho dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí?
6. V čom spočíva význam cezhraničného vymáhania výživného?
7. Aké práva zahŕňa právo styku rodiča s dieťaťom?
8. Aké princípy sa uplatňujú pri medzištátnych osvojeniach?

3 SOCIÁLNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ – DEFINÍCIE, CHARAKTERISTIKA A PRAMENE PRÁVA

3.1 Vymedzenie sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení, odborných činností a právnych nástrojov, prostredníctvom ktorých štát zabezpečuje ochranu práv dieťaťa, podporu jeho priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu a ochranu pred všetkými formami ohrozenia. Ide o komplexnú oblasť verejnej politiky a sociálnej intervencie, ktorej cieľom je vytvárať bezpečné a podnetné prostredie pre zdravý vývin dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí sa realizuje najmä v prípadoch, keď je ohrozený život, zdravie alebo priaznivý vývin dieťaťa, prípadne ak rodičia alebo iné osoby nezabezpečujú riadne plnenie rodičovských práv a povinností. Ochrana dieťaťa zahŕňa preventívne, podporné aj ochranné opatrenia smerujúce k eliminácii negatívnych javov v rodinnom prostredí a k ochrane základných práv maloletého dieťaťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Právny základ sociálnoprávnej ochrany detí v Slovenskej republike tvorí najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. Podľa uvedeného zákona sociálnoprávna ochrana detí predstavuje súbor opatrení smerujúcich k ochrane dieťaťa, rešpektovaniu jeho práv, ochrane priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu, predchádzaniu vzniku krízových situácií v rodine a ochrane dieťaťa pred sociálno-patologickými javmi.

Sociálnoprávna ochrana detí vychádza z princípu, že rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa. Primárnym cieľom preto nie je odňatie dieťaťa z rodinného prostredia, ale podpora rodiny a vytváranie podmienok, aby rodičia mohli riadne plniť svoje rodičovské funkcie. K zásahu štátu do rodinného života dochádza najmä v situáciách, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť iným spôsobom. (Karkošková, 2019; Rubisová, 2022). Sociálnoprávna ochrana detí má interdisciplinárny charakter a prepája poznatky viacerých vedných disciplín, najmä práva, sociálnej práce, psychológie, pedagogiky a medicíny. Výkon opatrení si preto vyžaduje spoluprácu viacerých odborných subjektov, medzi ktoré patria orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, školy, zdravotnícke zariadenia, polícia, centrá pre deti a rodiny a ďalšie odborné inštitúcie participujúce na ochrane práv dieťaťa.

3.2 Charakteristika sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje osobitnú oblasť verejnej správy a sociálnej politiky, ktorej predmetom je ochrana práv dieťaťa a zabezpečenie jeho priaznivého vývinu. Charakteristickým znakom sociálnoprávnej ochrany detí je jej preventívny, ochranný a intervenčný charakter. Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí nesmerujú iba k riešeniu už vzniknutých problémových situácií, ale aj k predchádzaniu ohrozenia dieťaťa a podpore funkčnosti rodinného prostredia.

Významnou charakteristikou sociálnoprávnej ochrany detí je jej preventívne zameranie. Prevencia predstavuje základný nástroj ochrany dieťaťa a zahŕňa aktivity smerujúce k predchádzaniu sociálno-patologickým javom, zanedbávaniu, násiliu, závislostiam alebo iným formám ohrozenia dieťaťa. Preventívna činnosť sa realizuje prostredníctvom sociálneho poradenstva, práce s rodinou, komunitných programov, výchovných opatrení a podpory rodičovských kompetencií. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Sociálnoprávna ochrana detí má zároveň ochranný charakter, ktorý sa prejavuje najmä v situáciách bezprostredného ohrozenia dieťaťa. V prípadoch týrania, zanedbávania, zneužívania alebo vážneho narušenia rodinného prostredia štát prostredníctvom príslušných orgánov prijíma opatrenia na ochranu dieťaťa a zabezpečenie jeho bezpečia. Ochranné opatrenia môžu mať podobu odborného poradenstva, dohľadu nad výchovou dieťaťa, výchovných opatrení alebo zabezpečenia náhradnej starostlivosti.

Charakteristickou črtou sociálnoprávnej ochrany detí je aj zásahový charakter opatrení. Štát zasahuje do rodinného života len v nevyhnutných prípadoch a v rozsahu potrebnom na ochranu práv a záujmov dieťaťa. Každý zásah do rodinného prostredia musí byť zákonný, primeraný a realizovaný v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Ochrana rodiny a rešpektovanie rodičovských práv preto predstavujú významné limity výkonu sociálnoprávnej ochrany detí.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená na individuálnom prístupe k dieťaťu a jeho rodine. Každé dieťa vyrastá v odlišných sociálnych, emocionálnych a rodinných podmienkach, preto je potrebné každú situáciu posudzovať individuálne. Pri hodnotení životnej situácie dieťaťa sa prihliada na jeho vek, zdravotný stav, psychické potreby, vzťahové väzby, rodinné prostredie a sociálne podmienky. Významnú úlohu zohráva aj participácia dieťaťa, teda právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú.

Významným znakom sociálnoprávnej ochrany detí je interdisciplinárna spolupráca. Efektívna ochrana dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup viacerých odborných subjektov, medzi ktoré patria orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, polícia, školy, zdravotnícke

zariadenia, psychológovia, sociálni pracovníci a ďalšie odborné profesie. Interdisciplinárny prístup umožňuje komplexné posudzovanie situácie dieťaťa a prijímanie opatrení zodpovedajúcich jeho individuálnym potrebám.

3.3 Ciele sociálnoprávnej ochrany detí

Základným cieľom sociálnoprávnej ochrany detí je ochrana života, zdravia a priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa. Systém sociálnoprávnej ochrany detí smeruje k vytváraniu bezpečných podmienok pre život dieťaťa, ochrane jeho práv a podpore rodinného prostredia ako prirodzeného prostredia pre jeho vývin.

Jedným z hlavných cieľov sociálnoprávnej ochrany detí je predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine. Význam preventívnych opatrení spočíva v tom, že umožňujú identifikovať rizikové faktory ohrozujúce dieťa ešte pred vznikom závažného narušenia rodinného prostredia. Prevencia zahŕňa najmä sociálne poradenstvo, odbornú pomoc rodinám, podporu rodičovských kompetencií, terénnu sociálnu prácu a komunitné programy zamerané na podporu rodiny a dieťaťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Významným cieľom sociálnoprávnej ochrany detí je ochrana dieťaťa pred všetkými formami násillia, zanedbávania, týrania a zneužívania. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú povinné prijímať opatrenia smerujúce k eliminácii negatívnych javov ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa a zabezpečiť jeho ochranu v situáciách bezprostredného ohrozenia.

Sociálnoprávna ochrana detí zároveň smeruje k podpore zachovania prirodzených rodinných väzieb. Odňatie dieťaťa z biologickej rodiny predstavuje krajný zásah do rodinného života a realizuje sa len v prípadoch, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť inými opatreniami. Významnú úlohu preto zohráva sanácia rodinného prostredia a podpora rodičov pri zvládaní sociálnych, ekonomických alebo výchovných problémov.

Dôležitým cieľom sociálnoprávnej ochrany detí je aj zabezpečenie náhradného rodinného prostredia pre deti, ktoré nemôžu vyrastať vo svojej biologickej rodine. Systém náhradnej starostlivosti je založený na princípe preferencie rodinného prostredia pred inštitucionálnou starostlivosťou. Uprednostňuje sa najmä náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť, osvojenie a poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom.

Významným cieľom sociálnoprávnej ochrany detí je aj rešpektovanie participačných práv dieťaťa. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názoru musí byť venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na vek a rozumovú

vypelost' dieťaťa. Participácia dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality. (Čipková, 2022).

Sociálnoprávna ochrana detí smeruje aj k podpore sociálneho začlenenia dieťaťa a predchádzaniu sociálnemu vylúčeniu rodín. Osobitná pozornosť sa venuje deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, deťom so zdravotným znevýhodnením, maloletým bez sprievodu a ďalším zraniteľným skupinám detí.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí zdôrazňujú potrebu humanizácie systému ochrany detí, rozvoj komunitných služieb, podporu preventívnych programov a rešpektovanie individuálnych potrieb dieťaťa. Významným cieľom súčasného systému ochrany detí je vytváranie podmienok pre bezpečný, stabilný a dôstojný život každého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

3.4 Princípy sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí je založená na viacerých princípoch, ktoré tvoria základ výkonu opatrení a rozhodovania vo veciach maloletých detí. Tieto princípy vychádzajú z medzinárodných dokumentov, najmä z Dohovoru o právach dieťaťa, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky.

Základným princípom sociálnoprávnej ochrany detí je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Tento princíp predstavuje základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa sa prihliada najmä na vek dieťaťa, zdravotný stav, psychické potreby, citové väzby, rodinné prostredie a schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa sa uplatňuje vo všetkých oblastiach ochrany práv dieťaťa, vrátane rozhodovania súdov, výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a činnosti orgánov verejnej správy. (Karkošková, 2019).

Významným princípom je princíp zachovania rodinného prostredia. Rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa, preto sa opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí zameriavajú prednostne na podporu biologickej rodiny a zachovanie rodinných väzieb. Odňatie dieťaťa z rodiny predstavuje krajný zásah, ktorý možno realizovať len v nevyhnutných prípadoch.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená aj na princípe subsidiarity zásahu štátu do rodinného života. Štát zasahuje do rodinného prostredia len vtedy, ak rodičia alebo iné osoby nedokážu zabezpečiť ochranu práv a záujmov dieťaťa vlastnými prostriedkami. Každý zásah musí byť zákonný, primeraný a realizovaný v rozsahu nevyhnutnom na ochranu dieťaťa.

Významným princípom je aj participácia dieťaťa. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názoru musí byť venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť. Participácia dieťaťa predstavuje významný prvok rešpektovania jeho dôstojnosti a individuality.

Dôležitým princípom sociálnoprávnej ochrany detí je princíp rovnakého zaobchádzania a zákazu diskriminácie. Každé dieťa má právo na ochranu bez ohľadu na pohlavie, národnosť, etnický pôvod, sociálne postavenie, zdravotný stav, náboženské vyznanie alebo inú charakteristiku.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená aj na princípe interdisciplinárnej spolupráce. Efektívna ochrana dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup viacerých odborných subjektov, najmä orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, škôl, zdravotníckych zariadení, psychológov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborníkov.

Významným princípom je aj princíp individualizácie opatrení. Každé dieťa a každá rodina predstavujú jedinečný sociálny systém, preto je potrebné každú situáciu posudzovať individuálne a prijímať opatrenia zodpovedajúce konkrétnym potrebám dieťaťa.

Princípy sociálnoprávnej ochrany detí predstavujú základné východisko výkonu opatrení ochrany detí a zároveň vytvárajú rámec pre ochranu práv, dôstojnosti a individuality maloletého dieťaťa v podmienkach modernej spoločnosti.

3.5 Funkcie sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí plní v spoločnosti viaceré významné funkcie, prostredníctvom ktorých zabezpečuje ochranu práv dieťaťa a podporu jeho priaznivého vývinu. Jednotlivé funkcie sociálnoprávnej ochrany detí sa vzájomne prelínajú a vytvárajú komplexný systém ochrany maloletého dieťaťa.

Základnou funkciou sociálnoprávnej ochrany detí je ochranná funkcia. Jej podstatou je ochrana dieťaťa pred všetkými formami ohrozenia, najmä pred násilím, zanedbávaním, týraním, zneužívaním, sociálnym vylúčením a ďalšími sociálno-patologickými javmi.

Ochranná funkcia sa realizuje prostredníctvom opatrení smerujúcich k zabezpečeniu bezpečia dieťaťa, ochrane jeho života, zdravia a priaznivého vývinu. V prípadoch vážneho ohrozenia dieťaťa môže štát prostredníctvom orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pristúpiť aj k zásahu do rodinného prostredia alebo zabezpečeniu náhradnej starostlivosti.

Významnou funkciou sociálnoprávnej ochrany detí je preventívna funkcia. Prevencia predstavuje významný nástroj predchádzania vzniku krízových situácií v rodine a sociálno-patologických javov ohrozujúcich dieťa. Preventívna činnosť zahŕňa najmä sociálne

poradenstvo, podporu rodičovských kompetencií, činnosti zamerané na komunitu, terénnu sociálnu prácu a preventívne programy realizované v školách a komunitách.

Cieľom preventívnej funkcie je posilňovanie schopnosti rodiny zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa a vytvárať podmienky pre zdravé rodinné prostredie. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Sociálnoprávna ochrana detí plní aj výchovnú funkciu. Táto funkcia smeruje k podpore priaznivého psychosociálneho vývinu dieťaťa, rozvoju sociálnych zručností a podpore zodpovedného správania. Výchovná funkcia sa realizuje prostredníctvom odborného poradenstva, výchovných opatrení, práce s rodinou a podpory zdravých rodinných vzťahov. Významnou funkciou sociálnoprávnej ochrany detí je aj sanačná funkcia. Sanácia rodinného prostredia predstavuje proces odbornej pomoci rodine s cieľom odstrániť negatívne faktory ohrozujúce dieťa a obnoviť schopnosť rodiny riadne plniť svoje funkcie. Sanačné opatrenia zahŕňajú najmä sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc, pomoc pri riešení bytovej alebo sociálnej situácie a podporu rodičov pri zvládaní výchovných problémov.

Cieľom sanačnej funkcie je predchádzať odňatiu dieťaťa z rodinného prostredia a podporovať zachovanie prirodzených rodinných väzieb.

Sociálnoprávna ochrana detí plní aj kontrolnú funkciu, ktorá spočíva v monitorovaní situácie dieťaťa a hodnotení účinnosti prijatých opatrení. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí sledujú vývoj situácie v rodine, plnenie rodičovských povinností, dodržiavanie rozhodnutí súdu a podmienky života maloletého dieťaťa.

Kontrolná funkcia umožňuje včas identifikovať zhoršenie situácie dieťaťa a prijímať ďalšie opatrenia smerujúce k jeho ochrane.

Významnou funkciou je aj koordinačná funkcia sociálnoprávnej ochrany detí. Ochrana práv dieťaťa si vyžaduje spoluprácu viacerých subjektov, medzi ktoré patria orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, školy, zdravotnícke zariadenia, polícia, centrá pre deti a rodiny a ďalšie odborné inštitúcie. Koordinácia zabezpečuje vzájomnú komunikáciu a spoluprácu jednotlivých subjektov participujúcich na ochrane dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí plní aj sociálnu funkciu, ktorá spočíva v podpore sociálneho začlenenia detí a rodín nachádzajúcich sa v nepriaznivej sociálnej situácii. Osobitná pozornosť sa venuje deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, maloletým bez sprievodu, deťom so zdravotným znevýhodnením alebo deťom ohrozeným sociálnym vylúčením.

Jednotlivé funkcie sociálnoprávnej ochrany detí vytvárajú komplexný systém ochrany práv dieťaťa, ktorého cieľom je zabezpečiť každému dieťaťu bezpečné prostredie, ochranu jeho dôstojnosti a podmienky pre zdravý psychický, fyzický a sociálny vývin.

3.6 Subjekty sociálnoprávnej ochrany detí

Na výkone sociálnoprávnej ochrany detí participuje viacero subjektov, ktoré zabezpečujú ochranu práv dieťaťa a realizáciu jednotlivých opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Systém sociálnoprávnej ochrany detí je založený na interdisciplinárnej spolupráci orgánov verejnej správy, súdov, odborných zariadení a ďalších subjektov participujúcich na ochrane maloletých detí.

Kľúčovým subjektom sociálnoprávnej ochrany detí sú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorými sú najmä Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny. Tieto orgány vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov a zabezpečujú preventívnu činnosť, sociálne poradenstvo, ochranu práv dieťaťa, výkon sociálnej kurately a realizáciu opatrení smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí zároveň spolupracujú so súdmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi.

Významným subjektom ochrany práv dieťaťa sú súdy, ktoré rozhodujú vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Súdy rozhodujú najmäo úprave výkonu rodičovských práv a povinností, zverení dieťaťa do starostlivosti, výživnom, nariadení ústavnej starostlivosti, neodkladných opatreniach a ďalších otázkach týkajúcich sa maloletých detí.

Pri rozhodovaní súd prihliada predovšetkým na najlepší záujem dieťaťa a názor maloletého dieťaťa primerane jeho veku a rozumovej vyspelosti.

Významné postavenie majú aj centrá pre deti a rodiny, ktoré zabezpečujú výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí v prípadoch, keď dieťa nemôže vyrastať vo svojej biologickej rodine. Centrá pre deti a rodiny poskytujú ústavnú starostlivosť kde spadá aj starostlivosť poskytovaná profesionálnym náhradným rodičom, odbornú pomoc rodinám, diagnostiku a ďalšie odborné činnosti smerujúce k ochrane dieťaťa.

Na ochrane práv dieťaťa participujú aj školy a školské zariadenia, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri identifikácii ohrozených detí, prevencii sociálno-patologických javov a podpore zdravého psychosociálneho vývinu detí. Pedagogickí zamestnanci sú často prvými osobami, ktoré identifikujú zanedbávanie, násilie alebo iné formy ohrozenia dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj zdravotnícke zariadenia a zdravotnícki pracovníci, ktorí participujú na diagnostike zdravotného stavu dieťaťa, identifikácii prípadov týrania alebo zanedbávania a poskytovaní zdravotnej starostlivosti maloletým deťom.

Súčasťou systému sociálnoprávnej ochrany detí sú aj obce a vyššie územné celky, ktoré zabezpečujú výkon samosprávnych kompetencií v oblasti sociálnej pomoci, komunitných služieb a podpory rodín. Významnú úlohu zohrávajú aj akreditované subjekty a mimovládne organizácie poskytujúce odborné programy, poradenstvo, preventívne aktivity a pomoc rodinám a deťom v krízových situáciách.

Na ochrane práv dieťaťa participujú aj psychológovia, sociálni pracovníci, mediátori, probační a mediační úradníci, polícia a prokuratúra. Efektívna ochrana dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup všetkých subjektov participujúcich na ochrane práv maloletého dieťaťa.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje komplexný mechanizmus ochrany práv dieťaťa založený na spolupráci viacerých odborných subjektov. Cieľom ich činnosti je zabezpečiť ochranu dieťaťa, podporu jeho priaznivého vývinu a vytváranie podmienok pre bezpečný a dôstojný život maloletého dieťaťa.

3.7 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí predstavujú základné nástroje ochrany práv a záujmov maloletého dieťaťa. Ich cieľom je predchádzať vzniku krízových situácií v rodine, eliminovať negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa a zabezpečiť ochranu jeho priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu. Systém opatrení sociálnoprávnej ochrany detí upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí sú založené na princípe subsidiarity zásahu štátu do rodinného života. Primárnym cieľom nie je odňatie dieťaťa z rodinného prostredia, ale podpora rodiny a vytváranie podmienok na obnovenie jej riadneho fungovania. Zásah do rodinného života musí byť zákonný, primeraný a realizovaný výlučne v najlepšom záujme dieťaťa. (Karkošková, 2019).

Významné miesto v systéme opatrení sociálnoprávnej ochrany detí majú preventívne opatrenia. Prevencia smeruje k predchádzaniu vzniku sociálno-patologických javov, násilia, zanedbávania alebo sociálneho vylúčenia rodiny. Preventívna činnosť zahŕňa najmä sociálne poradenstvo, odbornú pomoc rodine, činnosti zamerané na komunitu, podporu rodičovských

kompetencií a preventívne aktivity realizované v školách a komunitách. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Významnou skupinou opatrení sú výchovné opatrenia, ktoré sa ukladajú v prípadoch narušeného vývinu dieťaťa alebo nevhodného výkonu rodičovských práv a povinností. Výchovné opatrenia smerujú k odstráneniu negatívnych javov v rodinnom prostredí a podpore riadnej výchovy dieťaťa. Môžu mať podobu napomenutia, dohľadu nad výchovou dieťaťa, obmedzení smerujúcich k ochrane dieťaťa alebo uloženia povinnosti podrobiť sa odbornému poradenstvu.

Výchovné opatrenia ukladajú najmä súdy alebo orgány sociálnoprávnej ochrany detí, pričom ich cieľom je stabilizácia rodinného prostredia a ochrana priaznivého vývinu maloletého dieťaťa. (Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov).

Osobitné postavenie majú opatrenia realizované v prípadoch bezprostredného ohrozenia dieťaťa. Ak je ohrozený život, zdravie alebo priaznivý vývin dieťaťa, súd môže nariadiť neodkladné opatrenie podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Neodkladné opatrenie predstavuje rýchly a dočasný zásah smerujúci k okamžitej ochrane maloletého dieťaťa.

V prípadoch, keď biologická rodina nedokáže zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa, realizujú sa opatrenia smerujúce k zabezpečeniu náhradného rodinného prostredia. Systém náhradnej starostlivosti vychádza z princípu preferencie rodinného prostredia pred inštitucionálnou starostlivosťou. Uprednostňuje sa najmä náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť, osvojenie a poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom (Miklošková a kol., 2020).

Významným opatrením sociálnoprávnej ochrany detí je aj sociálna kuratela, ktorá sa realizuje vo vzťahu k maloletým deťom a mladistvým ohrozeným sociálno-patologickými javmi. Sociálna kuratela sa zameriava najmä na prevenciu kriminality, prácu s problémovou mládežou, resocializáciu a podporu sociálneho začlenenia mladistvých.

Osobitná pozornosť sa venuje maloletým deťom ohrozeným závislosťami, násilím alebo sociálnym vylúčením. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí sa uplatňuje interdisciplinárny prístup. Ochrana dieťaťa si vyžaduje spoluprácu orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, škôl, zdravotníckych zariadení, psychológov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborných subjektov. Významným prvkom výkonu opatrení je aj participácia dieťaťa, teda právo maloletého vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú. (Čipková, 2022).

Systém opatrení sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje komplexný mechanizmus ochrany práv dieťaťa, ktorého cieľom je zabezpečiť ochranu dôstojnosti dieťaťa, podporu jeho priaznivého vývinu a vytváranie podmienok pre bezpečný a stabilný život v rodinnom prostredí.

3.8 Sociálnoprávna ochrana detí a najlepší záujem dieťaťa

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné východisko sociálnoprávnej ochrany detí a zároveň jeden z najvýznamnejších princípov medzinárodného aj vnútroštátneho práva ochrany detí. Tento princíp je zakotvený najmä v článku 3 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého musí byť záujem dieťaťa prvoradým hľadiskom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. (Dohovor o právach dieťaťa, 1991).

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje interpretačné pravidlo, prostredníctvom ktorého sa posudzujú všetky opatrenia a rozhodnutia prijímané vo vzťahu k maloletému dieťaťu. Jeho význam spočíva v tom, že ochrana dieťaťa nesmie byť formálna alebo mechanická, ale musí reflektovať individuálne potreby konkrétneho dieťaťa, jeho rodinné prostredie, emocionálne väzby a celkovú životnú situáciu. (Löwy a kol., 2022).

Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa sa prihliada najmä na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa, zdravotný stav, emocionálne väzby, stabilitu rodinného prostredia, názor dieťaťa, bezpečie dieťaťa a schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Najlepší záujem dieťaťa nemožno chápať univerzálne alebo abstraktne. Každý prípad je potrebné posudzovať individuálne s prihliadnutím na konkrétne okolnosti života dieťaťa. Práve individualizácia rozhodovania predstavuje jeden zo základných prvkov ochrany práv dieťaťa. (Koromhász, 2022).

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa sa uplatňuje vo všetkých oblastiach sociálnoprávnej ochrany detí, najmä pri rozhodovaní o zverení dieťaťa do starostlivosti, pri ukladaní výchovných opatrení, pri rozhodovaní o ústavnej starostlivosti, pri neodkladných opatreniach, pri medzištátnych osvojeniach a pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých detí.

Významnú úlohu zohráva princíp najlepšieho záujmu dieťaťa aj pri rozhodovaní súdov. Súdny sú povinné posudzovať nielen právne aspekty veci, ale aj psychologické, sociálne a emocionálne potreby dieťaťa. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva opakovane zdôrazňuje, že pri ochrane práv dieťaťa musí byť prioritným kritériom jeho bezpečie, stabilita a zdravý vývin. (Pirošíková, 2022).

Dôležitou súčasťou princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je participácia dieťaťa na rozhodovaní. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názoru musí byť venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Participácia dieťaťa predstavuje významný prvok rešpektovania jeho dôstojnosti a individuality. (Čipková, 2022).

V podmienkach sociálnoprávnej ochrany detí sa princíp najlepšieho záujmu dieťaťa uplatňuje aj pri výbere opatrení smerujúcich k ochrane dieťaťa. Uprednostňujú sa také opatrenia, ktoré čo najmenej zasahujú do rodinných väzieb, podporujú stabilitu prostredia dieťaťa a rešpektujú emocionálne potreby maloletého dieťaťa.

Odňatie dieťaťa z biologickej rodiny predstavuje krajný zásah, ktorý možno realizovať len v prípadoch, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť iným spôsobom. (Zákon č. 305/2005 Z. z.).

Moderné chápanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa zdôrazňuje potrebu multidisciplinárneho prístupu pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí. Posudzovanie situácie dieťaťa si vyžaduje spoluprácu sociálnych pracovníkov, psychológov, pedagógov, zdravotníckych pracovníkov a ďalších odborníkov participujúcich na ochrane práv dieťaťa. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základný pilier systému sociálnoprávnej ochrany detí. Jeho cieľom je zabezpečiť ochranu dôstojnosti dieťaťa, podporu jeho priaznivého vývinu a vytváranie podmienok pre bezpečný a stabilný život maloletého dieťaťa.

3.9 Participačné práva dieťaťa

Participačné práva dieťaťa predstavujú významnú súčasť systému ochrany práv dieťaťa a vychádzajú z princípu rešpektovania dôstojnosti a individuality maloletého dieťaťa. Ich podstatou je právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, a právo byť vypočuté v konaniach a procesoch ovplyvňujúcich jeho život.

Participačné práva dieťaťa sú zakotvené najmä v článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého štáty zabezpečia dieťaťu schopnému formulovať vlastný názor právo slobodne sa vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Názoru dieťaťa musí byť venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť. (Dohovor o právach dieťaťa, 1991).

Participácia dieťaťa predstavuje významný prvok demokratizácie rodinných a spoločenských vzťahov. Dieťa už nie je chápané iba ako objekt ochrany, ale ako aktívny

subjekt práv schopný participovať na rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa jeho života. (Čipková, 2019).

Právo dieťaťa vyjadriť svoj názor sa uplatňuje najmä v súdnych konaniach vo veciach maloletých detí, pri rozhodovaní o starostlivosti o dieťa, pri výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí, pri rozhodovaní o ústavnej alebo náhradnej starostlivosti a pri ďalších rozhodnutiach ovplyvňujúcich život dieťaťa.

Význam participačných práv spočíva nielen v ochrane práv dieťaťa, ale aj v podpore jeho psychického a sociálneho vývinu. Možnosť vyjadriť vlastný názor posilňuje sebavedomie dieťaťa, pocit bezpečia, dôveru voči dospelým a schopnosť prevziať primeranú mieru zodpovednosti.

Participácia dieťaťa však neznamena, že dieťa nesie zodpovednosť za konečné rozhodnutie. Povinnosťou dospelých osôb a orgánov verejnej moci je prijať rozhodnutie v najlepšom záujme dieťaťa, pričom názor dieťaťa predstavuje jeden z významných faktorov rozhodovania. (Löwy a kol., 2022).

Významnú úlohu pri zabezpečovaní participačných práv dieťaťa zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, kolízni opatrovníci, psychológovia a súdy. Dieťa musí mať možnosť vyjadriť svoj názor v bezpečnom prostredí a spôsobom primeraným jeho veku a psychickej vyspelosti. Pri zisťovaní názoru dieťaťa je potrebné eliminovať riziko manipulácie alebo sekundárnej viktimizácie dieťaťa.

Participačné práva dieťaťa sú významne reflektované aj v slovenskej právnej úprave, najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov, v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov a v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Súdy a orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú povinné zabezpečiť, aby maloleté dieťa malo reálnu možnosť byť vypočuté vo veciach, ktoré sa ho týkajú.

Moderné prístupy v sociálnoprávnej ochrane detí zdôrazňujú potrebu rešpektovania participačných práv dieťaťa ako prirodzenej súčasť ochrany jeho ľudskej dôstojnosti a osobnosti. Participácia dieťaťa dnes predstavuje významný štandard ochrany práv dieťaťa v demokratickej spoločnosti.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení na ochranu práv dieťaťa a podporu jeho priaznivého vývinu.
- ☐ Základným princípom sociálnoprávnej ochrany detí je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa a jej podpora patrí medzi priority systému ochrany detí.
- ☐ Právny rámec sociálnoprávnej ochrany detí tvoria medzinárodné, európske a vnútroštátne pramene práva.
- ☐ Kľúčové postavenie majú Dohovor o právach dieťaťa a zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.
- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí má interdisciplinárny charakter a vyžaduje spoluprácu viacerých odborných subjektov.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významné právo dieťaťa byť vypočuté vo veciach, ktoré sa ho týkajú.
- ☐ Prevencia sociálno-patologických javov patrí medzi základné úlohy sociálnoprávnej ochrany detí.
- ☐ Transformácia a deinštitucionalizácia systému starostlivosti o deti predstavujú významné súčasné trendy ochrany práv dieťaťa.
- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje významný nástroj ochrany ľudských práv a dôstojnosti dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje sociálnoprávna ochrana detí?
2. Aké základné princípy sa uplatňujú v systéme sociálnoprávnej ochrany detí?
3. Čo sa rozumie pod princípom najlepšieho záujmu dieťaťa?
4. Aké sú základné pramene práva sociálnoprávnej ochrany detí?
5. Aký význam má Dohovor o právach dieťaťa?
6. Aké postavenie má zákon č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov v systéme ochrany práv dieťaťa?
7. Aký význam má participácia dieťaťa v rozhodovacích procesoch?
8. Aké sú hlavné ciele transformácie a deinštitucionalizácie systému starostlivosti o deti?

4 ROZSAH OPATRENÍ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ PODĽA AKTUÁLNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY

4.1 Vymedzenie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení realizovaných orgánmi verejnej správy, zariadeniami sociálnoprávnej ochrany detí a ďalšími odbornými subjektmi s cieľom zabezpečiť ochranu práv dieťaťa, podporu jeho priaznivého vývinu a predchádzanie situáciám ohrozujúcim dieťa alebo narúšajúcim funkcie rodiny. Základným právnym predpisom upravujúcim výkon sociálnoprávnej ochrany detí v Slovenskej republike je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov je sociálnoprávna ochrana detí súborom opatrení na zabezpečenie ochrany dieťaťa; rešpektovania jeho práv; ochrany priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu; podpory rodinného prostredia a predchádzania vzniku krízových situácií v rodine.

Význam sociálnoprávnej ochrany detí spočíva najmä v ochrane dieťaťa ako osobitne zraniteľného subjektu, ktorý vzhľadom na svoj vek a vývin potrebuje zvýšenú ochranu zo strany štátu a spoločnosti. Moderný systém ochrany práv dieťaťa je založený na princípe, že dieťa je samostatným nositeľom práv a jeho ochrana musí byť realizovaná v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. (Dohovor o právach dieťaťa, 1991).

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Podľa Karkoškovej (2019) je nevyhnutné posudzovať každý prípad individuálne a zohľadňovať osobnosť dieťaťa, jeho emocionálne potreby, rodinné väzby, bezpečie a stabilitu prostredia, v ktorom vyrastá. Autorka zároveň zdôrazňuje, že najlepší záujem dieťaťa nemožno chápať formalisticky, ale ako komplexné hodnotenie konkrétnej životnej situácie maloletého dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí má preventívny, ochranný aj podporný charakter. Cieľom systému nie je iba riešenie následkov ohrozenia dieťaťa, ale predovšetkým predchádzanie vzniku rizikových situácií a podpora prirodzeného rodinného prostredia. Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí smerujú najmä k:

- podpore rodičovských kompetencií,
- ochrane dieťaťa pred násilím, zanedbávaním a zneužívaním,
- sanácii rodinného prostredia,

- podpore náhradných foriem starostlivosti,
- a zabezpečení bezpečného vývinu dieťaťa.

Význam preventívneho charakteru opatrení zdôrazňujú aj Hovanová a Šlosár (2020), podľa ktorých je prioritou sociálnoprávnej ochrany detí predchádzať sociálnemu ohrozeniu dieťaťa a podporovať schopnosť rodiny plniť svoje výchovné a starostlivé funkcie. Preventívna orientácia systému zároveň prispieva k minimalizácii potreby represívnych zásahov štátu do rodinného života.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí je založený na interdisciplinárnej spolupráci viacerých odborných subjektov. Na ochrane práv dieťaťa participujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, súdy, školy, zdravotnícke zariadenia, polícia, psychológovia, sociálni pracovníci a ďalšie odborné inštitúcie. Efektívna ochrana dieťaťa si vyžaduje koordinovaný a individuálny prístup rešpektujúci potreby dieťaťa a jeho rodinného prostredia.

Významným aspektom výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí je participácia dieťaťa. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom tento názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Čipková (2019) zdôrazňuje, že participácia dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality a zároveň prispieva k prijímaniu rozhodnutí rešpektujúcich najlepší záujem dieťaťa.

Rozsah opatrení sociálnoprávnej ochrany detí je v súčasnosti orientovaný najmä na podporu rodinného prostredia, prevenciu ohrozenia dieťaťa, humanizáciu systému ochrany práv dieťaťa a rozvoj individuálneho prístupu k maloletému dieťaťu. Moderné trendy výkonu opatrení zároveň smerujú k deinštitucionalizácii starostlivosti o deti a preferovaniu podpory prirodzených vzťahových väzieb dieťaťa.

4.2 Preventívne opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí

Preventívne opatrenia predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí. Ich základným cieľom je predchádzať vzniku situácií, ktoré by mohli ohroziť priaznivý psychický, fyzický alebo sociálny vývin dieťaťa, narušiť funkcie rodiny alebo viesť k sociálnemu vylúčeniu dieťaťa a jeho rodiny. Prevencia je v podmienkach sociálnoprávnej ochrany detí považovaná za jeden z najefektívnejších nástrojov ochrany práv dieťaťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Preventívne opatrenia vychádzajú z princípu, že rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa, preto je potrebné podporovať jej stabilitu a schopnosť plniť rodičovské

funkcie ešte pred vznikom závažných krízových situácií. Zákon č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov kladie dôraz na preventívnu činnosť smerujúcu k posilňovaniu rodičovských kompetencií, podpore zdravých rodinných vzťahov a predchádzaniu sociálno-patologickým javom.

Preventívne opatrenia sa realizujú najmä prostredníctvom sociálneho poradenstva, odbornej pomoci rodinám, terénnej sociálnej práce, komunitných programov, preventívnych aktivít v školách a podpory rodičovských kompetencií.

Významnú úlohu zohráva najmä sociálne poradenstvo, ktorého cieľom je pomôcť rodine zvládať nepriaznivú sociálnu situáciu, konflikty v rodine alebo výchovné problémy. Sociálne poradenstvo môže byť poskytované individuálne, skupinovo alebo komunitnou formou a zameriava sa na podporu schopnosti rodiny zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Preventívna činnosť sa orientuje aj na predchádzanie sociálno-patologickým javom, medzi ktoré patria najmä násilie páchané na deťoch, zanedbávanie starostlivosti, závislosti, kriminalita mládeže, šikanovanie, kyberšikanovanie a sociálne vylúčenie rodín.

V súčasnosti narastá význam preventívnych programov zameraných na ochranu detí v online priestore, prevenciu rizikového správania a podporu duševného zdravia detí a mladistvých. (Koromhász, 2022).

Významnú úlohu pri realizácii preventívnych opatrení zohrávajú školy a školské zariadenia. Školy participujú na identifikácii ohrozených detí, realizujú preventívne programy a spolupracujú s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí pri riešení problémových situácií. Pedagogickí zamestnanci sú často prvými osobami, ktoré identifikujú zmeny v správaní dieťaťa alebo známky zanedbávania či násillia.

Dôležitou súčasťou preventívnych opatrení je aj terénna sociálna práca. Terénni sociálni pracovníci pracujú priamo v prirodzenom prostredí rodiny a poskytujú odbornú pomoc rodinám ohrozeným sociálnym vylúčením, chudobou alebo inými nepriaznivými sociálnymi podmienkami. Terénna sociálna práca umožňuje včasnú identifikáciu rizikových faktorov a prijatie opatrení ešte pred vznikom závažného ohrozenia dieťaťa.

Preventívne opatrenia sa realizujú aj prostredníctvom komunitných a podporných programov zameraných na podporu rodičovských zručností, rozvoj sociálnych kompetencií detí, podporu zdravého životného štýlu a vytváranie bezpečného sociálneho prostredia pre deti a rodiny.

Význam preventívnych opatrení spočíva aj v tom, že prispievajú k znižovaniu potreby represívnych zásahov štátu do rodinného života a podporujú zachovanie prirodzeného rodinného prostredia dieťaťa. Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí preto kladú

dôraz na rozvoj preventívnych služieb, komunitnej práce a multidisciplinárnej spolupráce odborných subjektov participujúcich na ochrane práv dieťaťa.

Preventívne opatrenia predstavujú významný nástroj ochrany práv dieťaťa a podpory rodiny. Ich cieľom je vytvárať podmienky pre zdravý vývin dieťaťa, podporovať stabilitu rodinného prostredia a predchádzať vzniku situácií vedúcich k ohrozeniu alebo narušeniu priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

4.3 Ochranné opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí

Ochranné opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí predstavujú skupinu opatrení realizovaných v prípadoch, keď je ohrozený život, zdravie alebo priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin maloletého dieťaťa. Ich základným cieľom je zabezpečiť ochranu práv dieťaťa, eliminovať negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa a vytvoriť podmienky pre jeho bezpečný a stabilný vývin. Ochranné opatrenia sa uplatňujú najmä v situáciách, keď preventívne a podporné opatrenia nie sú postačujúce alebo ak je dieťa vystavené bezprostrednému ohrozeniu. (Zákon č. 305/2005 Z. z.).

Význam ochranných opatrení spočíva najmä v ochrane dieťaťa pred násilím, zanedbávaním, týraním, zneužívaním, domácim násilím, závislosťami rodičov a ďalšími sociálno-patologickými javmi.

Štát prostredníctvom orgánov sociálnoprávnej ochrany detí zasahuje v prípadoch, keď rodičia alebo iné osoby nezabezpečujú riadny výkon rodičovských práv a povinností alebo keď rodinné prostredie vážne ohrozuje priaznivý vývin dieťaťa. (Karkošková, 2019).

Jedným z významných ochranných opatrení je odborná pomoc rodine a dieťaťu. Táto pomoc môže mať podobu sociálneho poradenstva, psychologickej intervencie, terapeutickej pomoci, sociálnej rehabilitácie alebo odbornej práce s rodinou.

Cieľom odbornej pomoci je stabilizovať rodinné prostredie, odstrániť negatívne faktory ohrozujúce dieťa a podporiť schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Významnú skupinu ochranných opatrení predstavujú výchovné opatrenia ukladané podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov. Výchovné opatrenia sa ukladajú v prípadoch, keď je potrebné usmerniť správanie dieťaťa alebo rodičov a odstrániť nedostatky vo výchove dieťaťa. Môžu mať podobu napomenutia, dohľadu nad výchovou maloletého dieťaťa, obmedzení smerujúcich k ochrane dieťaťa alebo uloženia povinnosti podrobiť sa odbornému poradenstvu.

Účelom výchovných opatrení nie je represia, ale ochrana dieťaťa a stabilizácia rodinného prostredia. (Löwy a kol., 2022).

Osobitné postavenie majú neodkladné opatrenia upravené v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Neodkladné opatrenie predstavuje rýchly a dočasný zásah súdu realizovaný v situáciách bezprostredného ohrozenia dieťaťa. Súd môže neodkladným opatrením rozhodnúť napríklad o dočasnom zverení dieťaťa do starostlivosti inej osoby, o umiestnení dieťaťa do zariadenia alebo o obmedzení kontaktu s osobou ohrozujúcou dieťa.

Význam neodkladných opatrení spočíva najmä v potrebe okamžitej ochrany života, zdravia a bezpečia maloletého dieťaťa.

V prípadoch závažného ohrozenia dieťaťa môže dôjsť aj k zabezpečeniu náhradnej starostlivosti. Odňatie dieťaťa z biologickej rodiny predstavuje krajný zásah do rodinného života a realizuje sa len v prípadoch, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť inými opatreniami. Pri rozhodovaní o náhradnej starostlivosti sa dôsledne uplatňuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa a princíp preferencie rodinného prostredia pred inštitucionálnou starostlivosťou. (Miklošková a kol., 2020).

Významnú úlohu pri realizácii ochranných opatrení zohráva interdisciplinárna spolupráca odborných subjektov. Ochrana dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, polície, škôl, zdravotníckych zariadení, psychológov a ďalších odborníkov participujúcich na ochrane práv maloletého dieťaťa.

Dôležitou súčasťou ochranných opatrení je aj participácia dieťaťa. Maloleté dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názoru musí byť venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality. (Čipková, 2022).

Ochranné opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí predstavujú významný nástroj ochrany práv dieťaťa a zabezpečenia jeho bezpečného vývinu. Ich cieľom je eliminovať ohrozenie dieťaťa, podporiť stabilitu rodinného prostredia a zabezpečiť ochranu maloletého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

4.4 Výchovné opatrenia v systéme sociálnoprávnej ochrany detí

Výchovné opatrenia predstavujú významný nástroj ochrany maloletého dieťaťa a podpory riadneho výkonu rodičovských práv a povinností. Ich cieľom je odstrániť nedostatky vo výchove dieťaťa, usmerniť správanie maloletého alebo rodičov a zabezpečiť priaznivý

psychický, fyzický a sociálny vývin dieťaťa. Výhovné opatrenia sú upravené najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov a nadväzujú na systém opatrení sociálnoprávnej ochrany detí podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Podstatou výchovných opatrení nie je represia alebo sankcionovanie rodičov či maloletého dieťaťa, ale preventívne a ochranné pôsobenie smerujúce k stabilizácii rodinného prostredia a odstráneniu negatívnych javov ovplyvňujúcich vývin dieťaťa. Výhovné opatrenia sa ukladajú najmä v prípadoch zanedbávania výchovy, problémového správania dieťaťa, konfliktov v rodine, porušovania rodičovských povinností alebo pri výskyte sociálno-patologických javov v rodinnom prostredí. (Löwy a kol., 2022).

Súd môže podľa zákona o rodine uložiť viaceré druhy výchovných opatrení. Medzi základné patrí napomenutie maloletého dieťaťa, rodičov alebo iných osôb, ktoré svojím správaním ohrozujú riadnu výchovu dieťaťa. Napomenutie predstavuje najmiernejšiu formu výchovného opatrenia a smeruje najmä k upozorneniu na nevhodné správanie alebo zanedbávanie povinností voči maloletému dieťaťu.

Významným opatrením je dohľad nad výchovou maloletého dieťaťa. Dohľad vykonávajú najmä orgány sociálnoprávnej ochrany detí v spolupráci so školou, obcou alebo ďalšími odbornými subjektmi. Cieľom dohľadu je monitorovať podmienky života dieťaťa, plnenie rodičovských povinností a priebeh výchovy dieťaťa. Dohľad zároveň umožňuje priebežné hodnotenie účinnosti prijatých opatrení a včasnú identifikáciu ďalších rizík ohrozujúcich maloleté dieťa.

Súd môže zároveň uložiť maloletému dieťaťu alebo rodičom povinnosť podrobiť sa odbornému poradenstvu. Odborné poradenstvo môže mať podobu psychologickej pomoci, sociálneho poradenstva alebo špecializovaných programov zameraných na riešenie konfliktov, závislostí alebo problémového správania.

Význam odborného poradenstva spočíva najmä v snahe odstrániť príčiny problémov v rodinnom prostredí a podporiť schopnosť rodiny zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

V závažnejších prípadoch môže súd uložiť obmedzenia potrebné na ochranu maloletého dieťaťa. Ide najmä o situácie, keď správanie rodičov alebo iných osôb predstavuje riziko pre psychický alebo fyzický vývin dieťaťa. Takéto opatrenia musia byť primerané, zákonné a realizované výlučne v najlepšom záujme dieťaťa.

Pri ukladaní výchovných opatrení je nevyhnutné rešpektovať princíp individualizácie. Každé dieťa a každá rodina predstavujú jedinečné sociálne prostredie, preto je potrebné

prihliadať na vek dieťaťa, jeho psychický stav, rodinné vzťahy, sociálne podmienky a príčiny vzniknutých problémov.

Karkošková (2019) zdôrazňuje, že účinnosť výchovných opatrení závisí najmä od správneho posúdenia potrieb dieťaťa a schopnosti odborných subjektov spolupracovať s rodinou.

Významnú úlohu pri realizácii výchovných opatrení zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, školy, psychológovia a ďalší odborníci participujúci na ochrane práv dieťaťa. Interdisciplinárna spolupráca umožňuje komplexné posudzovanie situácie dieťaťa a koordinovaný postup pri ochrane jeho práv a záujmov.

Dôležitou súčasťou procesu ukladania výchovných opatrení je aj participácia dieťaťa. Maloleté dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality. (Čipková, 2022).

Výchovné opatrenia predstavujú významný prostriedok ochrany práv dieťaťa a podpory funkčnosti rodiny. Ich cieľom je stabilizovať rodinné prostredie, odstrániť negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa a vytvoriť podmienky pre jeho bezpečný a priaznivý vývin v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

4.5 Sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodine

Sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodine patria medzi základné nástroje sociálnoprávnej ochrany detí. Ich cieľom je podporiť rodinu pri zvládaní nepriaznivých životných situácií, posilniť rodičovské kompetencie a predchádzať vzniku krízových situácií, ktoré by mohli ohroziť priaznivý vývin maloletého dieťaťa. Sociálne poradenstvo má preventívny, podporný aj sanačný charakter a predstavuje významný prostriedok ochrany rodinného prostredia. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov orgány sociálnoprávnej ochrany detí poskytujú rodičom, maloletým deťom a ďalším osobám odbornú pomoc najmä v prípadoch výchovných problémov, konfliktov v rodine, nepriaznivej sociálnej situácií, zanedbávania starostlivosti o dieťa, domáceho násillia, výskytu závislostí alebo iných situácií ohrozujúcich priaznivý vývin dieťaťa.

Sociálne poradenstvo smeruje k podpore schopnosti rodiny samostatne riešiť vzniknuté problémy a zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Význam sociálneho poradenstva spočíva najmä v prevencii eskalácie problémov v rodinnom prostredí. Včasná odborná intervencia môže zabrániť narušeniu rodinných vzťahov,

sociálnemu vylúčeniu rodiny alebo potrebe nariadenia závažnejších opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. (Karkošková, 2019).

Sociálne poradenstvo môže mať individuálnu, skupinovú alebo komunitnú formu. Individuálne poradenstvo sa zameriava na konkrétne problémy rodiny alebo maloletého dieťaťa a poskytuje sa najmä prostredníctvom sociálnych pracovníkov, psychológov alebo ďalších odborníkov. Skupinové poradenstvo sa realizuje napríklad formou podporných skupín pre rodičov alebo deti. Komunitné programy smerujú k podpore rodín v prirodzenom sociálnom prostredí a posilňovaniu sociálnych väzieb v komunite.

Významnou súčasťou odbornej pomoci rodine je psychologická pomoc a terapeutická intervencia. Psychologická pomoc sa poskytuje najmä

- deťom vystaveným násiliu alebo konfliktom v rodine,
- rodičom nevládajúcim výchovné problémy,
- alebo rodinám nachádzajúcim sa v krízovej situácii.

Cieľom psychologickéj intervencie je stabilizácia psychického stavu dieťaťa, podpora zdravých rodinných vzťahov a eliminácia negatívnych faktorov ovplyvňujúcich vývin maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj sanácia rodinného prostredia. Sanácia predstavuje odborný proces smerujúci k obnove funkčnosti rodiny a odstráneniu príčin ohrozenia dieťaťa. Sanačné opatrenia sa realizujú najmä v prípadoch, keď existuje reálna možnosť zachovania dieťaťa v biologickej rodine. (Miklošková a kol., 2020).

Súčasťou odbornej pomoci môže byť aj pomoc pri riešení bytovej situácie, pomoc pri uplatňovaní sociálnych práv, podpora pri riešení zadlženosti, podpora zamestnanosti rodičov alebo sprostredkovanie ďalších odborných služieb.

Sociálne poradenstvo má preto multidisciplinárny charakter a prepája sociálne, psychologické, pedagogické a právne aspekty pomoci rodine.

Významným princípom poskytovania odbornej pomoci rodine je dobrovoľnosť a spolupráca s rodinou. Efektívnosť sociálneho poradenstva závisí najmä od aktívnej participácie rodičov a schopnosti odborných pracovníkov vytvoriť vzťah dôvery s rodinou. Súčasne je potrebné rešpektovať dôstojnosť rodiny, individuálne potreby dieťaťa a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

Významnú úlohu pri poskytovaní odbornej pomoci zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, centrá pre deti a rodiny, školy, psychológovia, sociálni pracovníci a akreditované subjekty poskytujúce odborné programy a poradenstvo. Efektívna pomoc

rodine si vyžaduje koordinovanú spoluprácu všetkých subjektov participujúcich na ochrane práv dieťaťa.

Sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodine predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí. Ich cieľom je podporovať stabilitu rodinného prostredia, predchádzať ohrozeniu dieťaťa a vytvárať podmienky pre bezpečný a priaznivý vývin maloletého dieťaťa v prirodzenom rodinnom prostredí.

4.6 Sanácia rodinného prostredia

Sanácia rodinného prostredia predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a patrí medzi základné opatrenia smerujúce k ochrane maloletého dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí. Jej cieľom je odstrániť alebo zmierniť negatívne faktory ohrozujúce priaznivý vývin dieťaťa a obnoviť schopnosť rodiny riadne plniť svoje výchovné, emocionálne a sociálne funkcie. (Miklošková a kol., 2020).

Sanácia rodinného prostredia vychádza z princípu, že rodina predstavuje prirodzené a najvhodnejšie prostredie pre vývin dieťaťa. Odňatie dieťaťa z biologickej rodiny je preto považované za krajné riešenie, ku ktorému možno pristúpiť len v prípadoch, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť inými opatreniami. Prioritou systému sociálnoprávnej ochrany detí je podpora rodiny a vytváranie podmienok na zachovanie rodinných väzieb. (Zákon č. 305/2005 Z. z.).

Sanácia rodinného prostredia sa realizuje najmä v prípadoch zanedbávania starostlivosti o dieťa, narušených rodinných vzťahov, sociálnej núdze, závislostí rodičov, domáceho násillia, výchovných problémov alebo iných situácií ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Cieľom sanácie nie je iba riešenie aktuálneho problému, ale najmä stabilizácia rodinného prostredia a posilnenie schopnosti rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa v dlhodobom horizonte.

Sanácia rodiny má interdisciplinárny charakter a vyžaduje spoluprácu viacerých odborných subjektov. Na realizácii sanačných opatrení participujú najmä orgány sociálnoprávnej ochrany detí, sociálni pracovníci, psychológovia, školy, zdravotnícke zariadenia, centrá pre deti a rodiny a ďalšie odborné inštitúcie.

Efektívnosť sanácie závisí od koordinovaného postupu odborníkov a aktívnej spolupráce rodiny. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Významnou súčasťou sanácie rodinného prostredia je sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodičom. Odborná pomoc môže zahŕňať psychologické poradenstvo, terapeutickú

pomoc, podporu rodičovských kompetencií, sociálnu rehabilitáciu, pomoc pri riešení bytovej alebo finančnej situácie a sprostredkovanie ďalších odborných služieb.

Cieľom týchto opatrení je odstrániť príčiny ohrozenia dieťaťa a podporiť schopnosť rodiny zabezpečiť stabilné a bezpečné prostredie pre maloleté dieťa.

Významnú úlohu pri sanácii rodinného prostredia zohráva terénna sociálna práca. Terénni sociálni pracovníci pracujú priamo v prirodzenom prostredí rodiny, monitorujú situáciu dieťaťa a poskytujú odbornú pomoc pri riešení každodenných problémov rodiny. Výhodou terénnej práce je možnosť včas identifikovať rizikové faktory a priebežne hodnotiť účinnosť prijatých opatrení.

Pri realizácii sanačných opatrení je nevyhnutné rešpektovať princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Každé opatrenie musí smerovať k ochrane bezpečia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa. Súčasne je potrebné rešpektovať individualitu rodiny a prihliadať na jej sociálne, kultúrne a ekonomické podmienky. (Karkošková, 2019).

Významným prvkom sanácie rodinného prostredia je aj participácia dieťaťa. Maloleté dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Rešpektovanie participačných práv dieťaťa prispieva k efektívnejšiemu nastavovaniu opatrení a ochrane dôstojnosti dieťaťa. (Čipková, 2022).

Sanácia rodinného prostredia predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a podpory rodiny. Jej cieľom je zachovanie prirodzeného rodinného prostredia, odstránenie negatívnych faktorov ohrozujúcich dieťa a vytvorenie podmienok pre bezpečný a priaznivý vývin maloletého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

4.7 Náhradná starostlivosť ako opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí

Náhradná starostlivosť predstavuje významné opatrenie sociálnoprávnej ochrany detí realizované v prípadoch, keď rodičia nemôžu, nechcú alebo nedokážu zabezpečiť riadnu osobnú starostlivosť o maloleté dieťa. Jej základným cieľom je zabezpečiť dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné prostredie podporujúce jeho priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin. Náhradná starostlivosť predstavuje krajné riešenie ochrany dieťaťa a uplatňuje sa najmä v situáciách, keď sanácia biologickej rodiny nie je možná alebo účinná. (Miklošková a kol., 2020).

Právna úprava náhradnej starostlivosti je obsiahnutá najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov a v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. Systém náhradnej starostlivosti vychádza z

princípu preferencie rodinného prostredia pred inštitucionálnou starostlivosťou. Prioritou je zabezpečiť dieťaťu výchovu v rodinnom prostredí, ktoré dokáže nahradiť prirodzené emocionálne a sociálne väzby biologickej rodiny.

Náhradná starostlivosť zahŕňa viaceré formy, najmä náhradnú osobnú starostlivosť, pestúnsku starostlivosť, osvojenie a ústavnú starostlivosť.

Jednotlivé formy starostlivosti sa odlišujú rozsahom práv a povinností osôb zabezpečujúcich starostlivosť o dieťa, ako aj mierou zásahu do práv biologických rodičov.

Náhradná osobná starostlivosť predstavuje formu starostlivosti, pri ktorej súd zverí dieťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby, najčastejšie príbuzného dieťaťa. Táto forma umožňuje zachovanie rodinných väzieb a kontinuity prostredia, v ktorom dieťa vyrastá. Osoba vykonávajúca náhradnú osobnú starostlivosť zabezpečuje každodennú starostlivosť o dieťa, pričom biologickí rodičia si spravidla ponechávajú časť rodičovských práv a povinností.

Pestúnska starostlivosť predstavuje dlhodobejšiu formu náhradnej rodinnej starostlivosti. Pestún zabezpečuje osobnú starostlivosť o dieťa, jeho výchovu a zastupovanie v bežných veciach. Biologickí rodičia však nestrácajú rodičovské práva a povinnosti v plnom rozsahu. Pestúnska starostlivosť je založená na princípe vytvorenia stabilného rodinného prostredia pre dieťa, pričom zároveň umožňuje zachovanie kontaktu s biologickou rodinou, ak je to v záujme dieťaťa. (Löwy a kol., 2022).

Osvojenie predstavuje najintenzívnejšiu formu náhradnej rodinnej starostlivosti. Osvojiteľia sa stávajú právnymi rodičmi dieťaťa a medzi dieťaťom a osvojiteľmi vzniká vzťah obdobný biologickému rodičovstvu. Osvojením zanikajú práva a povinnosti biologických rodičov voči dieťaťu. Podmienkou osvojenia je, aby bolo v najlepšom záujme dieťaťa a aby osvojiteľia poskytovali záruku stabilného a bezpečného rodinného prostredia.

Významnou súčasťou systému ochrany detí je aj poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom. Profesionálni rodičia sú zamestnancami centra pre deti a rodiny a zabezpečujú starostlivosť o dieťa vo svojom prirodzenom domácom prostredí. Cieľom profesionálnej náhradnej starostlivosti je minimalizovať negatívne dopady ústavnej starostlivosti a zabezpečiť dieťaťu individuálny prístup a rodinné zázemie. (Zákon č. 376/2022 Z. z.).

Ústavná starostlivosť predstavuje krajnú formu náhradnej starostlivosti realizovanú v prípadoch, keď dieťa nemožno zveriť do náhradného rodinného prostredia. Ústavná starostlivosť sa vykonáva najmä v centrách pre deti a rodiny a jej cieľom je zabezpečiť ochranu dieťaťa, jeho základné životné potreby a odbornú pomoc. Moderné trendy

sociálnoprávnej ochrany detí však smerujú k deinštitucionalizácii starostlivosti a preferovaniu rodinných foriem náhradnej starostlivosti. (Miklošková a kol., 2020).

Pri rozhodovaní o forme náhradnej starostlivosti je nevyhnutné rešpektovať princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Súd a orgány sociálnoprávnej ochrany detí prihliadajú najmä na vek dieťaťa, emocionálne väzby, zdravotný stav, potrebu stability prostredia a schopnosť zabezpečiť priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Významným faktorom je aj názor dieťaťa, ak je schopné ho primerane formulovať.

Náhradná starostlivosť predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa v situáciách, keď biologická rodina nedokáže zabezpečiť riadnu starostlivosť. Jej cieľom je vytvoriť pre dieťa bezpečné a stabilné prostredie rešpektujúce jeho dôstojnosť, individualitu a potrebu zdravého psychického, fyzického a sociálneho vývinu.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení na ochranu práv dieťaťa a podporu jeho priaznivého vývinu.
- ☐ Základným právnym predpisom upravujúcim výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí je zákon č. 305/2005 Z. z.
- ☐ Preventívne opatrenia smerujú k predchádzaniu vzniku krízových situácií v rodine a podpore rodičovských kompetencií.
- ☐ Opatrenia na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov slúžia na ochranu dieťaťa pred násilím, zanedbávaním a ďalšími rizikovými faktormi.
- ☐ Výchovné opatrenia majú preventívny, podporný a ochranný charakter a smerujú k stabilizácii rodinného prostredia.
- ☐ Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí sa realizujú v prirodzenom, náhradnom rodinnom prostredí, ako aj pobytovou, ambulantnou a terénnou formou.
- ☐ Moderné trendy ochrany práv dieťaťa preferujú podporu rodinného prostredia a minimalizáciu inštitucionálnej starostlivosti.
- ☐ Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významné právo dieťaťa vyjadriť svoj názor na rozhodnutia, ktoré sa ho týkajú.
- ☐ Transformácia a deinštitucionalizácia systému starostlivosti o deti smerujú k humanizácii systému ochrany práv dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje sociálnoprávna ochrana detí podľa zákona č. 305/2005 Z. z.?
2. Aký je cieľ preventívnych opatrení sociálnoprávnej ochrany detí?
3. Aké opatrenia sa využívajú na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov na dieťa?
4. Aký význam majú výchovné opatrenia v systéme ochrany práv dieťaťa?
5. V akých prípadoch sa realizujú opatrenia na zabezpečenie ochrany života a zdravia dieťaťa?
6. Prečo sa v modernom systéme ochrany detí preferuje prirodzené rodinné prostredie?
7. Aké formy náhradnej starostlivosti pozná slovenská právna úprava?
8. Aký je rozdiel medzi ambulantnou, terénnou a pobytovou formou opatrení?
9. Čo predstavuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa?
10. Aké sú hlavné ciele transformácie a deinštitucionalizácie systému starostlivosti o deti?

5 NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA – DEFINÍCIA, PRINCÍPY, KRITÉRIÁ POSUDZOVANIA A APLIKÁCIA V PRAXI

5.1 Vymedzenie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základný princíp ochrany práv dieťaťa a zároveň jedno z najvýznamnejších interpretačných pravidiel rodinného práva, sociálnoprávnej ochrany detí a rozhodovania vo veciach maloletých detí. Tento princíp usmerňuje všetky rozhodnutia, opatrenia a postupy orgánov verejnej moci, súdov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborných subjektov pri ochrane práv dieťaťa a zabezpečení jeho priaznivého vývinu.

Najlepší záujem dieťaťa je zakotvený predovšetkým v článku 3 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého musí byť pri všetkých činnostiach týkajúcich sa detí najlepší záujem dieťaťa prvoradým hľadiskom. Tento princíp predstavuje univerzálne pravidlo aplikovateľné vo všetkých oblastiach týkajúcich sa života maloletého dieťaťa, vrátane rodinnoprávných sporov, výkonu rozhodnutí, náhradnej starostlivosti, sociálnoprávnej ochrany detí a medzinárodnoprávnej ochrany maloletých detí.

Najlepší záujem dieťaťa nemožno chápať ako abstraktný alebo všeobecný pojem. Ide o individuálne posudzovaný koncept, ktorý musí reflektovať konkrétnu životnú situáciu dieťaťa, jeho vek, psychický stav, emocionálne potreby, vzťahové väzby a sociálne prostredie. Karkošková (2019) zdôrazňuje, že najlepší záujem dieťaťa predstavuje dynamický právny koncept, ktorého obsah sa mení v závislosti od konkrétnych okolností prípadu a individuálnych potrieb dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa je potrebné prihliadať nielen na fyzické potreby dieťaťa, ale aj na jeho emocionálnu bezpečnosť, psychickú stabilitu a kvalitu vzťahového prostredia, v ktorom vyrastá. Autorky zároveň zdôrazňujú, že narušanie integrity primárnej vzťahovej osoby dieťaťa môže predstavovať formu psychického násillia voči dieťaťu.

Významnou súčasťou princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je participácia dieťaťa na rozhodovacích procesoch. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Čipková (2019) uvádza, že participácia dieťaťa predstavuje významný nástroj ochrany dôstojnosti dieťaťa a rešpektovania jeho individuality.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa sa uplatňuje vo vnútroštátnom aj medzinárodnom právnom prostredí. Významnú úlohu zohráva aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá zdôrazňuje potrebu individuálneho posudzovania každého prípadu a rešpektovania práva dieťaťa na rodinný život podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pirošíková a Dobrovodský (2019) upozorňujú, že vnútroštátne orgány sú povinné zabezpečiť spravodlivú rovnováhu medzi právami rodičov a ochranou práv dieťaťa, pričom prioritným kritériom zostáva najlepší záujem maloletého dieťaťa.

Moderné chápanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa zdôrazňuje potrebu multidisciplinárneho prístupu pri ochrane práv dieťaťa. Rozhodovanie vo veciach maloletých detí si vyžaduje spoluprácu právnikov, sociálnych pracovníkov, psychológov, pedagógov a ďalších odborníkov schopných komplexne posúdiť potreby dieťaťa a navrhnúť riešenia rešpektujúce jeho dôstojnosť, bezpečie a priaznivý vývin.

5.2 Princípy najlepšieho záujmu dieťaťa

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa je založený na viacerých základných princípoch, ktoré usmerňujú rozhodovanie orgánov verejnej moci, súdov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborných subjektov pri ochrane práv maloletých detí. Tieto princípy vychádzajú z medzinárodných dokumentov ochrany práv dieťaťa, najmä z Dohovoru o právach dieťaťa, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky.

Základným princípom najlepšieho záujmu dieťaťa je ochrana práv dieťaťa ako samostatného subjektu práv. Dieťa má právo na ochranu života, zdravia, dôstojnosti, rodinného života, vzdelania, bezpečia a priaznivého psychického a sociálneho vývinu. Všetky rozhodnutia týkajúce sa dieťaťa musia smerovať k ochrane týchto práv a k vytváraniu podmienok podporujúcich jeho harmonický vývin.

Karkošková (2019) uvádza, že ochrana práv dieťaťa nemôže byť redukovaná len na formálne uplatňovanie zákonných ustanovení, ale musí reflektovať konkrétne potreby maloletého dieťaťa, jeho emocionálne väzby a individuálnu životnú situáciu.

Ďalším významným princípom je individuálne posudzovanie potrieb dieťaťa. Každé dieťa je jedinečnou osobnosťou a jeho najlepší záujem musí byť hodnotený individuálne vzhľadom na vek dieťaťa, psychický stav, zdravotný stav, emocionálne potreby, rodinné prostredie, sociálne vzťahy a mieru ohrozenia jeho vývinu.

Najlepší záujem dieťaťa preto nemožno určovať schematicky alebo univerzálne. Rozhodovanie musí byť založené na komplexnom posúdení konkrétnej životnej situácie maloletého dieťaťa.

Významným princípom je právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Participácia dieťaťa predstavuje jedno zo základných práv zakotvených v Dohovore o právach dieťaťa a zároveň významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality.

Čipková (2019) zdôrazňuje, že participácia dieťaťa nesmie byť iba formálnym procesom, ale reálnou možnosťou dieťaťa ovplyvniť rozhodovanie o otázkach týkajúcich sa jeho života. Názor dieťaťa musí byť zohľadnený primerane jeho veku a rozumovej vyspelosti.

Participácia dieťaťa zároveň prispieva k ochrane psychickej stability dieťaťa, k posilneniu dôvery dieťaťa voči odborníkom a k prijímaniu rozhodnutí rešpektujúcich jeho potreby.

Dôležitým princípom najlepšieho záujmu dieťaťa je ochrana rodinného života a zachovanie vzťahových väzieb dieťaťa. Prioritou systému ochrany práv dieťaťa je zachovanie dieťaťa v biologickej rodine, ak je to bezpečné a v súlade s jeho najlepším záujmom.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je potrebné rešpektovať význam emocionálnych väzieb dieťaťa a potrebu stability rodinného prostredia. Zásahy do rodinného života musia byť primerané, nevyhnutné a realizované len v prípadoch, keď ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť miernejšími opatreniami.

Súčasťou princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je aj ochrana dieťaťa pred akýmkoľvek fyzickým, psychickým alebo sexuálnym ohrozením. Dieťa musí byť chránené pred domácim násilím, zanedbávaním, zneužívaním, manipuláciou, psychickým nátlakom a ďalšími formami ohrozenia.

Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú, že násilie páchané na primárnej vzťahovej osobe dieťaťa môže predstavovať vážne psychické ohrozenie maloletého dieťaťa. Autorky zároveň upozorňujú, že pri ochrane dieťaťa musí mať ochrana pred násilím prednosť pred formalistickým presadzovaním práva rodiča na styk s dieťaťom.

Významným princípom je aj zabezpečenie stability životného prostredia dieťaťa. Náhle zmeny prostredia, opakované konflikty alebo dlhodobá neistota môžu negatívne ovplyvniť psychický a emocionálny vývin dieťaťa.

Hašto (2005) uvádza, že stabilné emocionálne vzťahy a bezpečné prostredie predstavujú základný predpoklad zdravého psychického vývinu dieťaťa. Pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je preto potrebné prihliadať aj na dlhodobé dôsledky prijímaných rozhodnutí na život a psychický stav dieťaťa.

Princípy najlepšieho záujmu dieťaťa predstavujú základný rámec ochrany práv maloletých detí. Ich rešpektovanie je nevyhnutnou podmienkou spravodlivého, citlivého a individuálneho rozhodovania v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a rodinného práva.

5.3 Aplikácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v rozhodovacej praxi

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa sa v aplikačnej praxi uplatňuje vo všetkých rozhodovacích procesoch týkajúcich sa maloletých detí. Ide o základné interpretačné pravidlo, ktoré súdy, orgány sociálnoprávnej ochrany detí, kolízni opatrovníci a ďalšie odborné subjekty aplikujú pri posudzovaní otázok súvisiacich s ochranou práv dieťaťa, úpravou rodičovských práv a povinností, náhradnou starostlivosťou alebo výkonom rozhodnutí vo veciach maloletých detí.

Aplikácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vyžaduje individuálne posudzovanie každého prípadu. Nie je možné vytvoriť univerzálny model ochrany dieťaťa použiteľný na všetky situácie. Orgány rozhodujúce vo veciach maloletých detí musia prihliadať na konkrétne okolnosti prípadu, osobnosť dieťaťa, jeho emocionálne potreby, rodinné väzby, psychický stav a sociálne prostredie, v ktorom vyrastá. (Karkošková, 2019).

Významnú úlohu zohráva princíp najlepšieho záujmu dieťaťa najmä pri rozhodovaní o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti, úprave styku rodiča s dieťaťom, striedavej osobnej starostlivosti, výživnom, nariadení neodkladných opatrení, ústavnej starostlivosti a pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých detí.

Súd je pri rozhodovaní povinný zohľadniť všetky relevantné okolnosti a hľadať riešenie, ktoré najlepšie zabezpečí stabilitu, bezpečie a priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Významným prvkom rozhodovacej praxe je posudzovanie vzťahových väzieb dieťaťa. Súdy a orgány sociálnoprávnej ochrany detí prihliadajú najmä na citové väzby dieťaťa k rodičom, vzťahy so súrodencami, väzby k širšej rodine, stabilitu prostredia a schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že pri rozhodovaní o dieťati nemožno uprednostňovať formálne práva rodičov pred psychickými potrebami dieťaťa. Ochrana emocionálnej stability dieťaťa musí predstavovať prioritné kritérium rozhodovania.

Dôležitú úlohu v aplikačnej praxi zohráva aj zisťovanie názoru dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť vypočuté vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť. Zisťovanie názoru dieťaťa sa realizuje citlivým spôsobom tak, aby nedochádzalo k sekundárnej viktimizácii alebo psychickému zaťažovaniu maloletého dieťaťa. (Čipková, 2019).

Pri aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa zohráva významnú úlohu aj interdisciplinárna spolupráca odborníkov. Rozhodovanie vo veciach maloletých detí si vyžaduje odborné posúdenie psychologických, sociálnych a rodinných aspektov života dieťaťa. Významné postavenie preto majú psychologické znalecké posudky, správy orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, odborné stanoviská škôl a ďalšie odborné podklady.

Významným zdrojom interpretácie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Európsky súd opakovane zdôrazňuje, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je potrebné zabezpečiť spravodlivú rovnováhu medzi právami rodičov a právami dieťaťa, pričom prioritným kritériom zostáva ochrana najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa. (Pirošíková, Dobrovodský, 2019).

Aplikačná prax zároveň poukazuje na potrebu citlivého a individualizovaného prístupu pri rozhodovaní o deťoch vystavených domácemu násiliu, rodičovským konfliktom, manipulácii, syndrómu zavrhnutého rodiča alebo psychickému nátlaku zo strany rodičov.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konflikty rodičov môžu mať závažné negatívne dôsledky na psychický vývin dieťaťa a jeho emocionálnu stabilitu. Pri rozhodovaní je preto nevyhnutné minimalizovať ďalšiu traumatizáciu maloletého dieťaťa.

Moderná rozhodovacia prax smeruje k humanizácii rozhodovania vo veciach maloletých detí a k posilňovaniu multidisciplinárneho prístupu. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa dnes predstavuje základný pilier ochrany práv dieťaťa a významné kritérium spravodlivého rozhodovania v oblasti rodinného práva a sociálnoprávnej ochrany detí.

5.4 Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa v sociálnoprávnej ochrane detí

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné východisko výkonu sociálnoprávnej ochrany detí. V podmienkach sociálnoprávnej ochrany detí sa tento princíp uplatňuje pri všetkých opatreniach, rozhodnutiach a postupoch smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa a podpore jeho priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú povinné prihliadať na najlepší záujem dieťaťa pri každom zásahu do rodinného prostredia, pri poskytovaní odbornej pomoci rodine, ako aj pri realizácii ochranných a preventívnych opatrení.

Sociálnoprávna ochrana detí vychádza z princípu, že rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa. Primárnym cieľom opatrení sociálnoprávnej ochrany preto nie je odňatie dieťaťa z rodinného prostredia, ale podpora rodiny a vytváranie podmienok umožňujúcich rodičom riadne vykonávať rodičovské práva a povinnosti. Zásah do

rodinného života je prípustný len vtedy, ak ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť miernejšími opatreniami. (Karkošková, 2019).

Pri výkone sociálnoprávnej ochrany detí sa princíp najlepšieho záujmu dieťaťa uplatňuje najmä pri posudzovaní miery ohrozenia dieťaťa, pri výbere vhodných opatrení, pri rozhodovaní o náhradnej starostlivosti, pri sanácii rodinného prostredia, pri ochrane dieťaťa pred násilím a pri zabezpečovaní participácie dieťaťa.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí musia pri svojej činnosti prihliadať na individuálne potreby maloletého dieťaťa, jeho rodinné väzby, psychický stav a schopnosť prostredia zabezpečiť bezpečný vývin dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri identifikácii a riešení prípadov násilia páchaného na deťoch. Ochrana dieťaťa pred fyzickým, psychickým alebo sexuálnym násilím predstavuje jednu zo základných povinností orgánov sociálnoprávnej ochrany detí. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že vystavovanie dieťaťa domácemu násiliu alebo dlhodobým konfliktom medzi rodičmi môže mať závažné dôsledky na psychický vývin dieťaťa a jeho emocionálnu stabilitu.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa zohráva významnú úlohu aj pri rozhodovaní o odňatí dieťaťa z biologickej rodiny. Odňatie dieťaťa predstavuje krajný zásah do rodinného života a možno k nemu pristúpiť len v prípadoch, keď

- život alebo zdravie dieťaťa sú vážne ohrozené,
- rodičia dlhodobo nezabezpečujú riadnu starostlivosť,
- alebo sanácia rodinného prostredia nie je možná alebo účinná.

Pri rozhodovaní je potrebné dôsledne posudzovať proporcionalitu zásahu a jeho možné dôsledky na psychický stav maloletého dieťaťa. (Löwy a kol., 2022).

Významným aspektom sociálnoprávnej ochrany detí je participácia dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť primeraným spôsobom informované o opatreniach, ktoré sa ho týkajú, a má právo vyjadriť svoj názor. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú povinné zabezpečiť, aby bol názor dieťaťa primerane zohľadnený vzhľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť. Participácia dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality. (Čipková, 2019).

V sociálnoprávnej ochrane detí sa princíp najlepšieho záujmu dieťaťa uplatňuje aj pri výbere foriem náhradnej starostlivosti. Prioritou je zabezpečenie stabilného rodinného prostredia a zachovanie vzťahových väzieb dieťaťa. Moderné trendy ochrany práv dieťaťa preto smerujú k deinštitucionalizácii starostlivosti a preferovaniu rodinných foriem náhradnej starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou. (Miklošková a kol., 2020).

Efektívna realizácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa si vyžaduje interdisciplinárnu spoluprácu odborných subjektov. Na ochrane práv dieťaťa participujú sociálni pracovníci, psychológovia, školy, zdravotnícke zariadenia, súdy, polícia a ďalšie odborné inštitúcie. Multidisciplinárny prístup umožňuje komplexné posudzovanie potrieb dieťaťa a prijímanie opatrení rešpektujúcich jeho individuálnu životnú situáciu.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základný pilier sociálnoprávnej ochrany detí. Jeho uplatňovanie smeruje k ochrane dôstojnosti dieťaťa, podpore jeho bezpečného vývinu a vytváraní podmienok pre stabilný a zdravý život maloletého dieťaťa v rodinnom alebo náhradnom rodinnom prostredí.

5.5 Participácia dieťaťa ako súčasť najlepšieho záujmu dieťaťa

Participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a zároveň jedno zo základných práv maloletého dieťaťa. Podstatou participácie je právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, a právo byť vypočuté v konaniach a procesoch ovplyvňujúcich jeho život. Participácia dieťaťa je zakotvená najmä v článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého musí byť názoru dieťaťa venovaná primeraná pozornosť vzhľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť.

Moderné chápanie ochrany práv dieťaťa vychádza z toho, že dieťa nie je iba objektom ochrany zo strany dospelých, ale samostatným subjektom práv schopným primerane participovať na rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa jeho života. Participácia dieťaťa preto predstavuje významný prvok ochrany dôstojnosti, individuality a autonómie maloletého dieťaťa. (Čipková, 2019).

Participačné práva dieťaťa sa uplatňujú najmä:

- v súdnych konaniach vo veciach maloletých detí,
- pri rozhodovaní o starostlivosti o dieťa,
- pri výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí,
- pri rozhodovaní o náhradnej starostlivosti,
- a pri realizácii opatrení týkajúcich sa ochrany práv dieťaťa.

Význam participácie spočíva v tom, že umožňuje lepšie identifikovať potreby dieťaťa, jeho emocionálne prežívanie a vzťahové väzby. Názor dieťaťa predstavuje významný zdroj informácií pri posudzovaní jeho najlepšieho záujmu. Súčasne participácia posilňuje dôveru dieťaťa voči odborníkom a znižuje pocit bezmocnosti pri rozhodovaní o otázkach zásadne ovplyvňujúcich jeho život.

Participácia dieťaťa však neznamená prenesenie rozhodovacej zodpovednosti na maloleté dieťa. Povinnosťou súdu, orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a ďalších odborných subjektov je prijať rozhodnutie v najlepšom záujme dieťaťa, pričom názor dieťaťa predstavuje jeden z významných faktorov rozhodovania. (Karkošková, 2019).

Pri zisťovaní názoru dieťaťa je potrebné rešpektovať jeho vek, psychický stav a rozumovú vyspelosť. Komunikácia s dieťaťom musí prebiehať citlivým spôsobom v bezpečnom prostredí bez nátlaku alebo manipulácie.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nevhodné vypočúvanie alebo opakované zaťažovanie dieťaťa konfliktom rodičov môže predstavovať sekundárnu viktimizáciu maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri zabezpečovaní participačných práv dieťaťa zohrávajú kolízni opatrovníci, psychológovia, sociálni pracovníci, súdy a orgány sociálnoprávnej ochrany detí. Tieto subjekty sú povinné vytvárať podmienky umožňujúce dieťaťu slobodne vyjadriť svoj názor a zabezpečiť, aby bol jeho hlas v rozhodovacom procese reálne zohľadnený.

Participácia dieťaťa je významne reflektovaná aj vo vnútroštátnej právnej úprave Slovenskej republiky, najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov, v zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov a v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Tieto právne predpisy ukladajú orgánom verejnej moci povinnosť rešpektovať právo dieťaťa byť vypočuté vo veciach, ktoré sa ho týkajú.

Participácia dieťaťa dnes predstavuje neoddeliteľnú súčasť princípu najlepšieho záujmu dieťaťa. Jej cieľom je zabezpečiť rešpektovanie individuality maloletého dieťaťa, ochranu jeho dôstojnosti a prijímanie rozhodnutí reflektujúcich jeho reálne potreby a životnú situáciu.

5.6 Judikatúra a význam súdnej praxe pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa

Významnú úlohu pri interpretácii a aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa zohráva súdna prax a judikatúra vnútroštátnych aj medzinárodných súdov. Rozhodovacia činnosť súdov prispieva k konkretizácii obsahu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a vytvára interpretačné pravidlá uplatňované pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí. Súdna prax zároveň reaguje na meniace sa spoločenské podmienky a nové formy ohrozenia práv dieťaťa.

Významným zdrojom interpretácie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Európsky súd pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí opakovane zdôrazňuje, že ochrana práv dieťaťa musí mať prioritu pred formalistickým presadzovaním práv dospelých osôb. Pri aplikácii článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd súd vychádza z požiadavky zachovania spravodlivej rovnováhy medzi právami rodičov a právami dieťaťa, pričom rozhodujúcim kritériom zostáva najlepší záujem maloletého dieťaťa. (Pirošíková, Dobrovodský, 2019).

Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre zdôrazňuje najmä:

- potrebu individuálneho posudzovania každého prípadu,
- význam stability životného prostredia dieťaťa,
- ochranu emocionálnych väzieb dieťaťa,
- rešpektovanie participačných práv dieťaťa,
- a povinnosť štátu aktívne chrániť dieťa pred násilím a zanedbávaním.

Významným aspektom rozhodovacej činnosti súdu je aj dôraz na primeranosť zásahu do rodinného života. Odňatie dieťaťa z biologickej rodiny musí byť krajným riešením a štát je povinný skúmať, či ochranu dieťaťa nemožno zabezpečiť menej invazívnymi opatreniami. Judikatúra vnútroštátnych súdov Slovenskej republiky taktiež významne prispieva k ochrane práv dieťaťa. Ústavný súd Slovenskej republiky opakovane zdôrazňuje, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí nemožno vychádzať iba z formálneho výkladu právnych predpisov, ale je potrebné komplexne hodnotiť individuálnu situáciu dieťaťa a jeho potreby. Významnú úlohu zohráva súdna prax najmä pri rozhodovaní o úprave výkonu rodičovských práv a povinností, o striedavej osobnej starostlivosti, o styku rodiča s dieťaťom, o neodkladných opatreniach, o ústavnej starostlivosti a pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých detí.

Súdy sú povinné prihliadať na psychický stav dieťaťa, kvalitu vzťahových väzieb, schopnosť rodičov spolupracovať a vytvárať stabilné prostredie pre vývin maloletého dieťaťa. (Karkošková, 2019).

V posledných rokoch súdna prax výraznejšie reflektuje aj problematiku domáceho násillia a jeho dopadov na psychický vývin dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dieťa vystavené domácejmu násilliu je potrebné považovať za obeť násillia aj v prípadoch, keď nie je priamym objektom fyzického útoku. Prítomnosť násillia v rodinnom prostredí môže závažným spôsobom narušiť emocionálny vývin dieťaťa, pocit bezpečia a schopnosť vytvárať zdravé vzťahy.

Významným trendom modernej judikatúry je posilňovanie participačných práv dieťaťa. Súdny čoraz častejšie zdôrazňuje potrebu citlivého zisťovania názoru maloletého dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Participácia dieťaťa sa stáva prirodzenou súčasťou rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí. (Čipková, 2019).

Súdna prax zároveň poukazuje na význam multidisciplinárneho prístupu pri ochrane práv dieťaťa. Pri rozhodovaní súdy využívajú psychologické znalecké posudky, odborné stanoviská sociálnych pracovníkov, správy škôl a zdravotníckych zariadení a ďalšie odborné podklady umožňujúce komplexné posúdenie situácie dieťaťa.

Hašto (2005) zdôrazňuje, že psychický vývin dieťaťa je úzko spätý s kvalitou emocionálnych vzťahov a stabilitou prostredia, v ktorom dieťa vyrastá. Pri rozhodovaní je preto potrebné zohľadňovať aj dlhodobé psychologické dôsledky prijímaných rozhodnutí.

Judikatúra a rozhodovacia prax predstavujú významný nástroj ochrany práv dieťaťa a konkretizácie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa. Prostredníctvom rozhodovacej činnosti súdov dochádza k rozvíjaniu štandardov ochrany maloletých detí a k posilňovaniu rešpektovania ich dôstojnosti, individuality a práva na bezpečný a priaznivý vývin.

5.7 Limity a problémy pri aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa

Napriek tomu, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné východisko ochrany práv maloletých detí, jeho aplikácia v praxi prináša viaceré interpretačné a aplikačné problémy. Najlepší záujem dieťaťa je dynamický a relatívne neurčitý právny pojem, ktorého obsah nie je možné presne a univerzálne definovať. Posudzovanie najlepšieho záujmu dieťaťa preto často závisí od individuálneho hodnotenia konkrétnej situácie, odborných stanovísk a rozhodovacej praxe súdov.

Jedným zo základných problémov je subjektivita pri určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa. Rozhodovanie vo veciach maloletých detí je ovplyvnené individuálnymi názormi odborníkov, hodnotovým nastavením rozhodujúcich osôb, psychologickými prístupmi, aj spoločenskými predstavami o rodine a rodičovstve.

Karkošková (2019) upozorňuje, že nejednotnosť interpretácie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa môže viesť k rozdielnym rozhodnutiam v podobných prípadoch, čo oslabuje právnu istotu a predvídateľnosť rozhodovacej praxe.

Významným problémom je aj konflikt práv rodičov a práv dieťaťa. V praxi často dochádza ku kolízii medzi právom rodiča na rodinný život, právom rodiča na kontakt s dieťaťom a právom dieťaťa na bezpečné a stabilné prostredie.

Súdy a orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú povinné hľadať spravodlivú rovnováhu medzi týmito právami, pričom prioritným kritériom zostáva ochrana najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa. (Pirošíková, Dobrovodský, 2019).

Problematická býva aj aplikácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v konfliktných rozvodových a porozvodových sporoch. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu negatívne ovplyvniť psychický vývin dieťaťa, jeho emocionálnu stabilitu a schopnosť vytvárať zdravé vzťahy. V týchto prípadoch býva dieťa často vystavené manipulácii, lojalitným konfliktom, psychickému tlaku alebo sekundárnej viktimizácii.

Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú, že dlhodobé konfliktné prostredie môže byť pre dieťa rovnako traumatizujúce ako priame formy psychického násillia.

Významným problémom aplikačnej praxe je aj formalizmus rozhodovania. V niektorých prípadoch dochádza k mechanickému uplatňovaniu právnych pravidiel bez dostatočného zohľadnenia individuálnych potrieb dieťaťa a jeho emocionálnej situácie. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa však zdôrazňujú potrebu individualizovaného a multidisciplinárneho prístupu.

Ďalším problémom je nedostatočné personálne a odborné zabezpečenie systému ochrany práv dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy a ďalšie odborné subjekty často čelia vysokej pracovnej záťaži, nedostatku odborných pracovníkov, časovému tlaku a obmedzeným možnostiam individuálnej práce s rodinou.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvniť kvalitu posudzovania situácie maloletého dieťaťa a efektívnosť prijímaných opatrení. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Osobitným problémom je aj zisťovanie názoru dieťaťa. Participácia dieťaťa predstavuje významné právo maloletého, avšak jeho realizácia si vyžaduje citlivý a odborný prístup. Nevhodné vypočúvanie dieťaťa, opakované zaťažovanie konfliktom rodičov alebo manipulatívne ovplyvňovanie názoru dieťaťa môžu viesť k jeho sekundárnej traumatizácii. (Čipková, 2019).

Významné limity existujú aj pri ochrane detí vystavených domácemu násilliu. V praxi môže dochádzať k podceňovaniu psychických dôsledkov násillia páchaného v rodinnom prostredí alebo k preferovaniu formálneho zachovania kontaktu dieťaťa s rodičom aj v prípadoch, keď kontakt predstavuje riziko pre psychický vývin maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že ochrana dieťaťa pred násillím musí mať prioritu pred formalistickým chápaním rodičovských práv.

Moderné trendy ochrany práv dieťaťa preto smerujú k posilňovaniu multidisciplinárnej spolupráce, k humanizácii rozhodovacích procesov, k rozvoju špecializácie odborníkov pracujúcich s deťmi a k dôslednejšiemu rešpektovaniu participačných práv maloletých detí. Efektívna ochrana najlepšieho záujmu dieťaťa si vyžaduje citlivý, individuálny a odborne podložený prístup rešpektujúci dôstojnosť, potreby a psychický vývin maloletého dieťaťa.

5.8 Význam multidisciplinárneho prístupu pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa

Ochrana najlepšieho záujmu dieťaťa si v súčasnosti vyžaduje multidisciplinárny prístup založený na spolupráci viacerých odborných subjektov participujúcich na ochrane práv maloletého dieťaťa. Problematika ochrany dieťaťa presahuje rámec právneho posudzovania a zahŕňa aj psychologické, sociálne, pedagogické, zdravotné a ďalšie odborné aspekty. Efektívna ochrana dieťaťa preto vyžaduje koordinovaný a komplexný prístup rešpektujúci individuálne potreby maloletého dieťaťa.

Multidisciplinárny prístup vychádza z princípu, že žiadna odborná profesia nedokáže samostatne komplexne posúdiť všetky okolnosti ovplyvňujúce život a vývin dieťaťa. Pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je preto nevyhnutná spolupráca súdov, orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, psychológov, sociálnych pracovníkov, škôl, zdravotníckych zariadení, polície a ďalších odborných subjektov.

Význam multidisciplinárnej spolupráce spočíva najmä v možnosti komplexného posúdenia situácie dieťaťa a identifikácie faktorov ovplyvňujúcich jeho psychický, fyzický a sociálny vývin. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Významné postavenie v systéme ochrany práv dieťaťa majú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré koordinujú výkon opatrení smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa. Sociálni pracovníci realizujú sociálne šetrenia, odborné poradenstvo, prácu s rodinou, monitorovanie situácie dieťaťa a koordináciu spolupráce jednotlivých subjektov.

Ich úlohou je posudzovať sociálnu situáciu rodiny a navrhovať opatrenia rešpektujúce najlepší záujem dieťaťa.

Psychológovia zohrávajú významnú úlohu pri posudzovaní psychického stavu dieťaťa, kvality vzťahových väzieb a emocionálnych potrieb maloletého dieťaťa. Psychologické znalecké posudky často predstavujú významný podklad pre rozhodovanie súdov vo veciach zverenia dieťaťa, úpravy styku rodičov, náhradnej starostlivosti alebo posudzovania dôsledkov domáceho násillia na dieťa.

Hašto (2005) zdôrazňuje, že stabilné emocionálne vzťahy a bezpečné prostredie predstavujú základný predpoklad zdravého psychického vývinu dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj školy a školské zariadenia. Pedagogickí zamestnanci sú často prvými osobami identifikujúcimi zmeny správania dieťaťa, známky zanedbávania, psychické problémy alebo prejavy násilia v rodinnom prostredí.

Školy zároveň participujú na realizácii preventívnych programov a poskytovaní podpory deťom nachádzajúcim sa v nepriaznivej životnej situácii.

Zdravotnícke zariadenia a zdravotnícki pracovníci zabezpečujú diagnostiku zdravotného stavu dieťaťa a identifikáciu prípadov fyzického alebo psychického týrania. V prípadoch podozrenia na násilie páchané na dieťati majú zdravotnícki pracovníci významnú oznamovaciu a ochrannú funkciu.

Význam multidisciplinárneho prístupu sa osobitne prejavuje pri ochrane detí vystavených domácemu násiliu, sexuálnemu zneužívaniu, závažným konfliktom medzi rodičmi alebo sociálnemu vylúčeniu.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že efektívna ochrana detí vystavených násiliu si vyžaduje koordinovaný postup odborníkov schopných citlivo reagovať na psychické potreby maloletého dieťaťa a minimalizovať jeho ďalšiu traumatizáciu.

Významnou súčasťou multidisciplinárneho prístupu je aj participácia dieťaťa. Maloleté dieťa musí mať možnosť primeraným spôsobom vyjadriť svoj názor a byť informované o opatreniach, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje dôležitý prvok humanizácie systému ochrany práv dieťaťa.

Napriek významu multidisciplinárneho prístupu aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patria:

- nedostatočná koordinácia jednotlivých subjektov,
- časová náročnosť spolupráce,
- nedostatok odborných pracovníkov,
- rozdielne odborné prístupy,
- a administratívna záťažnosť systému ochrany detí.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa. Moderné trendy ochrany práv dieťaťa preto smerujú k posilňovaniu interdisciplinárnej spolupráce, rozvoju špecializovaných tímov a vytváraní jednotných štandardov ochrany práv maloletých detí. Multidisciplinárny prístup dnes predstavuje nevyhnutnú podmienku efektívnej ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa a rešpektovania jeho dôstojnosti, individuality a potrieb.

5.9 Súčasný trendy ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa

Súčasný vývoj ochrany práv dieťaťa je charakteristický postupným posilňovaním ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa a humanizáciou rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí. Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí a rodinného práva reflektujú meniace sa spoločenské podmienky, nové poznatky psychológie a sociálnej práce, ako aj rastúci dôraz na rešpektovanie individuality a participačných práv dieťaťa.

Jedným z najvýznamnejších trendov je posilňovanie participácie dieťaťa v rozhodovacích procesoch. Dieťa je v súčasnosti vnímané ako aktívny subjekt práv schopný primerane participovať na rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa jeho života. Orgány verejnej moci a súdy sú povinné vytvárať podmienky umožňujúce dieťaťu bezpečne a slobodne vyjadriť svoj názor. (Čipková, 2019).

Participácia dieťaťa sa postupne stáva prirodzenou súčasťou súdnych konaní, výkonu sociálnoprávnej ochrany detí, rozhodovania o náhradnej starostlivosti, aj výkonu rodičovských práv a povinností.

Významným trendom je aj humanizácia výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Moderné prístupy zdôrazňujú potrebu citlivého a individualizovaného prístupu rešpektujúceho psychické potreby dieťaťa, jeho emocionálne väzby a dôstojnosť. Dôraz sa kladie na minimalizáciu traumatizácie dieťaťa počas konaní a výkonu opatrení ochrany dieťaťa.

V posledných rokoch narastá význam multidisciplinárneho prístupu pri ochrane práv dieťaťa.

Multidisciplinárne tímy umožňujú komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa a prijímanie opatrení reflektujúcich jeho individuálne potreby. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Významným trendom je aj deinštitucionalizácia starostlivosti o deti. Moderné systémy ochrany práv dieťaťa preferujú rodinné formy starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou. Prioritou je:

- zachovanie dieťaťa v biologickej rodine,
- podpora sanácie rodinného prostredia,
- rozvoj pestúnskej starostlivosti,
- profesionálnej náhradnej starostlivosti,
- a podpora náhradných rodinných foriem starostlivosti.

Miklošková a kol. (2020) upozorňujú, že stabilné rodinné prostredie predstavuje základný predpoklad zdravého emocionálneho a sociálneho vývinu dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú potrebu citlivého prístupu k deťom vystaveným násiliu a potrebu ochrany ich psychickej stability a emocionálneho bezpečia.

Významným trendom je aj rozvoj špecializácie odborníkov pracujúcich s deťmi. Ochrana práv dieťaťa si vyžaduje vysokú odbornú pripravenosť sudcov, sociálnych pracovníkov, psychológov a ďalších odborníkov participujúcich na rozhodovaní vo veciach maloletých detí. Narastá význam špecializovaných vzdelávacích programov a metodických postupov zameraných na ochranu práv dieťaťa.

Súčasný trendy reflektujú aj nové riziká spojené s digitalizáciou spoločnosti. Ochrana dieťaťa sa dnes rozširuje aj na oblasť kyberšikany, online zneužívania, digitálnych závislostí a ochrany súkromia maloletých detí v online priestore.

Tieto nové formy ohrozenia si vyžadujú adaptáciu systému sociálnoprávnej ochrany detí a rozvoj nových preventívnych a ochranných opatrení.

Významnú úlohu pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa zohráva aj judikatúra vnútroštátnych a medzinárodných súdov, ktorá postupne vytvára štandardy ochrany práv maloletých detí. Rozhodovacia prax zdôrazňuje potrebu individuálneho posudzovania každého prípadu, rešpektovania participačných práv dieťaťa a ochrany jeho emocionálnej stability. (Pirošíková, Dobrovodský, 2019).

Súčasný trendy ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa smerujú k vytváraniu systému ochrany práv dieťaťa založeného na rešpektovaní dôstojnosti dieťaťa, podpore rodinného prostredia, multidisciplinárnej spolupráci a individualizovanom prístupe reflektujúcom potreby každého maloletého dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo ochrany práv maloletých detí.
- ☐ Najlepší záujem dieťaťa vychádza z Dohovoru o právach dieťaťa a musí byť prvoradým hľadiskom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa dieťaťa.
- ☐ Posudzovanie najlepšieho záujmu dieťaťa musí byť individuálne a rešpektovať konkrétnu životnú situáciu maloletého dieťaťa.
- ☐ Medzi základné princípy patrí ochrana práv dieťaťa, participácia dieťaťa, ochrana rodinných väzieb a zabezpečenie stability prostredia.
- ☐ Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú.

- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významný nástroj ochrany jeho dôstojnosti a individuality.
- ☐ Ochrana dieťaťa pred sekundárnou viktimizáciou predstavuje významnú súčasť moderného systému ochrany práv dieťaťa.
- ☐ Konfliktné rodičovské vzťahy môžu závažným spôsobom negatívne ovplyvniť psychický vývin dieťaťa.
- ☐ Multidisciplinárna spolupráca odborníkov je nevyhnutnou podmienkou efektívnej ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Moderná ochrana práv dieťaťa smeruje k humanizácii systému, rešpektovaniu individuality dieťaťa a minimalizácii traumatizácie maloletých detí.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa?
2. V ktorom medzinárodnom dokumente je zakotvený princíp najlepšieho záujmu dieťaťa?
3. Aké základné princípy tvoria obsah najlepšieho záujmu dieťaťa?
4. Aké kritériá sa posudzujú pri určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa?
5. Aký význam má participácia dieťaťa pri rozhodovaní o jeho právach a záujmoch?
6. Čo sa rozumie pod pojmom sekundárna viktimizácia dieťaťa?
7. Aké riziká prinášajú konfliktné rodičovské vzťahy pre psychický vývin dieťaťa?
8. Aký význam má multidisciplinárna spolupráca pri ochrane práv dieťaťa?
9. Aké sú hlavné výzvy pri uplatňovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v praxi?
10. Prečo je potrebné individuálne posudzovanie každej situácie maloletého dieťaťa?

6 POVINNOSTI PRI PORUŠOVANÍ PRÁV DIEŤAŤA A OCHRANA PRÁV DIEŤAŤA V SOCIÁLNOPRÁVNEJ OBLASTI

6.1 Porušovanie práv dieťaťa ako dôvod zásahu sociálnoprávnej ochrany detí

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa v situáciách, keď dochádza k ohrozeniu alebo porušovaniu jeho práv. Jej základným cieľom je zabezpečiť priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin dieťaťa a vytvárať podmienky pre jeho bezpečný život v rodinnom alebo náhradnom rodinnom prostredí. Právny základ ochrany práv dieťaťa tvorí najmä Dohovor o právach dieťaťa, zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov a zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí vychádza z princípu, že rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa. Zásah štátu do rodinného života preto prichádza do úvahy len v prípadoch, keď rodičia nedokážu zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa alebo keď existuje vážne ohrozenie jeho priaznivého vývinu. Zásahy orgánov verejnej moci musia byť primerané, nevyhnutné a realizované výlučne v najlepšom záujme dieťaťa. (Vadas, 2018).

Porušovanie práv dieťaťa môže mať rôzne formy. Najčastejšie ide o fyzické alebo psychické násilie, sexuálne zneužívanie, zanedbávanie starostlivosti, emocionálne odmietanie dieťaťa alebo vážne narušené rodinné prostredie. Ohrozenie dieťaťa však nemusí spočívať iba v priamom násilí. Rizikovým faktorom býva aj dlhodobé konfliktné prostredie, domáce násilie medzi rodičmi, závislosti rodičov alebo sociálne zanedbávanie dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu významne negatívne ovplyvniť emocionálnu stabilitu a psychický vývin maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý predstavuje základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa sa prihliada najmä na vek dieťaťa, jeho citové väzby, zdravotný stav, potrebu stability prostredia a individuálne potreby. (Karkošková, 2019; Rubisová, 2022).

Ak existuje podozrenie, že dieťa je vystavené závažnému ohrozeniu, orgány sociálnoprávnej ochrany detí môžu realizovať ochranné opatrenia smerujúce k okamžitej ochrane maloletého dieťaťa. Ide najmä o prípady týrania, sexuálneho zneužívania, závažného zanedbávania alebo bezprostredného ohrozenia života a zdravia dieťaťa. Ochranné opatrenia môžu zahŕňať

sociálne šetrenie, krízovú intervenciu, odbornú pomoc rodine, podanie návrhu na neodkladné opatrenie alebo dočasné umiestnenie dieťaťa mimo biologickej rodiny.

Tieto opatrenia musia byť realizované citlivo a s rešpektovaním dôstojnosti maloletého dieťaťa. (Burajová, Karkošková, 2022).

Významnou otázkou sociálnoprávnej ochrany detí je hranica medzi podporou biologickej rodiny a potrebou ochrany dieťaťa prostredníctvom zásahu štátu. Odborná prax často rieši situácie, v ktorých je potrebné rozhodnúť, či je ešte možné podporovať zotrvanie dieťaťa v biologickej rodine alebo či už ďalšie zotrvanie predstavuje riziko pre jeho psychický a fyzický vývin. Karkošková (2019) upozorňuje, že ochrana dieťaťa nesmie byť založená iba na formalistickom rešpektovaní autonómie rodiny, ale musí smerovať k reálnej ochrane bezpečia a dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Moderný systém sociálnoprávnej ochrany detí preto zdôrazňuje význam preventívnych opatrení, multidisciplinárnej spolupráce a odbornej pomoci rodine. Cieľom ochranných opatrení nemá byť represia voči rodičom, ale vytváranie podmienok umožňujúcich bezpečný psychický, emocionálny a sociálny vývin maloletého dieťaťa.

6.2 Formy porušovania práv dieťaťa

Porušovanie práv dieťaťa predstavuje závažný spoločenský a právny problém, ktorý môže mať dlhodobé negatívne dôsledky na psychický, emocionálny, fyzický a sociálny vývin maloletého dieťaťa. Ochrana dieťaťa pred akoukoľvek formou násilia, zneužívania alebo zanedbávania patrí medzi základné povinnosti štátu a je zakotvená v medzinárodných dokumentoch ochrany práv dieťaťa aj vo vnútroštátnej právnej úprave Slovenskej republiky. Dohovor o právach dieťaťa ukladá štátom povinnosť prijať všetky potrebné opatrenia na ochranu dieťaťa pred všetkými formami fyzického alebo psychického násilia, zanedbávania alebo zneužívania.

Jednou z najzávažnejších foriem porušovania práv dieťaťa je fyzické násilie. Ide o úmyselné konanie spôsobujúce dieťaťu fyzickú bolesť alebo poškodenie zdravia. Fyzické násilie môže mať podobu bitia, telesných trestov, týrania, obmedzovania osobnej slobody alebo iného agresívneho správania voči dieťaťu.

Fyzické násilie často vedie nielen k poškodeniu zdravia dieťaťa, ale aj k vážnym psychickým následkom, strate pocitu bezpečia a narušeniu dôvery voči blízkym osobám. (Hašto, 2005). Významným problémom je psychické násilie, ktoré býva v aplikačnej praxi často ťažšie identifikovateľné než fyzické násilie. Psychické násilie zahŕňa ponižovanie dieťaťa,

zastrešovanie, emocionálne odmietanie, manipuláciu, izoláciu, dlhodobé konflikty medzi rodičmi alebo vystavovanie dieťaťa domácemu násiliu.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že psychické násilie môže mať rovnako závažné dôsledky ako fyzické násilie, pričom negatívne ovplyvňuje emocionálny vývin dieťaťa, jeho sebahodnotenie a schopnosť vytvárať zdravé medziľudské vzťahy.

Osobitne závažnou formou porušovania práv dieťaťa je sexuálne zneužívanie. Ide o akékoľvek sexuálne správanie voči dieťaťu, ktoré dieťa vzhľadom na vek a vývin nie je schopné pochopiť alebo s ktorým nemôže platne súhlasiť. Sexuálne zneužívanie predstavuje výrazný zásah do psychickej integrity dieťaťa a môže mať dlhodobé traumatické následky. Ochrana detí pred sexuálnym zneužívaním patrí medzi prioritné oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a trestného práva.

Ďalšou významnou formou porušovania práv dieťaťa je zanedbávanie starostlivosti. Zanedbávanie spočíva v dlhodobom neplnení základných potrieb dieťaťa zo strany rodičov alebo iných osôb zabezpečujúcich starostlivosť o dieťa. Môže ísť o zanedbávanie výživy, zdravotnej starostlivosti, hygieny, vzdelávania, emocionálnych potrieb alebo bezpečia dieťaťa.

Zanedbávanie môže viesť k vážnemu narušeniu psychického, fyzického a sociálneho vývinu maloletého dieťaťa. (Vadas, 2018).

Digitálne prostredie prináša nové formy ohrozenia práv dieťaťa, na ktoré musí systém sociálnoprávnej ochrany detí reagovať prostredníctvom preventívnych programov, vzdelávania a ochranných opatrení. (Koromhász, 2022).

Významným problémom je aj sekundárna viktimizácia dieťaťa. Dieťa môže byť opakovane traumatizované nevhodným postupom orgánov verejnej moci, necitlivým vypočúvaním alebo opakovaným vystavovaním konfliktom medzi rodičmi. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa preto zdôrazňujú potrebu citlivého a individualizovaného prístupu rešpektujúceho psychické potreby maloletého dieťaťa. (Čipková, 2019).

Porušovanie práv dieťaťa predstavuje závažný zásah do dôstojnosti a integrity maloletého dieťaťa. Efektívna ochrana práv dieťaťa si preto vyžaduje včasnú identifikáciu ohrozenia, multidisciplinárnu spoluprácu odborníkov a realizáciu opatrení smerujúcich k ochrane bezpečia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

6.3 Sociálnoprávna ochrana detí pri podozrení na násilie páchané na dieťati

Pri podozrení na násilie páchané na dieťati vzniká orgánom sociálnoprávnej ochrany detí povinnosť bezodkladne konať s cieľom zabezpečiť ochranu života, zdravia a priaznivého

vývinu maloletého dieťaťa. Ochrana dieťaťa pred násilím patrí medzi základné povinnosti štátu a predstavuje jednu z najvýznamnejších oblastí výkonu sociálnoprávnej ochrany detí. Zásahy orgánov verejnej moci musia byť realizované citlivo, primerane a v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

Právny základ ochrany dieťaťa pred násilím tvorí najmä:

- Dohovor o právach dieťaťa,
- zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov,
- a príslušné ustanovenia Trestného zákona a Trestného poriadku.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov sú orgány sociálnoprávnej ochrany detí povinné prijímať opatrenia na predchádzanie ohrozeniu dieťaťa a zabezpečiť ochranu dieťaťa v prípadoch, keď je ohrozený jeho priaznivý psychický, fyzický alebo sociálny vývin.

Podozrenie na násilie môže vzniknúť na základe oznámenia školy, zdravotníckeho zariadenia, polície, susedov, príbuzných alebo pri vlastnom zistení orgánov sociálnoprávnej ochrany detí.

Významnú úlohu zohrávajú najmä pedagogickí a zdravotnícki pracovníci, ktorí často ako prví identifikujú známky fyzického alebo psychického násillia páchaného na dieťati. (Vadas, 2018).

Po identifikovaní podozrenia na násilie nasleduje sociálne šetrenie a odborné posúdenie situácie maloletého dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí zisťujú najmä mieru ohrozenia dieťaťa, rodinné prostredie, kvalitu vzťahových väzieb, psychický stav dieťaťa a schopnosť rodičov zabezpečiť bezpečné prostredie.

Pri posudzovaní situácie je nevyhnutné rešpektovať dôstojnosť dieťaťa a minimalizovať riziko jeho ďalšej traumatizácie. (Čipková, 2019).

V prípadoch bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia dieťaťa môžu orgány sociálnoprávnej ochrany detí podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Súd môže rozhodnúť napríklad:

- o dočasnom odňatí dieťaťa z rodinného prostredia,
- o zverení dieťaťa do starostlivosti inej osoby,
- alebo o umiestnení dieťaťa do centra pre deti a rodiny.

Neodkladné opatrenia predstavujú významný nástroj okamžitej ochrany maloletého dieťaťa v situáciách závažného ohrozenia.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nedostatočná koordinácia jednotlivých subjektov môže viesť k opakovanej traumatizácii dieťaťa alebo k neefektívnej ochrane jeho práv.

Osobitnú pozornosť si vyžaduje psychické násilie a vystavovanie dieťaťa domácomu násiliu medzi rodičmi. Dieťa nemusí byť priamym objektom fyzického útoku, aby dochádzalo k vážnemu ohrozeniu jeho psychického vývinu. Dlhodobé konflikty, strach a nestabilné rodinné prostredie môžu mať závažné dôsledky na emocionálnu stabilitu maloletého dieťaťa. (Hašto, 2005).

Pri práci s dieťaťom vystaveným násiliu je nevyhnutné rešpektovať participačné práva dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť vypočuté spôsobom primeraným jeho veku a psychickému stavu. Komunikácia s dieťaťom musí prebiehať citlivo, bez nátlaku a s dôrazom na ochranu jeho dôstojnosti a psychickej stability. (Čipková, 2019).

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí zdôrazňujú potrebu včasnej intervencie, multidisciplinárnej spolupráce a rozvoja preventívnych programov zameraných na ochranu detí pred násilím. Efektívna ochrana maloletého dieťaťa si vyžaduje individuálny a odborne podložený prístup rešpektujúci jeho potreby, bezpečie a právo na dôstojný život bez násilia.

6.4 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri ochrane práv dieťaťa

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zohrávajú kľúčovú úlohu pri ochrane práv maloletých detí a pri zabezpečovaní opatrení smerujúcich k ochrane ich priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu. Ich postavenie a pôsobnosť upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. Základnou úlohou týchto orgánov je predchádzať ohrozeniu dieťaťa, identifikovať rizikové situácie a realizovať opatrenia smerujúce k ochrane maloletého dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená na princípe preventívneho a podporného pôsobenia. Prioritou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je zachovanie dieťaťa v prirodzenom rodinnom prostredí, ak je to možné a bezpečné. Ochranné zásahy smerujúce k odňatiu dieťaťa z biologickej rodiny predstavujú krajné riešenie využívané len v prípadoch vážneho ohrozenia dieťaťa. (Karkošková, 2019).

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vykonávajú najmä preventívnu činnosť, sociálne poradenstvo, sociálne šetrenia, odbornú pomoc rodinám, monitorovanie situácie dieťaťa, koordináciu odbornej spolupráce a realizáciu ochranných opatrení.

Významnú časť ich činnosti tvorí práca s rodinou smerujúca k stabilizácii rodinného prostredia a podpore rodičovských kompetencií.

Pri podozrení na porušovanie práv dieťaťa vykonávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí sociálne šetrenie, ktorého cieľom je posúdiť životné podmienky dieťaťa, kvalitu starostlivosti a mieru ohrozenia maloletého dieťaťa. Sociálne šetrenie zahŕňa komunikáciu s rodičmi, dieťaťom, školou, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími subjektmi, ktoré môžu poskytnúť informácie o situácii dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva odborná pomoc rodine. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí zabezpečujú psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo, terapeutickú pomoc, sanáciu rodinného prostredia a sprostredkovanie ďalších odborných služieb.

Cieľom týchto opatrení je odstrániť príčiny ohrozenia dieťaťa a podporiť schopnosť rodiny zabezpečiť bezpečné a stabilné prostredie pre maloleté dieťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Osobitné postavenie majú orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri ochrane detí vystavených násiliu alebo zanedbávaniu. V prípadoch bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia dieťaťa sú oprávnené podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia alebo spolupracovať s políciou a súdom pri zabezpečení okamžitej ochrany maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou ich činnosti je aj výkon kolízneho opatrovníctva v konaniach pred súdom. Kolízny opatrovník zastupuje maloleté dieťa v prípadoch, keď môže dôjsť ku konfliktu záujmov medzi dieťaťom a rodičmi. Jeho úlohou je chrániť práva dieťaťa a presadzovať riešenia zodpovedajúce jeho najlepšiemu záujmu. (Rubisová, 2022).

Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posúdenie situácie dieťaťa a efektívnejšiu realizáciu ochranných opatrení. (Burajová, Karkošková, 2022).

V súčasnosti orgány sociálnoprávnej ochrany detí čelia aj novým výzvam súvisiacim s digitalizáciou spoločnosti, nárastom psychických problémov detí, kyberšikanou a rastúcim počtom konfliktných rodinných sporov. Tieto faktory si vyžadujú rozvoj odborných kompetencií pracovníkov a vytváranie nových preventívnych a ochranných mechanizmov.

Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je nezastupiteľná pri ochrane práv maloletých detí. Ich činnosť smeruje nielen k riešeniu už existujúcich problémov, ale aj k prevencii ohrozenia dieťaťa a podpore zdravého a bezpečného rodinného prostredia.

6.5 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane práv dieťaťa

Ochrana práv dieťaťa si v súčasnosti vyžaduje komplexný a multidisciplinárny prístup, keďže problémy ohrozujúce maloleté deti často presahujú rámec jednej odbornej oblasti. Situácie súvisiace s násilím, zanedbávaním, rodinnými konfliktmi alebo sociálnym vylúčením dieťaťa si vyžadujú koordinovanú spoluprácu viacerých odborných subjektov schopných komplexne posúdiť potreby dieťaťa a zabezpečiť jeho ochranu.

Multidisciplinárna spolupráca predstavuje koordinovaný postup odborníkov z rôznych oblastí, ktorých spoločným cieľom je ochrana najlepšieho záujmu dieťaťa. Do systému ochrany práv maloletých detí vstupujú najmä orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, prokuratúra, polícia, psychológovia, školy, zdravotnícke zariadenia, centrá pre deti a rodiny a ďalšie odborné inštitúcie.

Každý z týchto subjektov disponuje odlišnými kompetenciami a odbornými poznatkami, ktoré umožňujú komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Význam multidisciplinárnej spolupráce spočíva predovšetkým v možnosti včasnej identifikácie ohrozenia dieťaťa. Pedagogickí pracovníci môžu identifikovať zmeny správania alebo zanedbávanie starostlivosti, zdravotnícki pracovníci fyzické alebo psychické následky násilia a sociálni pracovníci problémy v rodinnom prostredí. Vzájomná komunikácia medzi jednotlivými subjektmi umožňuje efektívnejšiu ochranu dieťaťa a prijatie primeraných opatrení.

Osobitný význam má multidisciplinárna spolupráca pri prípadoch domáceho násilia a sexuálneho zneužívania detí. Takéto situácie si vyžadujú citlivý a koordinovaný postup s dôrazom na minimalizáciu ďalšej traumatizácie maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nekoordinované alebo necitlivé postupy odborných subjektov môžu viesť k sekundárnej viktimizácii dieťaťa a k prehlbovaniu jeho psychickej traumy.

Významnú úlohu zohráva aj psychologická diagnostika a odborné posudzovanie vzťahových väzieb dieťaťa. Psychológovia poskytujú odborné stanoviská týkajúce sa psychického stavu dieťaťa, kvality emocionálnych väzieb a možných dôsledkov rodinných konfliktov na vývin maloletého dieťaťa (Hašto, 2005). Tieto odborné závery predstavujú významný podklad pre rozhodovanie súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí. (Hašto, 2005).

Multidisciplinárny prístup má význam aj pri realizácii preventívnych opatrení. Spolupráca škôl, sociálnych pracovníkov, psychológov a ďalších odborníkov umožňuje vytváranie preventívnych programov zameraných na prevenciu násilia, podporu duševného zdravia detí, ochranu detí v online priestore a rozvoj rodičovských kompetencií.

Moderná ochrana práv dieťaťa je preto orientovaná nielen na riešenie následkov ohrozenia dieťaťa, ale aj na prevenciu vzniku rizikových situácií. (Koromhász, 2022).

Napriek významu multidisciplinárnej spolupráce aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o nedostatočnú koordináciu medzi jednotlivými subjektmi, administratívnu záťažnosť, nedostatok odborných pracovníkov, rozdielne metodické prístupy a časovú náročnosť spolupráce.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany práv dieťaťa a kvalitu prijímaných opatrení.

Významným prvkom multidisciplinárneho prístupu je aj rešpektovanie participačných práv dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť vypočuté a primerane informované o opatreniach, ktoré sa ho týkajú. Odborné subjekty sú povinné zabezpečiť, aby komunikácia s dieťaťom prebiehala citlivo, bezpečne a s rešpektovaním jeho psychického stavu a dôstojnosti. (Čipková, 2019).

Multidisciplinárna spolupráca dnes predstavuje nevyhnutnú súčasť efektívnej ochrany práv maloletých detí. Jej cieľom je zabezpečiť koordinovanú, odbornú a citlivú ochranu dieťaťa rešpektujúcu jeho individuálne potreby, psychickú stabilitu a právo na bezpečný a dôstojný život.

6.6 Prevencia porušovania práv dieťaťa

Prevencia porušovania práv dieťaťa predstavuje jednu zo základných úloh systému sociálnoprávnej ochrany detí. Jej cieľom je predchádzať vzniku situácií, ktoré môžu viesť k ohrozeniu priaznivého psychického, fyzického alebo sociálneho vývinu maloletého dieťaťa. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú, že včasná identifikácia rizikových faktorov a preventívna práca s rodinou sú efektívnejšie než následné riešenie už vzniknutých problémov.

Preventívne opatrenia vychádzajú z princípu podpory rodiny ako prirodzeného prostredia pre vývin dieťaťa. Základným cieľom prevencie je posilňovanie rodičovských kompetencií, podpora zdravých rodinných vzťahov a vytváranie bezpečného prostredia pre maloleté dieťa. Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov kladie dôraz na preventívne pôsobenie orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a na včasné poskytovanie odbornej pomoci rodinám nachádzajúcim sa v nepriaznivej sociálnej situácii.

Významnú úlohu v prevencii zohráva sociálne poradenstvo a odborná pomoc rodine. Odborné služby smerujú najmä k podpore rodičovských zručností, riešeniu konfliktov v rodine, prevencii násilia, podpore duševného zdravia a stabilizácii rodinného prostredia.

Hovanová a Šlosár (2020) zdôrazňujú, že preventívna práca s rodinou výrazne znižuje riziko sociálneho zlyhania rodiny a potrebu realizácie represívnych zásahov do rodinného života.

V súčasnosti narastá význam prevencie rizík súvisiacich s digitálnym prostredím. Deti sú čoraz častejšie vystavené kyberšikanе, online manipulácii, nenávisťným prejavom alebo nevhodnému obsahu na internete. Koromház (2022) zdôrazňuje, že ochrana práv dieťaťa sa musí prispôsobovať novým spoločenským a technologickým podmienkam a reflektovať nové formy ohrozenia maloletých detí.

Významnú úlohu zohráva aj preventívna práca zameraná na ochranu detí pred domácim násilím. Preventívne programy smerujú k podpore zdravých partnerských vzťahov, prevencii agresívneho správania, ochrane emocionálneho bezpečia detí a podpore nenásilnej komunikácie v rodine.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konfliktné prostredie a psychické násilie môžu mať závažné dôsledky na psychický vývin maloletého dieťaťa aj v prípadoch, keď dieťa nie je priamym objektom fyzického násilia.

Včasná výmena informácií a koordinovaný postup umožňujú identifikovať rizikové situácie ešte pred vznikom závažného ohrozenia maloletého dieťaťa.

Moderné trendy prevencie smerujú aj k posilňovaniu participačných práv dieťaťa. Maloleté deti by mali byť primerane informované o svojich právach, možnostiach ochrany a dostupných formách pomoci. Čipková (2019) zdôrazňuje, že informované dieťa dokáže jednoduchšie identifikovať nevhodné alebo násilné správanie a efektívnejšie vyhľadať pomoc.

Prevencia porušovania práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí. Jej cieľom je vytvárať bezpečné a podporné prostredie pre dieťa, posilňovať stabilitu rodiny a predchádzať vzniku situácií vedúcich k ohrozeniu alebo narušeniu priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

6.7 Súčasné výzvy ochrany práv dieťaťa

Systém ochrany práv dieťaťa v súčasnosti čelí viacerým spoločenským, právnym a sociálnym výzvam, ktoré ovplyvňujú efektívnosť výkonu sociálnoprávnej ochrany detí. Meniace sa spoločenské podmienky, narastajúca konfliktnosť rodinných vzťahov,

digitalizácia spoločnosti a nové formy ohrozenia maloletých detí si vyžadujú neustále prispôsobovanie systému ochrany práv dieťaťa aktuálnym potrebám aplikačnej praxe.

Jednou z najvýznamnejších súčasných výziev sociálnoprávnej ochrany detí je nárast psychických problémov detí a mladistvých. Odborné poznatky a dostupné štatistické údaje poukazujú na rastúci výskyt duševných porúch a psychických ťažkostí v detskej a adolescentnej populácii, pričom medzi najčastejšie patria úzkostné poruchy, depresívne stavy, poruchy správania, sebapoškodzovanie a ďalšie prejavy psychickej nestability. UNICEF (2026) upozorňuje, že depresia a úzkosť patria medzi najčastejšie duševné poruchy u dospievajúcich a predstavujú významný faktor ovplyvňujúci kvalitu života, sociálne fungovanie a celkový vývin dieťaťa. Podobne aj slovenské údaje poukazujú na rastúci počet detí a mladých ľudí, ktorí vyhľadávajú odbornú pomoc v súvislosti s psychickými ťažkosťami, depresiou, úzkosťou či sebapoškodzovaním.

Na psychický stav dieťaťa významne vplyva rodinné prostredie, kvalita vzťahových väzieb a miera konfliktov, ktorým je dieťa vystavené. Hašto (2005) zdôrazňuje, že dlhodobý stres, neistota a konfliktné prostredie môžu závažným spôsobom narušiť emocionálny vývin maloletého dieťaťa.

Významnou výzvou je aj rastúci počet konfliktných rozvodových a porozvodových sporov. Dieťa sa v týchto situáciách často stáva súčasťou konfliktu medzi rodičmi, pričom býva vystavené manipulácii, psychickému tlaku alebo lojalitným konfliktom. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu mať na psychický vývin dieťaťa rovnako závažné dôsledky ako priame formy psychického násillia. V súčasnosti výrazne narastá aj význam ochrany detí v digitálnom priestore. Internet a sociálne siete prinášajú nové formy ohrozenia práv dieťaťa, medzi ktoré patria kyberšikana, online manipulácia, sexuálne zneužívanie prostredníctvom internetu, šírenie nevhodného obsahu a narúšanie súkromia maloletých detí.

Koromhász (2022) upozorňuje, že systém sociálnoprávnej ochrany detí musí reagovať na nové technologické riziká prostredníctvom preventívnych programov, vzdelávania rodičov a posilňovania digitálnej gramotnosti detí.

Významným problémom aplikačnej praxe zostáva aj nedostatočné personálne a odborné zabezpečenie systému ochrany práv dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí často čelia vysokej pracovnej záťaži, nedostatku odborných pracovníkov, administratívneho zaťaženi a časovému tlaku pri riešení prípadov ohrozených detí.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať kvalitu individuálnej práce s rodinou a efektívnosť prijímaných opatrení. (Hovanová, Šlosár, 2020).

Výzvou zostáva aj potreba efektívnej multidisciplinárnej spolupráce. Hoci moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú význam koordinovaného postupu odborných subjektov, aplikačná prax stále poukazuje na problémy súvisiace výmenou informácií, rozdielnymi odbornými prístupmi, nejednotnou metodikou a časovou náročnosťou koordinácie jednotlivých subjektov. Nedostatočná koordinácia môže viesť k oneskorenej ochrane dieťaťa alebo k jeho opakovanej traumatizácii.

Osobitnou výzvou je ochrana detí vystavených domácemu násiliu a psychickému násiliu. Moderné poznatky psychológie potvrdzujú, že dieťa môže byť vážne ohrozené aj v prípade, keď nie je priamou obeťou fyzického útoku, ale dlhodobo žije v násilnom alebo konfliktnom rodinnom prostredí. Ochrana psychického bezpečia dieťaťa sa preto stáva jednou z priorít súčasnej sociálnoprávnej ochrany detí. (Burajová, Karkošková, 2022).

Významnou výzvou zostáva aj potreba posilňovania participačných práv dieťaťa. V praxi stále dochádza k situáciám, keď je názor dieťaťa zisťovaný iba formálne alebo keď dieťa nemá dostatočný priestor bezpečne vyjadriť svoje potreby a názory. Čipková (2019) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje nevyhnutnú súčasť modernej ochrany práv maloletých detí.

Súčasnú výzvu ochrany práv dieťaťa poukazujú na potrebu ďalšieho rozvoja systému sociálnoprávnej ochrany detí, posilňovania odbornej pripravenosti pracovníkov, rozvoja preventívnych programov a humanizácie rozhodovacích procesov. Efektívna ochrana práv dieťaťa si vyžaduje flexibilný, multidisciplinárny a individuálny prístup reflektujúci meniace sa potreby detí a rodín v modernej spoločnosti.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém opatrení smerujúcich k ochrane práv a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.
- ☐ Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri ochrane práv maloletých detí.
- ☐ K porušovaniu práv dieťaťa dochádza najmä pri násilí, zanedbávaní, zneužívaní alebo konfliktnom rodinnom prostredí.
- ☐ Oznamovacia povinnosť predstavuje významný nástroj včasnej identifikácie ohrozených detí.
- ☐ Orgány sociálnoprávnej ochrany detí realizujú sociálne šetrenia, krízové intervencie a ochranné opatrenia smerujúce k ochrane dieťaťa.

- ☐ Dieťa má právo na ochranu pred násilím, právo na rodinné prostredie, právo byť vypočuté a právo na pomoc v krízovej situácii.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významný nástroj ochrany jeho dôstojnosti a individuality.
- ☐ Konfliktné rodinné prostredie môže závažným spôsobom negatívne ovplyvniť psychický vývin maloletého dieťaťa.
- ☐ Multidisciplinárna spolupráca predstavuje nevyhnutný predpoklad efektívnej ochrany práv dieťaťa.
- ☐ Moderný systém ochrany práv dieťaťa smeruje k humanizácii ochranných procesov a minimalizácii traumatizácie maloletých detí.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje sociálnoprávna ochrana detí?
2. Aké situácie možno považovať za porušovanie práv dieťaťa?
3. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri ochrane práv maloletých detí?
4. Kto má oznamovaciu povinnosť pri podozrení na ohrozenie dieťaťa?
5. Aké opatrenia môžu prijať orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri ohrození maloletého dieťaťa?
6. Aké základné práva má dieťa v sociálnoprávnej oblasti?
7. Aký význam má participácia dieťaťa pri rozhodovaní o jeho právach a záujmoch?
8. Aké dôsledky môže mať konfliktné rodinné prostredie na psychický vývin dieťaťa?
9. Aký význam má multidisciplinárna spolupráca pri ochrane práv dieťaťa?
10. Aké sú hlavné súčasné výzvy systému sociálnoprávnej ochrany detí?

7 OPATRENIA SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ NA PREDCHÁDZANIE KRÍZOVÝM SITUÁCIÁM V RODINE A PROBLEMATIKA RODIČOVSKÉHO KONFLIKTU

7.1 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje systém preventívnych, ochranných a intervenčných opatrení smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa a podpore stabilného rodinného prostredia. Jej cieľom je predchádzať vzniku krízových situácií v rodine, eliminovať faktory ohrozujúce priaznivý vývin dieťaťa a zabezpečiť ochranu jeho práv v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Právny základ týchto opatrení tvorí najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Preventívny charakter sociálnoprávnej ochrany detí vychádza z predpokladu, že včasná odborná pomoc rodine môže zabrániť eskalácii problémov a vzniku závažného ohrozenia maloletého dieťaťa. Moderný systém ochrany detí preto kladie dôraz na podporu rodiny, posilňovanie rodičovských kompetencií a vytváranie podmienok umožňujúcich bezpečný psychický, emocionálny a sociálny vývin dieťaťa. (Karkošková, 2019).

Významnou oblasťou preventívnych opatrení je podpora výchovných schopností rodičov. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí realizujú odborné poradenstvo, preventívne programy a vzdelávacie aktivity zamerané na rozvoj rodičovských zručností, podporu rešpektujúcej komunikácie a zvládanie konfliktných situácií v rodine. Cieľom týchto opatrení je posilňovať schopnosť rodičov zabezpečovať potreby dieťaťa a vytvárať stabilné rodinné prostredie podporujúce jeho priaznivý vývin.

Preventívne programy sú realizované v spolupráci so školami, psychológmi, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi. Významnú úlohu zohráva multidisciplinárna spolupráca, ktorá umožňuje včas identifikovať rizikové situácie a zabezpečiť koordinovanú pomoc rodine a dieťaťu. Farkašová (2019) zdôrazňuje, že interdisciplinárna spolupráca predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany práv maloletých detí a riešenia konfliktov v rodinnom prostredí.

Dôležitou súčasťou preventívnych opatrení je poskytovanie odbornej pomoci rodinám nachádzajúcim sa v krízových situáciách. Sociálni pracovníci poskytujú sociálne poradenstvo, pomoc pri riešení konfliktov, podporu pri zvládaní výchovných problémov a odbornú pomoc pri riešení sociálnych alebo ekonomických problémov rodiny. Cieľom

týchto opatrení je stabilizácia rodinného prostredia a predchádzanie vzniku situácií vedúcich k ohrozeniu dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj komunitné a preventívne aktivity realizované prostredníctvom komunitných a rodinných centier, voľnočasových programov a podporných aktivít pre ohrozené rodiny. Tieto opatrenia prispievajú k posilňovaniu sociálnych väzieb, prevencii sociálneho vylúčenia a vytváraniu bezpečného prostredia podporujúceho zdravý vývin maloletého dieťaťa.

Neoddeliteľnou súčasťou preventívneho systému je monitorovanie situácie v rodine a včasná identifikácia rizikových faktorov. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vykonávajú sociálne šetrenia, hodnotia rodinné podmienky a posudzujú mieru ohrozenia dieťaťa. Cieľom monitorovania je identifikovať problémy ešte pred vznikom závažného ohrozenia maloletého dieťaťa a zabezpečiť včasnú odbornú intervenciu.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí smerujú k posilňovaniu preventívnych opatrení, podpore rodiny a minimalizácii traumatizácie maloletých detí. Preventívne opatrenia dnes predstavujú významný nástroj ochrany práv dieťaťa a podpory bezpečného rodinného prostredia rešpektujúceho dôstojnosť a individuálne potreby maloletého dieťaťa.

7.2 Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov

Sociálnoprávna ochrana detí zahŕňa aj opatrenia smerujúce k obmedzovaniu a odstraňovaniu negatívnych vplyvov, ktoré môžu ohrozovať psychický, emocionálny, fyzický alebo sociálny vývin maloletého dieťaťa. Tieto opatrenia sa realizujú najmä v prípadoch, keď už existujú rizikové faktory narušajúce bezpečie dieťaťa alebo stabilitu rodinného prostredia. Ich cieľom je minimalizovať negatívne dôsledky pôsobiace na dieťa a zabezpečiť ochranu jeho práv v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

Negatívne vplyvy môžu mať rôzny charakter a často sa navzájom prelínajú. Ide najmä o konfliktné rodinné prostredie, domáce násilie, zanedbávanie starostlivosti, závislosti rodičov, psychický nátlak na dieťa alebo sociálne vylúčenie rodiny. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé vystavenie dieťaťa konfliktnému alebo násilnému prostrediu môže výrazne negatívne ovplyvniť jeho emocionálnu stabilitu a psychický vývin. Významnou súčasťou opatrení sociálnoprávnej ochrany detí je odborná pomoc pri riešení konfliktov v rodine. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu u dieťaťa vyvolávať úzkosť, pocit neistoty, konflikt lojality alebo sociálnu izoláciu. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí preto poskytujú sociálne poradenstvo, odbornú pomoc rodičom a podporu pri riešení

výchovných problémov. Významné postavenie má aj mediácia ako nástroj smerujúci k znižovaniu konfliktu medzi rodičmi a podpore dohôd rešpektujúcich potreby maloletého dieťaťa. Pavelková (2019) charakterizuje rodinnú mediáciu ako významný prostriedok ochrany psychickej stability dieťaťa pri riešení rodičovských sporov.

Dôležitou súčasťou ochranných opatrení je monitorovanie výchovného prostredia dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vykonávajú sociálne šetrenia, posudzujú rodinné podmienky a hodnotia mieru ohrozenia maloletého dieťaťa. Cieľom monitorovania je identifikovať príznaky násilia, zanedbávania alebo iných rizikových faktorov a zabezpečiť primerané ochranné opatrenia. Vadas (2018) zdôrazňuje, že zásahy orgánov verejnej moci do rodinného života musia byť realizované individuálne, primerane a výlučne v záujme ochrany dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí zároveň podporuje rozvoj pozitívnych výchovných metód a rešpektujúceho rodičovstva. Preventívne a intervenčné programy sa zameriavajú na podporu nenásilnej komunikácie, rozvoj emocionálnych kompetencií rodičov a prevenciu agresívneho správania v rodine. Cieľom týchto opatrení je vytvárať bezpečné rodinné prostredie podporujúce harmonický psychický a sociálny vývin dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj intervenčné programy určené deťom vystaveným násiliu, konfliktom alebo iným rizikovým faktorom. Tieto programy poskytujú psychologickú podporu, terapeutickú pomoc a odborné poradenstvo zamerané na zvládanie traumatických skúseností a stabilizáciu psychického stavu maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie dieťaťa počas intervenčných procesov a zdôrazňujú význam ochrany jeho psychického bezpečia.

Súčasťou ochranných opatrení je aj ochrana detí pred škodlivými sociálnymi vplyvmi prostredníctvom spolupráce škôl, zdravotníckych zariadení, polície, psychológov a ďalších odborných subjektov. Koordinovaný postup odborníkov umožňuje efektívnejšiu identifikáciu ohrozených detí a zabezpečenie komplexnej ochrany ich práv. Farkašová (2019) zdôrazňuje, že interdisciplinárna spolupráca predstavuje významný predpoklad účinnej ochrany maloletých detí pred psychickým a sociálnym ohrozením.

Moderný systém sociálnoprávnej ochrany detí smeruje k humanizácii ochranných opatrení, podpore rodinného prostredia a rešpektovaniu individuality maloletého dieťaťa. Opatrenia na obmedzovanie a odstraňovanie negatívnych vplyvov preto predstavujú významný nástroj ochrany dieťaťa pred psychickým, emocionálnym a sociálnym ohrozením a prispievajú k vytváraniu bezpečných podmienok podporujúcich jeho priaznivý vývin.

7.3 Problematika rodičovského konfliktu v sociálnoprávnej ochrane detí

Rodičovský konflikt predstavuje jednu z najcitlivejších oblastí sociálnoprávnej ochrany detí, keďže jeho dôsledky výrazne zasahujú do psychického, emocionálneho a sociálneho vývinu maloletého dieťaťa. Konflikty medzi rodičmi sa často prejavujú najmä v období rozvodu alebo rozpadu partnerského vzťahu, avšak ich negatívny dopad na dieťa môže pretrvávať dlhodobo aj po ukončení partnerského spoluzitia rodičov. Pri riešení rodičovských konfliktov je preto nevyhnutné prihliadať nielen na právne aspekty výkonu rodičovských práv a povinností, ale aj na psychické potreby dieťaťa, jeho bezpečie a emocionálnu stabilitu. Významným aspektom ochrany dieťaťa pri rodičovskom konflikte je zabezpečenie jeho psychického a fyzického bezpečia. Dieťa vystavené dlhodobým konfliktom medzi rodičmi môže prežívať stres, úzkosť, pocit neistoty, konflikt lojality alebo psychickú destabilizáciu. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konfliktné prostredie môže mať na psychický vývin dieťaťa porovnateľne závažné dôsledky ako niektoré formy psychického násillia.

Pri posudzovaní rodičovského konfliktu je potrebné dôsledne hodnotiť všetky rizikové faktory, ktoré môžu negatívne ovplyvniť dieťa. Osobitnú pozornosť si vyžadujú prípady domáceho násillia, psychického nátlaku, manipulatívneho správania rodičov, závislostí, neliečených psychických porúch alebo závažného narušenia rodičovských kompetencií.

V prípadoch vážneho ohrozenia dieťaťa môže byť nevyhnutné prijatie ochranných opatrení vrátane obmedzenia kontaktu dieťaťa s rodičom alebo realizácie krízovej intervencie.

Významnou témou súčasnej odbornej diskusie je problematika rodičovskej kontroly prístupu k dieťaťu, označovaná ako „parental gatekeeping“. Ide o situácie, keď jeden z rodičov ovplyvňuje alebo kontroluje kontakt dieťaťa s druhým rodičom. Takéto správanie môže mať ochranný charakter, podporujúci charakter, ale aj manipulatívny alebo konfliktný charakter.

Nie každé obmedzenie kontaktu dieťaťa s druhým rodičom však možno automaticky považovať za neoprávnenú manipuláciu. V niektorých prípadoch môže ísť o legitímne ochranné opatrenie smerujúce k zabezpečeniu bezpečia dieťaťa, napríklad pri domácom násillí, zanedbávaní alebo psychickom týraní dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú potrebu individuálneho posudzovania každej situácie a upozorňujú, že ochrana psychického bezpečia dieťaťa musí mať prednosť pred formalistickým presadzovaním kontaktu s rodičom.

V odbornej praxi sa často diskutuje aj problematika tzv. zavrnutých alebo „vymazaných“ rodičov. Ide o situácie, keď dieťa odmieta kontakt s jedným z rodičov alebo dochádza k

výraznému narušeniu ich vzájomného vzťahu. Príčiny týchto situácií môžu byť rôzne – od intenzívneho rodičovského konfliktu a manipulatívneho správania jedného rodiča až po reálne negatívne skúsenosti dieťaťa s rodičom. Pri posudzovaní týchto situácií je potrebné mimoriadne citlivo rozlišovať medzi neopodstatnenou manipuláciou dieťaťa a legitímnou ochranou dieťaťa pred ohrozujúcim správaním rodiča.

Významnú úlohu zohráva participácia dieťaťa. Maloleté dieťa musí mať možnosť bezpečne a bez psychického nátlaku vyjadriť svoje názory, pocity a skúsenosti. Čipková (2022) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality. Zisťovanie názoru dieťaťa však musí prebiehať citlivo a spôsobom primeraným veku a psychickému stavu maloletého dieťaťa.

Pri riešení rodičovských konfliktov majú významné postavenie mediácia, psychologická pomoc a odborné poradenstvo. Cieľom týchto postupov je znižovanie konfliktu medzi rodičmi, podpora rodičovskej spolupráce a ochrana psychického zdravia dieťaťa. Pavelková (2019) charakterizuje rodinnú mediáciu ako efektívny nástroj smerujúci k vytváraniu dohôd rešpektujúcich potreby maloletého dieťaťa a podporujúcich stabilitu rodinného prostredia.

Efektívna ochrana dieťaťa pri rodičovskom konflikte si vyžaduje multidisciplinárny prístup založený na spolupráci sociálnych pracovníkov, psychológov, mediátorov, súdov a ďalších odborných subjektov. Farkašová (2019) zdôrazňuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane dieťaťa pred psychickým ohrozením a pri riešení vysoko konfliktných rodičovských sporov.

Problematika rodičovského konfliktu patrí medzi najnáročnejšie oblasti sociálnoprávnej ochrany detí. Ochrana práv maloletého dieťaťa si preto vyžaduje citlivý, individuálny a odborne podložený prístup rešpektujúci jeho psychické potreby, bezpečie a právo na stabilné rodinné prostredie.

7.4 Participácia dieťaťa pri riešení konfliktov v rodine

Participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany práv maloletého dieťaťa aj pri riešení konfliktov v rodinnom prostredí. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú, pričom jeho názor musí byť primerane zohľadnený vzhľadom na vek, rozumovú vyspelosť a psychický stav dieťaťa. Toto právo vyplýva najmä z článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa a zároveň je reflektované vo vnútroštátnej právnej úprave Slovenskej republiky, najmä v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov a zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

V konfliktných rodinných situáciách býva dieťa často vystavené psychickému tlaku, konfliktu lojality alebo manipulatívneho správaniu rodičov. Z tohto dôvodu je nevyhnutné vytvárať bezpečný priestor umožňujúci dieťaťu slobodne vyjadriť svoje pocity, potreby a názory bez obavy z následkov alebo psychického nátlaku zo strany rodičov. Čipková (2022) zdôrazňuje, že participácia dieťaťa nesmie byť iba formálnym procesom, ale reálnym rešpektovaním individuality a dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Pri zisťovaní názoru dieťaťa je potrebné prihliadať na jeho psychický stav a aktuálnu rodinnú situáciu. Dieťa nesmie byť vystavené opakovanému vypočúvaniu alebo konfliktu medzi rodičmi spôsobom, ktorý by mohol viesť k jeho sekundárnej traumatizácii. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa preto zdôrazňujú potrebu citlivého a odborného vedenia komunikácie s maloletým dieťaťom.

Tieto subjekty sú povinné zabezpečiť, aby názor dieťaťa bol zisťovaný primeraným spôsobom a aby bol v rozhodovacom procese reálne zohľadnený. Participácia dieťaťa však neznamena prenesenie rozhodovacej zodpovednosti na maloleté dieťa. Povinnosťou odborných subjektov zostáva prijať rozhodnutie v najlepšom záujme dieťaťa, pričom názor dieťaťa predstavuje jeden z významných faktorov rozhodovania. (Karkošková, 2019).

V aplikačnej praxi vznikajú situácie, keď dieťa odmieta kontakt s jedným z rodičov alebo vyjadruje negatívne postoje voči rodičovi. Posudzovanie takýchto situácií si vyžaduje mimoriadne citlivý a individuálny prístup. Je potrebné rozlišovať medzi autentickým názorom dieťaťa, dôsledkami konfliktu lojality, manipulatívnym ovplyvňovaním dieťaťa a legitímnou obavou dieťaťa vyplývajúcou z negatívnych skúseností alebo ohrozujúceho správania rodiča.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že formalistické ignorovanie obáv dieťaťa môže viesť k ďalšiemu psychickému poškodeniu maloletého dieťaťa a narušeniu jeho emocionálnej stability.

Participácia dieťaťa zohráva významnú úlohu aj pri mediácii a odbornom poradenstve. Odborné postupy zamerané na riešenie rodičovských konfliktov by mali rešpektovať potreby dieťaťa a smerovať k vytváraniu stabilného a bezpečného rodinného prostredia. Pavelková (2019) zdôrazňuje, že mediácia môže prispieť k znižovaniu konfliktu medzi rodičmi a k vytváraniu dohôd rešpektujúcich psychické potreby dieťaťa.

Moderné chápanie ochrany práv dieťaťa vychádza z rešpektovania dieťaťa ako samostatného subjektu práv. Participácia dieťaťa preto predstavuje významný prvok humanizácie rozhodovacích procesov a dôležitý nástroj ochrany jeho dôstojnosti, individuality a psychického bezpečia pri riešení konfliktov v rodinnom prostredí.

7.5 Význam multidisciplinárneho prístupu pri riešení rodičovských konfliktov

Riešenie rodičovských konfliktov patrí medzi najnáročnejšie oblasti sociálnoprávnej ochrany detí, pretože konfliktné rodinné prostredie môže výrazne ovplyvniť psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa. Efektívna ochrana práv dieťaťa si preto vyžaduje multidisciplinárny prístup založený na spolupráci viacerých odborných subjektov schopných komplexne posúdiť situáciu dieťaťa a jeho rodinného prostredia.

Multidisciplinárna spolupráca vychádza z poznania, že rodičovský konflikt nemožno vnímať iba ako právny problém súvisiaci s výkonom rodičovských práv a povinností. Ide o komplexnú situáciu zahŕňajúcu psychologické, sociálne, emocionálne a bezpečnostné aspekty života maloletého dieťaťa. Pri ochrane práv dieťaťa preto spolupracujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, psychológovia, mediátori, školy, zdravotnícke zariadenia a ďalšie odborné subjekty.

Každý z týchto subjektov poskytuje odlišný pohľad na situáciu dieťaťa a prispieva k komplexnému posúdeniu jeho potrieb a miery ohrozenia.

Významnú úlohu zohrávajú sociálni pracovníci, ktorí monitorujú rodinné prostredie, realizujú sociálne šetrenia a poskytujú odbornú pomoc rodičom aj dieťaťu. Ich úlohou je identifikovať rizikové faktory, posudzovať schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa a koordinovať odbornú pomoc rodine.

Psychológovia sa podieľajú najmä na posudzovaní psychického stavu dieťaťa, kvality emocionálnych väzieb a dopadov rodičovského konfliktu na psychický vývin maloletého dieťaťa. Psychologické znalecké posudky často predstavujú významný podklad pre rozhodovanie súdov vo veciach výkonu rodičovských práv a povinností. Hašto (2005) zdôrazňuje, že dlhodobé konfliktné prostredie môže závažným spôsobom narušiť emocionálnu stabilitu dieťaťa a jeho schopnosť vytvárať bezpečné vzťahy.

Významné postavenie má aj mediácia, ktorá predstavuje odborný proces smerujúci k znižovaniu konfliktu medzi rodičmi a podpore rodičovskej spolupráce. Cieľom mediácie nie je iba vyriešenie právneho sporu, ale najmä vytváranie dohôd rešpektujúcich potreby maloletého dieťaťa a podporujúcich stabilitu rodinného prostredia. Pavelková (2019) charakterizuje mediáciu ako významný nástroj prevencie eskalácie rodičovských konfliktov a ochrany psychického zdravia dieťaťa.

Významnú úlohu pri ochrane dieťaťa zohrávajú aj školy a zdravotnícke zariadenia. Pedagogickí pracovníci môžu identifikovať zmeny správania dieťaťa, známky psychickej záťaže alebo sociálnej izolácie. Zdravotnícki pracovníci zase často identifikujú dôsledky

stresu, násilia alebo zanedbávania. Včasná výmena informácií medzi odborníkmi umožňuje efektívnejšie reagovať na potreby dieťaťa a predchádzať eskalácii problémov.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že pri vysoko konfliktných sporoch je potrebné dôsledne posudzovať bezpečnostné riziká a zabezpečiť ochranu psychickej stability dieťaťa pred ďalšou traumatizáciou.

Napriek významu multidisciplinárnej spolupráce aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o nedostatočnú koordináciu odborníkov, časovú náročnosť spolupráce, rozdielne odborné prístupy, administratívnu záťažnosť a nedostatok odborných kapacít.

Tieto faktory môžu komplikovať efektívnu ochranu dieťaťa a predlžovať riešenie konfliktných situácií.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí preto smerujú k posilňovaniu interdisciplinárnej spolupráce, vytváraniu špecializovaných tímov a humanizácii rozhodovacích procesov. Multidisciplinárny prístup dnes predstavuje nevyhnutný predpoklad efektívnej ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho psychických potrieb, dôstojnosti a práva na bezpečné rodinné prostredie.

7.6 Význam mediácie a odbornej intervencie pri ochrane dieťaťa

Mediácia a odborná intervencia predstavujú významné nástroje sociálnoprávnej ochrany detí pri riešení konfliktov v rodinnom prostredí. Ich cieľom je zmierňovanie konfliktu medzi rodičmi, podpora komunikácie a vytváranie podmienok umožňujúcich ochranu psychického zdravia a stability maloletého dieťaťa. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu preferovať odborné a konsenzuálne riešenia konfliktov pred dlhodobými a vysoko konfliktnými súdnymi spormi.

Mediácia predstavuje dobrovoľný proces riešenia konfliktu za účasti neutrálnej osoby – mediátora, ktorého úlohou je pomáhať rodičom pri hľadaní dohody rešpektujúcej potreby maloletého dieťaťa. Význam mediácie spočíva najmä v tom, že umožňuje:

- znižovanie napätia medzi rodičmi,
- podporu komunikácie,
- stabilizáciu rodinného prostredia,
- a vytváranie dohôd reflektujúcich najlepší záujem dieťaťa.

Pavelková (2019) charakterizuje mediáciu ako efektívny nástroj ochrany dieťaťa pred negatívnymi dôsledkami rodičovského konfliktu a zdôrazňuje jej význam pri budovaní rodičovskej spolupráce po rozpade partnerského vzťahu.

Významným prínosom mediácie je aj znižovanie psychickej záťaže dieťaťa. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu u maloletého dieťaťa vyvolávať úzkosť, pocit neistoty, konflikt lojality alebo narušenie emocionálnej stability. Mediácia smeruje k vytváraniu stabilnejšieho a menej konfliktného prostredia, ktoré podporuje priaznivý psychický vývin dieťaťa.

Mediácia však nie je vhodná vo všetkých prípadoch. Osobitnú opatrnosť si vyžadujú situácie, v ktorých sa vyskytuje domáce násilie, psychický nátlak, manipulatívne správanie, závažná nerovnováha medzi rodičmi alebo ohrozenie bezpečia dieťaťa či jedného z rodičov. V takýchto prípadoch musí mať ochrana bezpečia dieťaťa prednosť pred snahou o dosiahnutie dohody medzi rodičmi. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že formalistické presadzovanie rodičovskej dohody bez dôsledného posúdenia bezpečnostných rizík môže viesť k ďalšiemu psychickému poškodeniu dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj odborná intervencia realizovaná sociálnymi pracovníkmi, psychológmi a ďalšími odborníkmi. Odborná pomoc môže zahŕňať psychologické poradenstvo, terapeutickú pomoc, rodinné poradenstvo, krízovú intervenciu a podporu rodičovských kompetencií.

Cieľom týchto opatrení je stabilizácia rodinného prostredia, ochrana psychického zdravia dieťaťa a podpora bezpečných rodinných vzťahov.

Pri práci s rodinou je nevyhnutné rešpektovať participačné práva maloletého dieťaťa. Dieťa musí mať možnosť primeraným spôsobom vyjadriť svoje názory, obavy a potreby. Čipková (2022) zdôrazňuje, že rešpektovanie hlasu dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality pri riešení konfliktov v rodinnom prostredí.

Efektívna odborná intervencia si vyžaduje multidisciplinárny prístup a koordinovanú spoluprácu odborníkov. Sociálni pracovníci, psychológovia, mediátori, školy a súdy musia pri ochrane dieťaťa postupovať koordinovane a rešpektovať individuálne potreby maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam interdisciplinárnej spolupráce pri ochrane detí pred psychickým ohrozením a pri stabilizácii rodinného prostredia.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí smerujú k posilňovaniu odborných intervenčných programov, rozvoju mediácie a podpore humanizácie rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí. Mediácia a odborná intervencia dnes predstavujú významné nástroje ochrany práv dieťaťa a podpory bezpečného rodinného prostredia rešpektujúceho psychické potreby a dôstojnosť maloletého dieťaťa.

7.7 Význam sanácie rodinného prostredia pri ochrane práv dieťaťa

Sanácia rodinného prostredia predstavuje významnú súčasť sociálnoprávnej ochrany detí a patrí medzi základné nástroje podpory rodiny pri riešení situácií ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa. Jej cieľom je stabilizovať rodinné prostredie, odstrániť rizikové faktory negatívne vplyvajúce na dieťa a vytvoriť podmienky umožňujúce zachovanie dieťaťa v biologickej rodine, pokiaľ je to možné a bezpečné.

Sanácia rodinného prostredia vychádza z princípu, že rodina predstavuje prirodzené prostredie pre vývin dieťaťa a odňatie dieťaťa z rodinného prostredia má byť krajným riešením. Moderné prístupy sociálnoprávnej ochrany detí preto zdôrazňujú potrebu podpory rodiny a riešenia problémov priamo v rodinnom prostredí. Karkošková (2019) upozorňuje, že ochrana práv dieťaťa nemôže byť založená iba na represívnych zásahoch, ale musí smerovať aj k podpore rodičovských kompetencií a stabilizácii rodinných vzťahov.

Sanácia sa realizuje najmä v prípadoch, keď sa v rodine vyskytujú výchovné problémy, konfliktné vzťahy, zanedbávanie starostlivosti, sociálne problémy, závislosti alebo iné rizikové faktory ohrozujúce dieťa.

Cieľom sanácie je odstrániť príčiny ohrozenia dieťaťa a podporiť schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Významnou súčasťou sanácie rodinného prostredia je odborná pomoc rodičom. Sociálni pracovníci a ďalší odborníci poskytujú sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc, podporu pri riešení konfliktov, pomoc pri zvládaní výchovných problémov a podporu pri stabilizácii sociálnej situácie rodiny.

Hovanová a Šlosár (2020) zdôrazňujú, že efektívna sanácia rodinného prostredia si vyžaduje individuálny prístup reflektujúci konkrétne potreby rodiny a maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj práca s rodičovskými kompetenciami. Súčasťou sanácie bývajú programy zamerané na podporu rešpektujúcej komunikácie, rozvoj rodičovských zručností, zvládanie stresových situácií, prevenciu agresívneho správania a podporu bezpečných vzťahov v rodine.

Cieľom týchto opatrení je vytvárať podmienky podporujúce bezpečný psychický a emocionálny vývin dieťaťa.

Sanácia rodinného prostredia si vyžaduje pravidelné monitorovanie situácie v rodine. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí priebežne hodnotia zmeny v rodinnom prostredí, schopnosť rodičov spolupracovať, mieru ohrozenia dieťaťa a efektívnosť realizovaných opatrení.

Ak sanácia neprináša požadované výsledky alebo ak dochádza k vážnemu ohrozeniu dieťaťa, môžu byť prijaté ďalšie ochranné opatrenia vrátane návrhu na obmedzenie alebo pozastavenie výkonu rodičovských práv a povinností či umiestnenia dieťaťa do náhradnej starostlivosti.

Osobitne náročná je sanácia rodinného prostredia v prípadoch domáceho násillia alebo závažných konfliktných vzťahov medzi rodičmi. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že ochrana psychického bezpečia dieťaťa musí mať prioritu pred snahou o zachovanie formálneho fungovania rodiny. V situáciách, keď rodinné prostredie predstavuje pre dieťa dlhodobé psychické alebo fyzické ohrozenie, môže byť zotrvanie dieťaťa v biologickej rodine v rozpore s jeho najlepším záujmom.

Efektívna sanácia rodinného prostredia si vyžaduje multidisciplinárnu spoluprácu sociálnych pracovníkov, psychológov, škôl, zdravotníckych zariadení a ďalších odborných subjektov. Farkašová (2019) zdôrazňuje, že koordinovaný postup odborníkov umožňuje komplexnejšie posúdenie situácie rodiny a efektívnejšiu ochranu práv maloletého dieťaťa.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí smerujú k podpore preventívnych a sanačných opatrení, ktoré umožňujú zachovanie dieťaťa v bezpečnom rodinnom prostredí a minimalizáciu traumatizujúcich zásahov do života maloletého dieťaťa. Sanácia rodinného prostredia preto predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a podpory stability rodinných vzťahov.

7.8 Ochranné opatrenia pri zlyhaní sanácie rodinného prostredia

Ak sanácia rodinného prostredia neprináša požadované výsledky alebo ak rodinné prostredie naďalej predstavuje závažné ohrozenie priaznivého vývinu maloletého dieťaťa, orgány sociálnoprávnej ochrany detí pristupujú k realizácii ochranných opatrení. Tieto opatrenia smerujú k zabezpečeniu ochrany života, zdravia, psychického bezpečia a dôstojnosti dieťaťa a realizujú sa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

Ochranné opatrenia predstavujú závažný zásah do rodinného života, preto musia byť realizované individuálne, primerane a iba v nevyhnutných prípadoch. Ich cieľom nie je represia voči rodičom, ale ochrana maloletého dieťaťa pred ďalším ohrozením. Vadas (2018) zdôrazňuje, že zásahy do výkonu rodičovských práv a povinností musia rešpektovať princíp proporcionality a musia byť odôvodnené reálnou potrebou ochrany dieťaťa.

K ochranným opatreniam sa pristupuje najmä v prípadoch závažného zanedbávania starostlivosti, fyzického alebo psychického násillia, sexuálneho zneužívania, dlhodobého

ohrozovania psychického vývinu dieťaťa, závislostí rodičov alebo opakovaného zlyhávania rodičovských kompetencií.

Pri posudzovaní situácie sa prihliada na intenzitu ohrozenia, vek dieťaťa, jeho psychický stav a schopnosť rodinného prostredia zabezpečiť bezpečný vývin maloletého dieťaťa.

Významným nástrojom ochrany dieťaťa je neodkladné opatrenie podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Súd môže rozhodnúť o dočasnej úprave pomerov dieťaťa v prípadoch, keď je potrebné bezodkladne zabezpečiť ochranu maloletého dieťaťa. Ide najmä o situácie bezprostredného ohrozenia života, zdravia alebo psychického bezpečia dieťaťa.

V prípade dlhodobého alebo závažného ohrozenia môže súd rozhodnúť o obmedzení výkonu rodičovských práv a povinností, pozastavení výkonu rodičovských práv, nariadení ústavnej starostlivosti alebo zverení dieťaťa do náhradnej osobnej alebo pestúnskej starostlivosti.

Tieto opatrenia predstavujú krajné riešenia, ku ktorým sa pristupuje až po vyčerpaní menej invazívnych možností pomoci rodine. (Karkošková, 2019).

Osobitnú pozornosť si vyžadujú prípady domáceho násillia a psychického týrania dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že ochrana psychického bezpečia dieťaťa musí mať prioritu pred formalistickým zachovávaním kontaktu s rodičom, ak tento kontakt predstavuje zdroj strachu, stresu alebo ďalšej traumatizácie maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri realizácii ochranných opatrení zohráva participácia dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť primeraným spôsobom vypočuté a jeho názor musí byť zohľadnený vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť dieťaťa. Zisťovanie názoru dieťaťa však musí prebiehať citlivo a spôsobom, ktorý nebude viesť k ďalšiemu psychickému zaťaženiu maloletého dieťaťa. Čipková (2022) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významnú súčasť humanizácie rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí.

Pri realizácii ochranných opatrení je nevyhnutná multidisciplinárna spolupráca odborníkov. Sociálni pracovníci, psychológovia, súdy, školy, zdravotnícke zariadenia a ďalšie odborné subjekty musia koordinovane spolupracovať s cieľom zabezpečiť efektívnu ochranu maloletého dieťaťa a minimalizovať riziko jeho ďalšej traumatizácie. Farkašová (2019) zdôrazňuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane dieťaťa v krízových rodinných situáciách.

Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí smerujú k preferovaniu rodinných foriem starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou a k minimalizácii traumatizujúcich zásahov do

života dieťaťa. Ochranné opatrenia preto musia byť realizované citlivo, individuálne a s dôrazom na ochranu psychického bezpečia, dôstojnosti a stability maloletého dieťaťa.

7.9 Súčasné trendy sociálnoprávnej ochrany detí pri riešení rodinných konfliktov

Súčasné trendy sociálnoprávnej ochrany detí pri riešení rodinných konfliktov smerujú k humanizácii rozhodovacích procesov, posilňovaniu preventívnych opatrení a ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa. Moderné prístupy vychádzajú z poznania, že dlhodobé konfliktné prostredie môže mať závažné dôsledky na emocionálny a sociálny vývin dieťaťa, a preto je nevyhnutné uprednostňovať riešenia minimalizujúce psychickú záťaž maloletého dieťaťa.

Významným trendom je posilňovanie multidisciplinárneho prístupu pri riešení konfliktov v rodine. Ochrana dieťaťa už nie je vnímaná iba ako právna otázka, ale ako komplexný problém vyžadujúci spoluprácu sociálnych pracovníkov, psychológov, mediátorov, súdov, škôl, zdravotníckych zariadení a ďalších odborných subjektov.

Cieľom multidisciplinárnej spolupráce je zabezpečiť komplexné posúdenie potrieb dieťaťa a koordinovanú ochranu jeho práv. Farkašová (2019) zdôrazňuje, že interdisciplinárna spolupráca umožňuje efektívnejšie identifikovať rizikové faktory a prijímať opatrenia rešpektujúce individuálne potreby maloletého dieťaťa.

Moderné trendy zároveň smerujú k posilňovaniu participačných práv dieťaťa. Dieťa je čoraz viac vnímané ako samostatný subjekt práv, ktorého názor musí byť primerane zohľadnený vo všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa jeho života. Význam sa kladie na vytváranie bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne vyjadriť svoje názory, pocity a potreby bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Čipková (2022) upozorňuje, že participácia dieťaťa predstavuje významný prvok ochrany jeho dôstojnosti a individuality.

Významným trendom je aj rozvoj mediácie a odborných intervenčných programov. Odborná prax čoraz viac zdôrazňuje potrebu riešiť rodičovské konflikty prostredníctvom konsenzuálnych a podporných mechanizmov namiesto eskalácie konfliktu prostredníctvom zdĺhavých súdnych sporov. Mediácia, rodinné poradenstvo a terapeutické programy smerujú k znižovaniu konfliktu medzi rodičmi a podpore stabilného rodinného prostredia. Pavelková (2019) charakterizuje mediáciu ako významný nástroj ochrany psychického zdravia maloletého dieťaťa pri riešení rodičovských sporov.

Súčasné trendy zároveň reflektujú rastúci význam ochrany psychického bezpečia dieťaťa. Moderné poznatky psychológie potvrdzujú, že psychické násilie, manipulatívne správanie alebo vystavovanie dieťaťa dlhodobým konfliktom môžu mať rovnako závažné dôsledky

ako fyzické násilie. Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú potrebu dôslednej ochrany dieťaťa pred psychickým ohrozením a upozorňujú na význam individuálneho posudzovania každej rodinnej situácie.

Významnou témou súčasnej sociálnoprávnej ochrany detí je aj deinštitucionalizácia starostlivosti o deti. Moderné systémy ochrany práv dieťaťa preferujú zachovanie dieťaťa v biologickej rodine alebo v rodinných formách náhradnej starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou. Prioritou sa stáva podpora rodiny, sanácia rodinného prostredia a realizácia preventívnych opatrení smerujúcich k stabilizácii rodinných vzťahov.

Koromhász (2022) upozorňuje, že systém sociálnoprávnej ochrany detí musí reagovať na nové technologické výzvy prostredníctvom preventívnych programov, vzdelávania rodičov a ochrany digitálneho bezpečia maloletých detí.

Moderná sociálnoprávna ochrana detí smeruje k vytváraniu systému založeného na rešpektovaní individuality dieťaťa, ochrane jeho psychického bezpečia a podpore bezpečného rodinného prostredia. Súčasné trendy preto zdôrazňujú význam prevencie, multidisciplinárnej spolupráce, participácie dieťaťa a humanizácie rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí zahŕňa preventívne, intervenčné a ochranné opatrenia smerujúce k ochrane maloletého dieťaťa.
- ☐ Preventívne opatrenia sú zamerané na podporu rodičovských kompetencií a predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine.
- ☐ Významnou súčasťou systému ochrany detí je prevencia sociálnopatologických javov a odborné poradenstvo rodinám.
- ☐ Konfliktné rodinné prostredie môže závažným spôsobom negatívne ovplyvniť psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa.
- ☐ Rodičovský konflikt môže viesť ku konfliktu lojality, psychickému preťaženiu a narušeniu emocionálnej stability dieťaťa.
- ☐ Mediácia a odborné poradenstvo predstavujú významné nástroje riešenia rodičovských konfliktov.
- ☐ Ochrana najlepšieho záujmu dieťaťa zahŕňa aj ochranu jeho fyzického a psychického bezpečia.

- ☐ Pri posudzovaní rodičovskej manipulácie je potrebné individuálne rozlišovať medzi manipuláciou a legitímnou ochranou dieťaťa.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality.
- ☐ Multidisciplinárna spolupráca odborníkov je nevyhnutným predpokladom efektívnej ochrany práv dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Aký je cieľ preventívnych opatrení sociálnoprávnej ochrany detí?
2. Aké opatrenia slúžia na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine?
3. Aké negatívne vplyvy môžu ohroziť priaznivý vývin maloletého dieťaťa?
4. Aký význam má odborné poradenstvo pri ochrane práv dieťaťa?
5. Aké dôsledky môže mať rodičovský konflikt na psychický vývin dieťaťa?
6. Čo predstavuje konflikt lojality dieťaťa?
7. Aký význam má mediácia pri riešení rodičovských konfliktov?
8. Čo sa rozumie pod pojmom rodičovská kontrola prístupu k dieťaťu?
9. Aké riziká sú spojené s problematikou tzv. zavrhnutých rodičov?
10. Prečo je multidisciplinárna spolupráca dôležitá pri ochrane práv maloletých detí?

8 SUBJEKTY VÝKONU OPATRENÍ SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ

8.1 Orgán sociálnoprávnej ochrany detí

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately predstavuje základný subjekt výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. V podmienkach Slovenskej republiky túto pôsobnosť vykonávajú najmä úrady práce, sociálnych vecí a rodiny prostredníctvom odborných zamestnancov zabezpečujúcich výkon sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately plnia úlohy smerujúce k ochrane života, zdravia a priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa. Ich činnosť je založená na princípe najlepšieho záujmu dieťaťa, ochrane práv dieťaťa a podpore zachovania prirodzeného rodinného prostredia.

Medzi základné právomoci orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately patrí najmä:

- vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- zisťovanie a posudzovanie situácie dieťaťa a jeho rodiny,
- prijímanie preventívnych, ochranných a výchovných opatrení,
- poskytovanie sociálneho poradenstva a odbornej pomoci,
- koordinácia spolupráce subjektov podieľajúcich sa na ochrane dieťaťa,
- podávanie návrhov súdu vo veciach maloletých detí,
- zabezpečovanie náhradného rodinného prostredia,
- monitorovanie a vyhodnocovanie situácie ohrozených detí a rodín.

Výkon sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je založený na multidisciplinárnej spolupráci s ďalšími subjektmi, najmä so súdmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami, Policajným zborom, centrami pre deti a rodiny, obcami a akreditovanými subjektmi. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v tomto systéme vystupuje ako kľúčový koordinátor ochrany práv dieťaťa a realizácie opatrení smerujúcich k zabezpečeniu jeho priaznivého vývinu.

8.2 Spolupráca subjektov sociálnoprávnej ochrany detí

Systém sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je založený na spolupráci viacerých subjektov, ktoré zabezpečujú realizáciu preventívnych, intervenčných a ochranných opatrení smerujúcich k ochrane práv maloletých detí. Právny základ ich pôsobenia upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately v znení neskorších predpisov. Jednotlivé subjekty vykonávajú opatrenia v rozsahu svojich kompetencií a vzájomne spolupracujú pri ochrane práv dieťaťa, ochrane jeho bezpečia a podpore priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu.

Sociálnoprávna ochrana detí je založená na princípe multidisciplinárnej spolupráce, keďže ochranu práv dieťaťa nemožno zabezpečiť iba prostredníctvom jednej inštitúcie alebo jedného odborného prístupu. Významnú úlohu zohráva koordinovaný postup subjektov participujúcich na prevencii sociálnopatologických javov, na identifikácii ohrozených detí, na realizácii ochranných opatrení, na podpore rodiny a na zabezpečovaní náhradnej starostlivosti.

Karkošková (2019) zdôrazňuje, že základným interpretačným pravidlom pri činnosti všetkých subjektov sociálnoprávnej ochrany detí je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý musí byť rešpektovaný pri každom rozhodovaní a výkone opatrení týkajúcich sa maloletého dieťaťa.

Základným subjektom výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí sú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorých činnosť zabezpečujú najmä úrady práce, sociálnych vecí a rodiny. Tieto orgány realizujú preventívne opatrenia, sociálne šetrenia, odborné poradenstvo, intervencie v krízových situáciách a koordináciu odbornej pomoci rodine a dieťaťu.

Významnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je identifikácia ohrozených detí a zabezpečenie opatrení smerujúcich k ochrane ich práv a bezpečia. Pri svojej činnosti spolupracujú so súdmi, políciou, školami, zdravotníckymi zariadeniami, psychológmi a ďalšími odbornými subjektmi. Ich činnosť je založená na individuálnom posudzovaní situácie dieťaťa a rodiny a na realizácii opatrení rešpektujúcich najlepší záujem maloletého dieťaťa.

Významným subjektom systému ochrany práv dieťaťa je Centrum pre medzinárodnoprávnú ochranu detí a mládeže, ktoré plní úlohy ústredného orgánu Slovenskej republiky pri ochrane práv detí s medzinárodným prvkom. Centrum zabezpečuje riešenie medzinárodných únosov detí, cezhraničné vymáhanie výživného, ochranu práva styku rodiča s dieťaťom a medzinárodné osvojenia.

Význam Centra spočíva najmä v koordinácii medzinárodnej spolupráce pri ochrane maloletých detí a pri riešení rodinnoprávných situácií presahujúcich hranice jednotlivých štátov. V globalizovanom prostredí narastá význam efektívnej medzinárodnej spolupráce pri ochrane práv dieťaťa a zabezpečovaní výkonu rozhodnutí týkajúcich sa maloletých detí.

Významné postavenie pri ochrane práv dieťaťa majú aj orgány územnej samosprávy. Obec vykonáva opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí najmä v oblasti prevencie, komunitnej práce a podpory rodín nachádzajúcich sa v nepriaznivej sociálnej situácii. Významnou úlohou obce je schopnosť včas identifikovať ohrozené rodiny a sprostredkovať odbornú pomoc.

Vyšší územný celok zabezpečuje najmä vytváranie podmienok na poskytovanie sociálnych služieb, podporu zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a koordináciu regionálnych služieb. Jeho úlohou je zabezpečiť dostupnosť odborných služieb a podporovať fungovanie systému ochrany práv dieťaťa na regionálnej úrovni.

Významnú úlohu v systéme ochrany práv dieťaťa zohrávajú aj akreditované subjekty, ktorými môžu byť právnické alebo fyzické osoby disponujúce akreditáciou podľa zákona č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Tieto subjekty realizujú odborné programy, sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc, mediačné programy a ďalšie odborné služby zamerané na podporu rodiny a ochranu práv maloletých detí.

Pavelková (2019) zdôrazňuje význam mediácie a odborného poradenstva pri riešení konfliktov medzi rodičmi a ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa. Význam akreditovaných subjektov spočíva najmä v poskytovaní špecializovanej odbornej pomoci a individuálnej práce s rodinou a dieťaťom.

Súčasťou systému ochrany práv dieťaťa sú aj zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré poskytujú odbornú pomoc maloletým deťom nachádzajúcim sa v krízových situáciách alebo v stave ohrozenia. Ide najmä o centrá pre deti a rodiny, krízové centrá, diagnostické centrá a ďalšie špecializované zariadenia.

Tieto zariadenia zabezpečujú ochranu dieťaťa, odbornú pomoc, psychologickú podporu, náhradnú starostlivosť a resocializačné programy. Ich význam spočíva vo vytváraní bezpečného prostredia podporujúceho stabilizáciu psychického stavu maloletého dieťaťa a jeho ďalší priaznivý vývin. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie traumatizácie dieťaťa pri realizácii ochranných opatrení a zdôrazňujú význam citlivého a individuálneho prístupu k maloletému dieťaťu.

Systém subjektov vykonávajúcich opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje komplexný mechanizmus ochrany práv dieťaťa založený na spolupráci verejných inštitúcií,

odborných subjektov a samosprávy. Efektívna ochrana práv maloletých detí si vyžaduje koordinovaný postup všetkých subjektov participujúcich na ochrane dieťaťa a dôsledné rešpektovanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

8.3 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane práv dieťaťa

Multidisciplinárna spolupráca predstavuje jeden zo základných princípov moderného systému sociálnoprávnej ochrany detí. Ochrana práv maloletého dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup viacerých odborných subjektov, keďže problémy ohrozujúce dieťa majú spravidla právny, psychologický, sociálny, zdravotný aj pedagogický rozmer. Efektívna ochrana práv dieťaťa preto nemôže byť zabezpečená izolovanou činnosťou jednej inštitúcie, ale vyžaduje systematickú spoluprácu odborníkov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa.

Multidisciplinárny prístup je založený na vzájomnej koordinácii činnosti orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, polície, psychológov, škôl, zdravotníckych zariadení, mediátorov a ďalších odborných subjektov.

Každý z týchto subjektov disponuje odlišnými kompetenciami a odbornými poznatkami, ktoré umožňujú komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa a prijímanie opatrení rešpektujúcich jeho individuálne potreby.

Význam multidisciplinárnej spolupráce sa výrazne prejavuje najmä pri identifikácii ohrozených detí. Pedagogickí pracovníci často ako prví zaznamenajú zmeny správania dieťaťa, známky zanedbávania alebo psychickej záťaže. Zdravotnícki pracovníci môžu identifikovať fyzické alebo psychické následky násillia, zatiaľ čo sociálni pracovníci posudzujú rodinné prostredie a sociálnu situáciu rodiny. Vzájomná výmena informácií umožňuje efektívnejšie identifikovať rizikové faktory a zabezpečiť včasnú odbornú intervenciu. (Farkašová, 2019).

Tieto situácie si vyžadujú koordinovaný a citlivý postup odborníkov s dôrazom na ochranu psychického bezpečia maloletého dieťaťa a minimalizáciu jeho ďalšej traumatizácie. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nekoordinované alebo necitlivé postupy odborných subjektov môžu viesť k sekundárnej viktimizácii dieťaťa a k prehĺbovaniu jeho psychickej traumy.

Významnú úlohu v multidisciplinárnom systéme zohrávajú psychológovia a znalci z odboru psychológie. Ich odborné stanoviská pomáhajú posudzovať psychický stav dieťaťa, kvalitu emocionálnych väzieb, dôsledky konfliktov medzi rodičmi, a mieru psychického ohrozenia maloletého dieťaťa.

Hašto (2005) zdôrazňuje, že stabilné emocionálne vzťahy a bezpečné rodinné prostredie predstavujú základný predpoklad zdravého psychického vývinu dieťaťa.

Multidisciplinárna spolupráca má význam aj pri realizácii preventívnych opatrení. Spolupráca škôl, sociálnych pracovníkov, psychológov a ďalších odborných subjektov umožňuje realizáciu preventívnych programov zameraných na prevenciu násilia, prevenciu šikanovania, ochranu duševného zdravia detí, podporu rodičovských kompetencií a ochranu detí v digitálnom priestore.

Moderné systémy ochrany práv dieťaťa sa čoraz viac orientujú na prevenciu a včasnú intervenciu namiesto riešenia už vzniknutých následkov ohrozenia dieťaťa.

Napriek významu multidisciplinárnej spolupráce aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o nedostatočnú koordináciu medzi subjektmi, administratívnu zaťaženosť, časovú náročnosť spolupráce, rozdielne odborné prístupy a nedostatok odborných kapacít.

Tieto faktory môžu komplikovať efektívnu ochranu práv dieťaťa a predlžovať riešenie krízových situácií.

Súčasný trendy sociálnoprávnej ochrany detí preto smerujú k posilňovaniu interdisciplinárnej spolupráce, vytváraniu špecializovaných tímov a humanizácii rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí. Multidisciplinárny prístup dnes predstavuje nevyhnutnú podmienku efektívnej ochrany práv maloletého dieťaťa a rešpektovania jeho psychických potrieb, dôstojnosti a práva na bezpečný vývin.

8.4 Spolupráca súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí

Významnú úlohu pri ochrane práv maloletého dieťaťa zohráva spolupráca súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Táto spolupráca je nevyhnutná najmä pri rozhodovaní vo veciach výkonu rodičovských práv a povinností, ochranných opatrení, náhradnej starostlivosti alebo pri riešení situácií, v ktorých dochádza k ohrozeniu priaznivého vývinu maloletého dieťaťa. Cieľom spolupráce je zabezpečiť rozhodovanie rešpektujúce princíp najlepšieho záujmu dieťaťa a ochranu jeho psychického, emocionálneho a fyzického bezpečia.

Súd pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí vychádza nielen z právnych skutočností, ale aj z odborných podkladov poskytovaných orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vykonávajú sociálne šetrenia, monitorujú rodinné prostredie, komunikujú s rodičmi a dieťaťom a poskytujú súdu odborné stanoviská týkajúce sa situácie

maloletého dieťaťa. Významnou úlohou týchto orgánov je identifikovať rizikové faktory a navrhovať opatrenia smerujúce k ochrane dieťaťa.

Pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí súdy prihliadajú najmä na psychický stav dieťaťa, kvalitu vzťahových väzieb, schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť, stabilitu rodinného prostredia a potrebu ochrany psychického bezpečia maloletého dieťaťa. Karkošková (2019) zdôrazňuje, že rozhodovanie vo veciach maloletých detí musí byť založené na individuálnom posudzovaní potrieb dieťaťa a nesmie byť formalistické alebo mechanické.

Významnú úlohu zohráva kolízny opatrovník, ktorého funkciu spravidla vykonáva orgán sociálnoprávnej ochrany detí. Kolízny opatrovník zastupuje maloleté dieťa v konaniach, v ktorých môže dôjsť ku konfliktu záujmov medzi dieťaťom a rodičmi. Jeho úlohou je presadzovať riešenia rešpektujúce najlepší záujem maloletého dieťaťa a zabezpečiť ochranu jeho práv počas súdneho konania. (Rubisová, 2022).

Osobitný význam má spolupráca súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri prípadoch domáceho násilia, psychického týrania dieťaťa, sexuálneho zneužívania, zanedbávania starostlivosti a vysoko konfliktných rodičovských sporov.

V týchto situáciách je nevyhnutné dôsledne posudzovať mieru ohrozenia maloletého dieťaťa a prijímať opatrenia smerujúce k ochrane jeho psychického a fyzického bezpečia. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nevhodné alebo necitlivé rozhodnutia môžu viesť k ďalšej traumatizácii dieťaťa a k prehlbovaniu jeho psychickej záťaže.

Významným nástrojom ochrany maloletého dieťaťa sú neodkladné opatrenia podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Súd môže prostredníctvom neodkladného opatrenia bezodkladne upraviť pomery dieťaťa v prípadoch, keď je ohrozený jeho život, zdravie alebo priaznivý vývin. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí často iniciujú tieto konania a poskytujú súdu odborné podklady potrebné na prijatie rozhodnutia.

Moderné trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu humanizácie súdnych konaní vo veciach maloletých detí. Význam sa kladie na

- minimalizáciu sekundárnej viktimizácie dieťaťa,
- citlivé zisťovanie názoru dieťaťa,
- rešpektovanie participačných práv dieťaťa,
- a ochranu jeho psychickej stability počas konania.

Čipková (2022) upozorňuje, že participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality a mala by byť prirodzenou súčasťou rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí.

Napriek významu spolupráce medzi súdmi a orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patria:

- časová náročnosť konaní,
- vysoká administratívna záťažnosť,
- nedostatok odborných kapacít,
- rozdielne odborné prístupy,
- a komplikovaná koordinácia jednotlivých subjektov.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a predlžovať riešenie konfliktných situácií.

Efektívna spolupráca súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje významný predpoklad ochrany práv dieťaťa a zabezpečenia jeho priaznivého vývinu. Moderné smerovanie sociálnoprávnej ochrany detí preto akcentuje potrebu koordinovaného, citlivého a multidisciplinárneho prístupu rešpektujúceho psychické potreby, bezpečie a dôstojnosť maloletého dieťaťa.

8.5 Spolupráca škôl a školských zariadení pri ochrane práv dieťaťa

Školy a školské zariadenia patria medzi významné subjekty participujúce na ochrane práv maloletého dieťaťa, keďže predstavujú prostredie, v ktorom dieťa trávi podstatnú časť svojho života. Pedagogickí a odborní zamestnanci majú možnosť dlhodobo sledovať správanie dieťaťa, jeho sociálne vzťahy, emocionálne prejavy a prípadné zmeny psychického stavu. Z tohto dôvodu zohrávajú školy významnú úlohu pri včasnej identifikácii ohrozených detí a pri realizácii preventívnych opatrení smerujúcich k ochrane priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Spolupráca škôl s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí je dôležitá najmä v prípadoch podozrenia na zanedbávanie starostlivosti, psychické alebo fyzické násilie, šikanovanie, sociálnu izoláciu, záškoláctvo alebo závažné zmeny správania dieťaťa.

Pedagogickí pracovníci často ako prví identifikujú prejavy psychickej záťaže alebo problémov v rodinnom prostredí. Včasné sprostredkovanie informácií orgánom sociálnoprávnej ochrany detí môže významne prispieť k ochrane dieťaťa a k realizácii včasnej odbornej intervencie. (Farkašová, 2019).

Významnú úlohu zohrávajú školské poradenské zariadenia, školskí psychológovia, špeciálni pedagógovia a odborní zamestnanci škôl, ktorí poskytujú odbornú pomoc deťom nachádzajúcim sa v krízových situáciách alebo vystaveným psychickému zaťaženiu. Ich činnosť smeruje k podpore psychického zdravia dieťaťa, riešeniu adaptačných problémov a prevencii sociálnopatologických javov.

Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú význam preventívnych programov realizovaných v školskom prostredí. Tieto programy sú zamerané najmä na prevenciu násilia, šikanovania a kyberšikanovania, závislostí a sociálneho vylúčenia detí.

Koromhász (2022) upozorňuje, že narastajúci význam digitálneho prostredia prináša nové formy ohrozenia detí, na ktoré musia školy reagovať prostredníctvom preventívnych a vzdelávacích aktivít.

Osobitnú pozornosť si vyžadujú deti nachádzajúce sa vo vysoko konfliktnom rodinnom prostredí. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi sa často prejavujú zhoršením prospechu, problémovým správaním, úzkosťou alebo sociálnou izoláciou dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú, že škola môže predstavovať významný stabilizačný prvok v živote dieťaťa a zároveň priestor na identifikáciu psychickej záťaže spôsobenej konfliktným rodinným prostredím.

Významným aspektom spolupráce škôl a orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je ochrana participačných práv dieťaťa. Dieťa musí mať možnosť bezpečne komunikovať o svojich problémoch a byť primeraným spôsobom vypočuté. Čipková (2022) zdôrazňuje, že rešpektovanie názoru dieťaťa a vytváranie bezpečného priestoru pre komunikáciu predstavujú významnú súčasť ochrany psychického zdravia maloletého dieťaťa.

Napriek významu spolupráce medzi školami a orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o nedostatok odborných pracovníkov v školách, vysokú administratívnu záťažnosť, obmedzené personálne kapacity a nedostatočnú koordináciu medzi jednotlivými subjektmi.

Tieto faktory môžu komplikovať včasnú identifikáciu ohrozených detí a realizáciu efektívnych preventívnych opatrení.

Súčasný trend ochrany práv dieťaťa smerujú k posilňovaniu spolupráce medzi školami, odbornými zariadeniami a orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí. Školské prostredie dnes predstavuje významný priestor prevencie, podpory psychického zdravia detí a ochrany maloletých detí pred sociálnym, psychickým a emocionálnym ohrozením.

8.6 Spolupráca zdravotníckych zariadení pri ochrane práv dieťaťa

Zdravotnícke zariadenia predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí, keďže zdravotnícki pracovníci často ako prví identifikujú fyzické alebo psychické prejavy ohrozenia maloletého dieťaťa. Lekári, pediatri, psychiatri, psychológovia a ďalší zdravotnícki pracovníci zohrávajú dôležitú úlohu pri včasnom rozpoznávaní násilia, zanedbávania starostlivosti alebo psychickej záťaže dieťaťa a pri sprostredkovaní odbornej pomoci.

Význam zdravotníckych zariadení spočíva predovšetkým v schopnosti identifikovať príznaky fyzického násilia, psychického týrania, sexuálneho zneužívania, zanedbávania starostlivosti alebo psychických problémov dieťaťa.

Zdravotnícki pracovníci môžu pri vyšetrení zaznamenať opakované úrazy, známky zanedbanej starostlivosti, psychosomatické ťažkosti alebo prejavy psychickej traumy. Včasná identifikácia týchto prejavov predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany maloletého dieťaťa. (Vadas, 2018).

Osobitnú úlohu zohrávajú pediatri, ktorí majú možnosť dlhodobo sledovať zdravotný stav a vývin dieťaťa. Pravidelný kontakt s rodinou umožňuje identifikovať zmeny správania dieťaťa, zanedbávanie zdravotnej starostlivosti alebo prejavy psychickej záťaže súvisiace s konfliktným rodinným prostredím. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobý stres a konfliktné prostredie sa u detí často prejavujú psychosomatickými problémami, úzkosťami alebo poruchami správania.

Významná je aj spolupráca zdravotníckych zariadení s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a ďalšími odbornými subjektmi. V prípadoch podozrenia na ohrozenie dieťaťa sú zdravotnícki pracovníci povinní oznámiť relevantné skutočnosti príslušným orgánom a participovať na ochrane maloletého dieťaťa. Efektívna výmena informácií medzi odborníkmi umožňuje komplexnejšie posúdenie situácie dieťaťa a realizáciu primeraných ochranných opatrení.

Významnú úlohu zohráva aj psychologická a psychiatrická pomoc deťom vystaveným násiliu, konfliktom alebo traumatizujúcim situáciám. Odborná psychologická intervencia smeruje:

- k stabilizácii psychického stavu dieťaťa,
- k spracovaniu traumatických skúseností,
- k podpore emocionálnej stability,
- a k minimalizácii negatívnych dôsledkov psychickej záťaže.

Hašto (2005) zdôrazňuje, že dlhodobé vystavenie dieťaťa konfliktom a násiliu môže negatívne ovplyvniť jeho emocionálny vývin a schopnosť vytvárať bezpečné medziľudské vzťahy.

Moderné trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu citlivého a individualizovaného prístupu zdravotníckych pracovníkov pri komunikácii s maloletým dieťaťom. Dieťa musí byť vypočuté primerane svojmu veku a psychickému stavu, pričom je potrebné minimalizovať riziko jeho ďalšej traumatizácie. Čipková (2022) upozorňuje, že necitlivý prístup odborníkov môže viesť k sekundárnej viktimizácii dieťaťa a k prehľbovaniu jeho psychickej traumy. Významnou témou súčasnosti je aj ochrana duševného zdravia detí.

Tieto problémy bývajú často úzko prepojené s rodinným prostredím, konfliktmi medzi rodičmi alebo sociálnym ohrozením dieťaťa.

Napriek významu zdravotníckych zariadení v systéme ochrany práv dieťaťa aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, najmä:

- nedostatok detských psychiatrov a psychológov,
- dlhé čakacie lehoty,
- personálnu poddimenzovanosť,
- a obmedzenú dostupnosť odbornej pomoci v niektorých regiónoch.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať dostupnosť a efektívnosť odbornej pomoci poskytovanej maloletým deťom.

Spolupráca zdravotníckych zariadení s ďalšími subjektmi sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany práv maloletého dieťaťa. Moderné smerovanie ochrany práv dieťaťa preto zdôrazňuje potrebu multidisciplinárneho prístupu, ochrany psychického zdravia dieťaťa a vytvárania bezpečného prostredia podporujúceho jeho priaznivý vývin.

8.7 Spolupráca Policajného zboru Slovenskej republiky pri ochrane práv dieťaťa

Policajný zbor Slovenskej republiky predstavuje významný subjekt participujúci na ochrane práv maloletého dieťaťa, najmä v prípadoch podozrenia z páchania trestnej činnosti, násillia alebo iného závažného ohrozenia dieťaťa. Spolupráca Policajného zboru SR s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, súdmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi je nevyhnutná pri zabezpečovaní ochrany života, zdravia a psychického bezpečia maloletých detí. Právny základ pôsobenia Policajného zboru Slovenskej republiky upravuje najmä zákon č. 171/1993 Z. z. o

Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, ako aj príslušné ustanovenia Trestného zákona a Trestného poriadku.

Úlohou Policajného zboru SR je najmä odhaľovanie, preverovanie a dokumentovanie prípadov fyzického násilia, psychického týrania, sexuálneho zneužívania, zanedbávania starostlivosti, domáceho násilia alebo obchodovania s deťmi.

Príslušníci Policajného zboru SR zároveň participujú na realizácii opatrení smerujúcich k okamžitej ochrane maloletého dieťaťa v prípadoch bezprostredného ohrozenia jeho života, zdravia alebo priaznivého vývinu. (Vadas, 2018).

Významnú úlohu zohráva Policajný zbor SR pri ochrane detí vystavených domácejmu násiliu. Moderné poznatky psychológie a sociálnej práce potvrdzujú, že dlhodobé vystavenie dieťaťa násiliu medzi rodičmi alebo inými členmi domácnosti môže mať závažné dôsledky na psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dieťa môže byť psychicky traumatizované aj v prípadoch, keď nie je priamou obeťou fyzického útoku, ale dlhodobo žije v násilnom alebo konfliktnom rodinnom prostredí.

Spolupráca Policajného zboru SR s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí je osobitne významná pri realizácii neodkladných opatrení a zabezpečovaní okamžitej ochrany dieťaťa. V prípadoch bezprostredného ohrozenia môže Policajný zbor SR zabezpečiť ochranu maloletého dieťaťa, vykonať neodkladné úkony smerujúce k eliminácii rizika a spolupracovať pri umiestnení dieťaťa do bezpečného prostredia. Koordinovaný postup odborných subjektov umožňuje efektívnejšie reagovať na krízové situácie a minimalizovať ďalšie ohrozenie dieťaťa.

Osobitnú pozornosť si vyžaduje komunikácia príslušníkov Policajného zboru SR s maloletým dieťaťom. Výsluchy a ďalšie procesné úkony musia byť realizované citlivo, primerane veku a psychickému stavu dieťaťa a spôsobom minimalizujúcim riziko sekundárnej viktimizácie. Čipková (2022) zdôrazňuje, že necitlivý prístup orgánov verejnej moci môže viesť k ďalšej traumatizácii maloletého dieťaťa a k prehľbovaniu jeho psychickej záťaže.

Významnú úlohu zohráva Policajný zbor Slovenskej republiky aj v oblasti prevencie kriminality a ochrany detí pred sociálnopatologickými javmi. Preventívne programy realizované v spolupráci so školami a ďalšími odbornými subjektmi sa zameriavajú najmä na prevenciu násilia, kyberšikanovania, kriminality mládeže, online manipulácie a ďalších foriem sociálneho ohrozenia detí.

Koromhász (2022) upozorňuje, že digitalizácia spoločnosti prináša nové formy ohrozenia maloletých detí, na ktoré musia bezpečnostné zložky reagovať prostredníctvom preventívnych a ochranných mechanizmov.

Moderné trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu multidisciplinárnej spolupráce Policajného zboru SR so sociálnymi pracovníkmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a súdmi. Farkašová (2019) poukazuje na význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletých detí pred psychickým a fyzickým ohrozením. Efektívna spolupráca jednotlivých subjektov umožňuje komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa a prijímanie opatrení rešpektujúcich jeho najlepší záujem.

Napriek významu Policajného zboru SR v systéme ochrany práv dieťaťa aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patrí časová náročnosť trestných konaní, komplikované dokazovanie psychického násillia, nedostatok špecializovaných odborníkov a vysoká administratívna záťažnosť. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletých detí a predlžovať riešenie krízových situácií.

Spolupráca Policajného zboru SR s ďalšími subjektmi sociálnoprávnej ochrany detí predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany práv maloletého dieťaťa. Moderné smerovanie ochrany práv dieťaťa preto akcentuje potrebu citlivého, multidisciplinárneho a individualizovaného prístupu rešpektujúceho psychické potreby, bezpečie a dôstojnosť maloletého dieťaťa.

8.8 Spolupráca akreditovaných subjektov pri ochrane práv dieťaťa

Akreditované subjekty predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, pričom ich postavenie a pôsobnosť upravuje zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Ide o právnické alebo fyzické osoby, ktoré na základe udelennej akreditácie vykonávajú odborné činnosti zamerané na ochranu práv maloletých detí, podporu rodiny a realizáciu preventívnych, poradenských a intervenčných programov.

Význam akreditovaných subjektov spočíva najmä v poskytovaní špecializovanej odbornej pomoci deťom a rodinám nachádzajúcim sa v krízových alebo konfliktných situáciách. Tieto subjekty realizujú sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc, terapeutické programy, mediáciu, programy na podporu rodičovských kompetencií a odborné intervencie zamerané na stabilizáciu rodinného prostredia.

Ich činnosť smeruje k ochrane psychického bezpečia maloletého dieťaťa a k podpore bezpečných rodinných vzťahov.

Významnú úlohu zohrávajú akreditované subjekty pri práci s rodinami nachádzajúcimi sa vo vysoko konfliktných situáciách. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu negatívne ovplyvniť emocionálny vývin dieťaťa, jeho psychickú stabilitu a schopnosť vytvárať bezpečné vzťahy. Pavelková (2019) zdôrazňuje význam mediácie a odbornej intervencie pri znižovaní konfliktu medzi rodičmi a pri ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa.

Akreditované subjekty participujú aj na realizácii sanačných programov smerujúcich k podpore rodinného prostredia a k zachovaniu dieťaťa v biologickej rodine, pokiaľ je to možné a bezpečné. Sanačné opatrenia sú zamerané najmä na podporu rodičovských kompetencií, rozvoj komunikačných zručností, prevenciu agresívneho správania, riešenie konfliktov a podporu bezpečných vzťahových väzieb v rodine.

Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že efektívna odborná pomoc rodine môže významne prispieť k stabilizácii rodinného prostredia a k predchádzaniu závažného ohrozenia maloletého dieťaťa.

Psychologická a terapeutická pomoc smeruje k stabilizácii psychického stavu dieťaťa, spracovaniu traumatických skúseností a podpore jeho emocionálnej stability. Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie dieťaťa a význam citlivého a individualizovaného prístupu pri práci s traumatizovanými deťmi.

Akreditované subjekty zároveň realizujú preventívne programy zamerané na ochranu detí pred sociálnopatologickými javmi a rizikami súčasnej spoločnosti.

Koromház (2022) upozorňuje, že moderný systém ochrany práv dieťaťa musí reflektovať aj nové formy ohrozenia súvisiace s digitalizáciou spoločnosti a online prostredím.

Významným aspektom činnosti akreditovaných subjektov je multidisciplinárna spolupráca s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, školami, zdravotníckymi zariadeniami, súdmi a ďalšími odbornými subjektmi. Farkašová (2019) zdôrazňuje, že koordinovaný postup odborníkov umožňuje efektívnejšie identifikovať potreby maloletého dieťaťa a realizovať opatrenia rešpektujúce jeho najlepší záujem.

Napriek významu akreditovaných subjektov aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patrí najmä:

- nedostatok finančných zdrojov,
- regionálna nerovnomernosť dostupnosti služieb,
- vysoká administratívna zaťaženosť,
- a nedostatok odborných kapacít.

Tieto faktory môžu obmedzovať dostupnosť odbornej pomoci pre ohrozené deti a rodiny.

Akreditované subjekty dnes predstavujú významný prvok systému sociálnoprávnej ochrany detí a významne prispievajú k ochrane práv maloletých detí, podpore rodinného prostredia a realizácii odborných opatrení smerujúcich k ochrane psychického bezpečia a dôstojnosti dieťaťa.

8.9 Súčasné výzvy spolupráce subjektov sociálnoprávnej ochrany detí

Efektívna ochrana práv maloletého dieťaťa je podmienená koordinovanou spolupracou všetkých subjektov participujúcich na systéme sociálnoprávnej ochrany detí. Napriek postupnému rozvoju multidisciplinárneho prístupu aplikačná prax poukazuje na viaceré problémy a výzvy, ktoré môžu negatívne ovplyvňovať kvalitu ochrany práv dieťaťa a efektívnosť realizovaných opatrení.

Jednou z najvýznamnejších výziev je nedostatočná koordinácia medzi jednotlivými subjektmi systému ochrany práv dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, školy, zdravotnícke zariadenia, Policajný zbor SR a ďalšie odborné subjekty často disponujú rozdielnymi informáciami o situácii dieťaťa a rodiny, pričom výmena informácií nemusí byť vždy dostatočne efektívna. Farkašová (2019) upozorňuje, že nekoordinovaný postup odborných subjektov môže viesť k oneskorenej ochrane maloletého dieťaťa alebo k prijímaniu neefektívnych opatrení.

Významným problémom je aj vysoká administratívna záťažnosť odborných pracovníkov. Sociálni pracovníci, psychológovia, pedagogickí zamestnanci či príslušníci Policajného zboru SR často čelia rozsiahlej administratívnej agende, ktorá obmedzuje priestor na individuálnu prácu s dieťaťom a rodinou. Nedostatok času na odbornú intervenciu môže negatívne ovplyvňovať kvalitu poskytovanej pomoci a efektívnosť ochranných opatrení.

Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že personálna poddimenzovanosť systému môže viesť k predlžovaniu riešenia krízových situácií a k obmedzenej dostupnosti odbornej pomoci pre maloleté deti a rodiny.

Významnou výzvou zostáva aj ochrana psychického zdravia detí. Súčasná odborná prax poukazuje na narastajúci počet maloletých detí trpiacich úzkosťami, depresívnymi stavmi, poruchami správania alebo psychickou nestabilitou. Tieto problémy bývajú často prepojené s konfliktným rodinným prostredím, domácim násilím alebo sociálnym ohrozením dieťaťa. Hašto (2005) zdôrazňuje, že dlhodobé vystavenie dieťaťa stresu a konfliktom môže výrazne negatívne ovplyvniť jeho emocionálny a sociálny vývin.

Osobitnú pozornosť si vyžaduje problematika vysoko konfliktných rodičovských sporov. Dieťa býva v týchto situáciách vystavené psychickému tlaku, konfliktu lojality alebo

manipulatívnemu správaniu rodičov. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že formalistické riešenie rodičovských konfliktov bez dôsledného zohľadnenia psychických potrieb dieťaťa môže viesť k jeho ďalšej traumatizácii. Moderné trendy preto zdôrazňujú potrebu individuálneho a citlivého posudzovania každej rodinnej situácie.

Koromhász (2022) upozorňuje, že systém sociálnoprávnej ochrany detí musí reagovať na nové technologické riziká prostredníctvom preventívnych programov, vzdelávania odborníkov a rozvoja digitálnej gramotnosti detí aj rodičov.

Výzvou zostáva aj potreba dôsledného rešpektovania participatívnych práv dieťaťa. Napriek legislatívnemu zakotveniu práva dieťaťa vyjadriť svoj názor sa v aplikačnej praxi stále objavujú situácie, keď je participácia maloletého dieťaťa realizovaná iba formálne. Čipková (2022) zdôrazňuje, že rešpektovanie názoru dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality a musí byť prirodzenou súčasťou rozhodovacích procesov vo veciach maloletých detí.

Súčasný výzvy systému sociálnoprávnej ochrany detí poukazujú na potrebu ďalšieho rozvoja multidisciplinárnej spolupráce, posilňovania odborných kapacít a humanizácie ochranných a rozhodovacích procesov. Efektívna ochrana práv maloletého dieťaťa si vyžaduje koordinovaný, odborný a citlivý prístup rešpektujúci psychické potreby, bezpečie a dôstojnosť dieťaťa v meniacich sa spoločenských podmienkach.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Systém sociálnoprávnej ochrany detí je založený na spolupráci viacerých subjektov verejnej správy a odborných organizácií.
- ☐ Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately predstavujú základné subjekty výkonu ochranných opatrení.
- ☐ Centrum pre medzinárodnoprávnú ochranu detí a mládeže zabezpečuje ochranu práv detí s medzinárodným prvkom.
- ☐ Obce a vyššie územné celky sa podieľajú na prevencii, podpore rodín a organizácii sociálnych služieb.
- ☐ Akreditované subjekty poskytujú odborné programy, poradenstvo, mediáciu a psychologickú pomoc rodinám a deťom.
- ☐ Zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí poskytujú ochranu a odbornú pomoc maloletým deťom v ohrození alebo krízovej situácii.
- ☐ Významnou súčasťou systému ochrany detí je multidisciplinárna spolupráca odborníkov.

- ☐ Ochrana práv dieťaťa musí byť realizovaná v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Systém sociálnoprávnej ochrany detí smeruje k ochrane bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.
- ☐ Efektívna ochrana práv dieťaťa si vyžaduje koordinovaný postup všetkých subjektov participujúcich na ochrane maloletých detí.

Kontrolné otázky

1. Ktoré subjekty vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí podľa zákona č. 305/2005 Z. z.?
2. Aké úlohy plní orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately?
3. Aký význam má Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže?
4. Aké opatrenia realizujú obce v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí?
5. Aké úlohy plní vyšší územný celok v systéme ochrany detí?
6. Čo predstavujú akreditované subjekty podľa zákona č. 305/2005 Z. z.?
7. Aké služby poskytujú zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately?
8. Prečo je multidisciplinárna spolupráca dôležitá pri ochrane práv maloletých detí?
9. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri realizácii ochranných opatrení?
10. Prečo je koordinovaný postup jednotlivých subjektov dôležitý pre efektívnu ochranu práv dieťaťa?

9 KOMISÁR PRE DETI A JEHO PÔSOBNOSŤ PRI OCHRANE DETÍ

9.1 Postavenie a právny základ pôsobnosti komisára pre deti

Komisár pre deti predstavuje nezávislý orgán ochrany práv maloletých detí, ktorého základnou úlohou je dohľad nad dodržiavaním práv dieťaťa a presadzovanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa a vnútroštátnou právnou úpravou. Postavenie a pôsobnosť komisára upravuje zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím v znení neskorších predpisov.

Inštitút komisára pre deti bol do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený s cieľom posilniť nezávislú ochranu práv detí a zabezpečiť efektívny dohľad nad dodržiavaním práv maloletých detí v činnosti orgánov verejnej moci a ďalších subjektov pracujúcich s deťmi. Komisár vykonáva svoju pôsobnosť nezávisle od orgánov verejnej moci a pri výkone svojej činnosti vychádza z princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Význam princípu najlepšieho záujmu dieťaťa zdôrazňuje aj Karkošková (2019), ktorá ho charakterizuje ako základné interpretačné pravidlo uplatňované pri všetkých rozhodnutiach a opatreniach týkajúcich sa maloletých detí. Komisár preto pri posudzovaní jednotlivých podnetov prihliada najmä na bezpečie dieťaťa, jeho psychický a emocionálny stav, rodinné väzby, individuálne potreby a ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Komisár pre deti dohliada na dodržiavanie práv detí v činnosti štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, škôl, zdravotníckych zariadení, zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a ďalších inštitúcií zabezpečujúcich starostlivosť o maloleté deti. Významnou súčasťou jeho pôsobnosti je monitorovanie súladu rozhodovacích procesov a právnych predpisov s právami dieťaťa a s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Komisár môže upozorňovať na systémové nedostatky, vydávať odporúčania a participovať na pripomienkovaní legislatívnych návrhov týkajúcich sa ochrany práv detí.

Významnou oblasťou činnosti komisára je prijímanie a preverovanie podnetov týkajúcich sa možného porušovania práv maloletých detí. Podnet môže podať samotné dieťa, rodič, zákonný zástupca alebo iná osoba upozorňujúca na možné ohrozenie práv dieťaťa. Komisár môže následne vyžadovať informácie od orgánov verejnej moci, komunikovať s odbornými subjektmi a odporučiť prijatie opatrení smerujúcich k ochrane práv maloletého dieťaťa.

Osobitnú pozornosť venuje komisár ochrane zraniteľných skupín detí, najmä detí vystavených domácejmu násiliu, detí v náhradnej starostlivosti, obetí psychického alebo

fyzického násilia, detí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením a detí so zdravotným znevýhodnením. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability dieťaťa a minimalizácie sekundárnej viktimizácie maloletých detí počas realizácie ochranných opatrení.

Súčasťou pôsobnosti komisára je aj osvetová a vzdelávacia činnosť smerujúca k podpore povedomia o právach detí a ochrane participačných práv maloletých detí. Čipková (2022) zdôrazňuje význam vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne vyjadriť svoj názor bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Komisár pre deti zároveň spolupracuje s medzinárodnými organizáciami, orgánmi Európskej únie, detskými ombudsmenmi v zahraničí a mimovládnyimi organizáciami venujúcimi sa ochrane práv detí. Medzinárodná spolupráca prispieva k výmene odborných skúseností, monitorovaniu implementácie Dohovoru o právach dieťaťa a k rozvoju systému ochrany práv maloletých detí.

Úrad komisára pre deti poskytuje odborné informácie, metodické usmernenia, možnosti podávania podnetov a aktuálne informácie o činnosti komisára prostredníctvom svojej oficiálnej webovej stránky Úrad komisára pre deti (Úrad komisára pre deti, 2026).

Komisár pre deti predstavuje významný prvok systému ochrany práv maloletých detí v Slovenskej republike. Jeho pôsobnosť smeruje k ochrane dôstojnosti, bezpečia a priaznivého vývinu dieťaťa a k posilňovaniu rešpektovania princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých oblastiach spoločenského života.

9.2 Pôsobnosť komisára pre deti pri ochrane práv maloletých detí

Pôsobnosť komisára pre deti je zameraná na ochranu práv maloletých detí vo všetkých oblastiach spoločenského života, v ktorých môže dôjsť k ohrozeniu alebo porušovaniu práv dieťaťa. Komisár pri výkone svojej činnosti monitoruje dodržiavanie práv detí, preveruje podnety týkajúce sa možného porušovania práv maloletých detí a iniciuje opatrenia smerujúce k ochrane ich bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu.

Pôsobnosť komisára vychádza z Dohovoru OSN o právach dieťaťa a zo zákona č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím. Komisár dohliada najmä na dodržiavanie práva dieťaťa na bezpečné rodinné prostredie, ochranu pred násilím, prístup k vzdelaniu a zdravotnej starostlivosti, ochranu dôstojnosti dieťaťa a rešpektovanie participačných práv maloletých detí.

Významnou súčasťou jeho pôsobnosti je ochrana detí pred fyzickým a psychickým násilím, sexuálnym zneužívaním, zanedbávaním, šikanovaním, diskrimináciou a sociálnym

vylúčením. Komisár môže preverovať podmienky v školách, centrách pre deti a rodiny, zdravotníckych zariadeniach, reedukačných zariadeniach a ďalších inštitúciách zabezpečujúcich starostlivosť o maloleté deti.

Osobitnú pozornosť venuje komisár ochrane detí vo vysoko konfliktných rodinných situáciách. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na negatívny vplyv konfliktného rodinného prostredia na psychický vývin dieťaťa a zdôrazňujú potrebu ochrany maloletého dieťaťa pred psychickým preťažením, konfliktom lojality a sekundárnou viktimizáciou. Komisár preto monitoruje aj prípady manipulatívneho správania rodičov, neprimeraného psychického tlaku na dieťa alebo obmedzovania kontaktu dieťaťa s rodičom.

Významnou oblasťou činnosti komisára je ochrana participačných práv dieťaťa. Čipková (2022) zdôrazňuje potrebu rešpektovania práva maloletého dieťaťa vyjadriť svoj názor vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú. Komisár podporuje vytváranie bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať o svojich potrebách, pocitoch a obavách bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Komisár pre deti môže pri výkone svojej pôsobnosti požadovať informácie od orgánov verejnej moci, vykonávať monitorovacie návštevy, komunikovať s odborníkmi a rodinou dieťaťa a vydávať odporúčania smerujúce k ochrane práv maloletých detí. Významnou súčasťou jeho činnosti je aj upozorňovanie na systémové nedostatky ochrany práv detí a iniciovanie opatrení smerujúcich k ich odstráneniu.

Súčasná odborná prax poukazuje aj na narastajúci význam ochrany detí v digitálnom prostredí. Komisár pre deti upozorňuje na riziká spojené s kyberšikanou, online manipuláciou, šírením nevhodného obsahu alebo sexuálnym zneužívaním prostredníctvom internetu. Koromház (2022) zdôrazňuje potrebu rozvoja preventívnych mechanizmov a ochrany maloletých detí pred novými formami digitálneho ohrozenia.

Významnú časť pôsobnosti komisára predstavuje aj osvetová a vzdelávacia činnosť. Komisár organizuje odborné konferencie, preventívne kampane a vzdelávacie aktivity zamerané na podporu povedomia o právach detí a ochranu najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa. Prostredníctvom svojej oficiálnej webovej stránky Úrad komisára pre deti poskytuje informácie o právach detí, možnostiach podávania podnetov, odborné materiály a aktuálne informácie o svojej činnosti (Úrad komisára pre deti, 2026).

Komisár pre deti predstavuje významný prvok systému ochrany práv maloletých detí v Slovenskej republike. Jeho pôsobnosť prispieva k monitorovaniu dodržiavania práv detí, ochrane psychického bezpečia maloletých detí a k posilňovaniu rešpektovania princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých oblastiach spoločenského života.

9.3 Spolupráca komisára pre deti s orgánmi verejnej moci a odbornými subjektmi

Efektívna ochrana práv maloletých detí si vyžaduje koordinovanú spoluprácu viacerých subjektov participujúcich na ochrane dieťaťa. Komisár pre deti preto pri výkone svojej pôsobnosti spolupracuje s orgánmi verejnej moci, odbornými inštitúciami, samosprávou, mimovládnyimi organizáciami a ďalšími subjektmi zabezpečujúcimi ochranu práv detí. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa, efektívnejšiu identifikáciu rizikových faktorov a koordinovaný postup pri ochrane práv maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva spolupráca komisára s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Tieto orgány zabezpečujú sociálne šetrenia, odborné intervencie, ochranné opatrenia a koordináciu pomoci rodine a maloletému dieťaťu. Komisár môže v spolupráci s nimi preverovať podmienky, v ktorých sa nachádza dieťa, a monitorovať dodržiavanie jeho práv v rodinnom alebo náhradnom prostredí.

Významná je aj spolupráca so súdmi, najmä v konaniach týkajúcich sa výkonu rodičovských práv a povinností, ochrany dieťaťa pred násilím, náhradnej starostlivosti alebo ochrany participačných práv maloletého dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Komisár preto upozorňuje na potrebu individuálneho a citlivého posudzovania každej situácie s dôrazom na ochranu psychickej stability a dôstojnosti dieťaťa.

Komisár pre deti spolupracuje aj s Policajným zborom Slovenskej republiky, najmä pri prípadoch domáceho násilia, sexuálneho zneužívania, psychického týrania alebo iných foriem závažného ohrozenia maloletého dieťaťa. Cieľom spolupráce je zabezpečiť efektívnu ochranu bezpečia dieťaťa a minimalizovať riziko jeho ďalšej traumatizácie. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie maloletých detí počas ochranných a intervenčných procesov.

Významnú oblasť spolupráce predstavujú školy a školské zariadenia. Školské prostredie zohráva dôležitú úlohu pri identifikácii ohrozených detí, prevencii šikanovania, ochrane psychického zdravia detí a podpore bezpečného prostredia. Komisár spolupracuje so školami pri realizácii preventívnych programov, osvetových kampaní a vzdelávacích aktivít zameraných na ochranu práv maloletých detí.

Dôležitá je aj spolupráca so zdravotníckymi zariadeniami, ktoré participujú na ochrane fyzického a psychického zdravia dieťaťa a na identifikácii prípadov násilia, zanedbávania

alebo psychickej traumy. Zdravotnícki pracovníci často ako prví identifikujú prejavy ohrozenia maloletého dieťaťa, preto ich spolupráca s komisárom predstavuje významný predpoklad včasnej odbornej intervencie.

Komisár pre deti zároveň spolupracuje s akreditovanými subjektmi a mimovládnyimi organizáciami poskytujúcimi psychologické poradenstvo, mediáciu, krízovú intervenciu a ďalšie odborné služby pre deti a rodiny. Pavelková (2019) zdôrazňuje význam mediácie a odbornej pomoci pri riešení konfliktných rodinných situácií a ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou činnosti komisára je aj medzinárodná spolupráca. Komisár spolupracuje s Organizáciou Spojených národov, orgánmi Európskej únie, medzinárodnými organizáciami na ochranu práv detí a detskými ombudsmanmi v zahraničí. Medzinárodná spolupráca prispieva k výmene odborných skúseností, monitorovaniu implementácie Dohovoru o právach dieťaťa a rozvoju systémov ochrany práv maloletých detí.

Úrad komisára pre deti prostredníctvom svojej oficiálnej webovej stránky Úrad komisára pre deti zverejňuje odborné materiály, odporúčania, správy o činnosti a aktuálne informácie o ochrane práv maloletých detí (Úrad komisára pre deti, 2026).

Spolupráca komisára pre deti s orgánmi verejnej moci a odbornými subjektmi predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany práv maloletých detí. Koordinovaný a multidisciplinárny prístup umožňuje zabezpečiť komplexnú ochranu bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

9.4 Význam komisára pre deti pri ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo ochrany práv maloletých detí a tvorí jeden zo základných princípov činnosti komisára pre deti. Pri všetkých rozhodnutiach a opatreniach týkajúcich sa maloletého dieťaťa musí byť prioritou ochrana jeho bezpečia, dôstojnosti, psychickej stability a priaznivého vývinu. Komisár pre deti zohráva významnú úlohu pri monitorovaní dodržiavania tohto princípu v rozhodovacej praxi orgánov verejnej moci a odborných inštitúcií.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo uplatňované vo všetkých konaniach týkajúcich sa maloletých detí. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa je potrebné prihliadať najmä na vek dieťaťa, jeho emocionálne potreby, rodinné väzby, psychický a zdravotný stav, ako aj na stabilitu životného prostredia dieťaťa. Komisár preto pri výkone svojej pôsobnosti zdôrazňuje

potrebu individuálneho a citlivého prístupu rešpektujúceho konkrétne potreby maloletého dieťaťa.

Významnou oblasťou činnosti komisára je ochrana psychickej stability dieťaťa vo vysoko konfliktných rodinných situáciách. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na negatívne dôsledky konfliktného rodinného prostredia na psychický vývin maloletého dieťaťa a poukazujú na potrebu ochrany dieťaťa pred psychickým preťažením, konfliktom lojality a sekundárnou viktimizáciou. Komisár preto venuje osobitnú pozornosť prípadom neprimeraného psychického tlaku na dieťa, manipulatívneho správania rodičov alebo nerešpektovania psychických potrieb maloletého dieťaťa počas rozhodovacích procesov.

Významným aspektom ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa je rešpektovanie participačných práv maloletého dieťaťa. Čipková (2022) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne vyjadriť svoj názor bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Komisár pre deti podporuje rešpektovanie práva dieťaťa byť vypočuté vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú, a upozorňuje na potrebu primeraného zohľadňovania názoru dieťaťa vzhľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť.

Významná časť činnosti komisára smeruje aj k ochrane zraniteľných skupín maloletých detí, najmä detí v náhradnej starostlivosti, detí vystavených domácej násilii, obetí fyzického alebo sexuálneho násillia, detí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením alebo detí so zdravotným znevýhodnením. Komisár monitoruje podmienky, v ktorých sa tieto deti nachádzajú, a upozorňuje na potrebu ochrany ich psychického bezpečia, dôstojnosti a práva na priaznivý vývin.

Významnú úlohu zohráva aj multidisciplinárna spolupráca komisára s orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, súdmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane dieťaťa pred psychickým ohrozením a pri riešení konfliktných rodinných situácií. Koordinovaná spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb dieťaťa a efektívnejšie prijímanie opatrení smerujúcich k ochrane jeho práv.

Komisár pre deti zároveň upozorňuje na potrebu humanizácie ochranných a rozhodovacích procesov týkajúcich sa maloletých detí. Ochrana práv dieťaťa nesmie byť založená iba na formalistickom výkone právnych postupov, ale musí reflektovať psychické potreby, emocionálnu stabilitu a dôstojnosť maloletého dieťaťa. Významným cieľom je minimalizácia traumatizácie dieťaťa počas súdnych, správnych alebo intervenčných konaní. Súčasťou činnosti komisára je aj preventívna a osvetová činnosť smerujúca k podpore povedomia o právach detí a rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Prostredníctvom odborných aktivít, vzdelávacích programov a informačných kampaní komisár podporuje ochranu detí pred násilím, podporu bezpečného prostredia a rešpektovanie dôstojnosti maloletých detí. Aktuálne informácie o činnosti komisára, odborné materiály a možnosti podávania podnetov sú dostupné prostredníctvom oficiálnej webovej stránky Úrad komisára pre deti (Úrad komisára pre deti, 2026).

Komisár pre deti predstavuje významný prvok systému ochrany práv maloletých detí v Slovenskej republike. Jeho pôsobnosť prispieva k posilňovaniu ochrany práv dieťaťa, ochrane psychického bezpečia maloletých detí a k zabezpečovaniu rešpektovania princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých oblastiach spoločenského života.

9.5 Súčasný výzvy ochrany práv dieťaťa v činnosti komisára pre deti

Ochrana práv maloletých detí v súčasných spoločenských podmienkach prináša viaceré nové výzvy, na ktoré musí reagovať aj činnosť komisára pre deti. Dynamické spoločenské zmeny, narastajúci počet konfliktných rodinných situácií, digitalizácia spoločnosti a zvyšujúci sa výskyt psychických problémov detí poukazujú na potrebu ďalšieho rozvoja ochranných mechanizmov a posilňovania multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane práv maloletých detí.

Jednou z najvýznamnejších výziev je ochrana psychického zdravia maloletých detí. Odborná prax poukazuje na narastajúci počet detí trpiacich úzkosťami, depresívnymi stavmi, poruchami správania alebo psychickou nestabilitou. Tieto problémy bývajú často spojené s konfliktným rodinným prostredím, domácim násilím, sociálnym ohrozením alebo psychickým preťažením dieťaťa. Hašto (2005) zdôrazňuje, že dlhodobé vystavenie dieťaťa stresu a konfliktom môže výrazne negatívne ovplyvniť jeho emocionálny a sociálny vývin. Komisár pre deti preto upozorňuje na potrebu ochrany psychického bezpečia maloletých detí a rozvoja preventívnych a intervenčných mechanizmov v oblasti duševného zdravia.

Významnou výzvou zostávajú aj vysoko konfliktné rodičovské spory. Maloleté dieťa býva v týchto situáciách často vystavené psychickému nátlaku, konfliktu lojality alebo manipulatívneho správaniu rodičov. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konfliktné prostredie môže viesť k psychickému preťaženiu dieťaťa a k narušeniu jeho emocionálnej stability. Komisár preto akcentuje potrebu individuálneho a citlivého posudzovania každej rodinnej situácie s dôrazom na ochranu psychických potrieb maloletého dieťaťa.

Súčasná spoločnosť prináša aj nové riziká spojené s digitalizáciou a online prostredím. Maloleté deti sú čoraz častejšie vystavené kyberšikanu, online manipulácii, sexuálnemu

zneužívaniu prostredníctvom internetu alebo nevhodnému obsahu. Koromhász (2022) upozorňuje, že digitálne prostredie predstavuje významnú oblasť ohrozenia práv detí a vyžaduje si rozvoj nových preventívnych a ochranných mechanizmov. Komisár pre deti preto podporuje osvetové a preventívne aktivity zamerané na bezpečné používanie digitálnych technológií a ochranu maloletých detí v online priestore.

Významnou výzvou zostáva aj ochrana participačných práv dieťaťa. Napriek legislatívnemu zakotveniu práva dieťaťa byť vypočuté sa v aplikačnej praxi stále objavujú situácie, keď je participácia maloletého dieťaťa realizovaná iba formálne alebo bez dostatočného rešpektovania psychických potrieb dieťaťa. Čipková (2022) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne vyjadriť svoj názor bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Komisár preto upozorňuje na potrebu humanizácie rozhodovacích procesov a rešpektovania individuality maloletého dieťaťa.

Významným problémom zostáva aj nedostatok odborných kapacít v systéme ochrany práv detí. Odborná prax poukazuje na nedostatok psychológov, detských psychiatrov, sociálnych pracovníkov a ďalších odborníkov pracujúcich s maloletými deťmi. Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že personálna poddimenzovanosť systému môže negatívne ovplyvňovať dostupnosť odbornej pomoci a predlžovať riešenie krízových situácií. Komisár pre deti preto dlhodobo upozorňuje na potrebu posilňovania odborných kapacít a dostupnosti odbornej pomoci pre ohrozené deti a rodiny.

Súčasný výzvy ochrany práv maloletých detí poukazujú na potrebu ďalšieho rozvoja multidisciplinárnej spolupráce, preventívnych opatrení a humanizácie ochranných procesov. Komisár pre deti zohráva významnú úlohu pri monitorovaní systémových problémov ochrany práv dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Komisár pre deti predstavuje nezávislý orgán ochrany práv maloletých detí.
- ☐ Právny základ pôsobnosti komisára upravuje zákon č. 176/2015 Z. z.
- ☐ Komisár monitoruje dodržiavanie práv detí v rodinnom prostredí, školách, zdravotníckych zariadeniach a zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí.
- ☐ Významnou súčasťou pôsobnosti komisára je prijímanie a preverovanie podnetov týkajúcich sa porušovania práv detí.
- ☐ Komisár spolupracuje s orgánmi verejnej moci, odbornými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami pri ochrane práv maloletých detí.

- ☐ Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri ochrane práv maloletých detí.
- ☐ Komisár podporuje rešpektovanie participačných práv dieťaťa a ochranu jeho dôstojnosti.
- ☐ Významnou oblasťou činnosti komisára je ochrana detí pred násilím, psychickým nátlakom a sekundárnou viktimizáciou.
- ☐ Multidisciplinárna spolupráca predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany práv dieťaťa.
- ☐ Komisár pre deti realizuje aj preventívnu, osvetovú a vzdelávaciu činnosť zameranú na podporu práv detí.

Kontrolné otázky

1. Aké postavenie má komisár pre deti v systéme ochrany práv dieťaťa?
2. Ktorý právny predpis upravuje pôsobnosť komisára pre deti?
3. Aké základné úlohy plní komisár pre deti?
4. V ktorých oblastiach monitoruje komisár dodržiavanie práv maloletých detí?
5. Kto môže podať podnet komisárovi pre deti?
6. Aké oprávnenia má komisár pri preverovaní porušovania práv dieťaťa?
7. Prečo je multidisciplinárna spolupráca významná pri ochrane práv maloletých detí?
8. Aký význam má participácia dieťaťa pri ochrane jeho práv?
9. Aké formy preventívnej a osvetovej činnosti realizuje komisár pre deti?
10. Prečo je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa dôležitý pri ochrane práv maloletých detí?

10 MALOLETÉ DIEŤA A ROZVOD RODIČOV Z POHĽADU SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ

10.1 Dopad rozvodu rodičov na maloleté dieťa

Rozvod rodičov predstavuje významný zásah do života maloletého dieťaťa a môže výrazne ovplyvniť jeho psychický, emocionálny a sociálny vývin. Hoci rozvod ako právny inštitút smeruje k ukončeniu manželského vzťahu rodičov, jeho dôsledky sa často prenášajú aj na dieťa, ktoré sa ocitá v novej rodinnej a emocionálnej situácii. Miera negatívneho dopadu rozvodu pritom závisí najmä od intenzity konfliktov medzi rodičmi, spôsobu komunikácie, stability rodinného prostredia a schopnosti rodičov rešpektovať psychické potreby maloletého dieťaťa.

Odborná literatúra poukazuje na to, že samotný rozvod nemusí predstavovať najvýznamnejší faktor ohrozujúci psychický vývin dieťaťa. Výrazne negatívnejší dopad býva spojený s dlhodobými konfliktmi medzi rodičmi, psychickým napätím v rodine, manipuláciou dieťaťa alebo konfliktom lojality. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dieťa vystavené dlhodobému konfliktu rodičov môže prežívať úzkosť, neistotu, strach alebo pocity viny, pričom tieto faktory môžu negatívne ovplyvniť jeho emocionálnu stabilitu a sociálne fungovanie.

Rozvod rodičov môže u maloletého dieťaťa vyvolávať rôzne psychické reakcie v závislosti od veku, osobnosti a rodinnej situácie. Medzi najčastejšie prejavy patria úzkosť, zhoršená emocionálna stabilita, poruchy správania, zníženie školského prospechu, sociálna izolácia alebo problémy v medziľudských vzťahoch (Dónofrio, Emery, 2019).

Hašto (2005) zdôrazňuje, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné rodinné prostredie predstavujú základný predpoklad zdravého psychického vývinu dieťaťa. Dlhodobé narušenie týchto väzieb môže viesť k oslabeniu pocitu bezpečia a dôvery dieťaťa vo vzťahy s blízkymi osobami.

Osobitne rizikové sú situácie vysoko konfliktných rozvodov, pri ktorých dochádza k opakovaným konfliktom medzi rodičmi, manipulatívne správaniu alebo zneužívaniu dieťaťa v rodičovskom konflikte. Dieťa sa môže ocitnúť v konflikte lojality, keď je nútené prikláňať sa na stranu jedného z rodičov alebo odmietať kontakt s druhým rodičom. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že dlhodobé vystavenie dieťaťa rodičovským konfliktom môže viesť k psychickému preťaženiu, strate emocionálnej stability a narušeniu zdravého vývinu osobnosti maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri zmiernovaní negatívnych dôsledkov rozvodu zohráva spôsob komunikácie rodičov a ich schopnosť spolupracovať pri zabezpečovaní potrieb dieťaťa. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu zachovania bezpečných vzťahových väzieb dieťaťa k obojom rodičom, pokiaľ to nie je v rozpore s najlepším záujmom maloletého dieťaťa. Karkošková (2019) poukazuje na význam rešpektovania princípu najlepšieho záujmu dieťaťa pri rozhodovaní o výkone rodičovských práv a povinností po rozvode rodičov.

Dôležitou súčasťou ochrany maloletého dieťaťa počas rozvodu je aj rešpektovanie jeho participačných práv. Dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na otázky, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu citlivého zisťovania názoru dieťaťa bez psychického nátlaku alebo manipulácie zo strany rodičov či odborných subjektov.

Rozvod rodičov môže zároveň negatívne ovplyvniť sociálne a ekonomické podmienky života dieťaťa. Zmeny bývania, zníženie životnej úrovne alebo strata každodenného kontaktu s jedným z rodičov môžu predstavovať ďalší zdroj psychickej záťaže. Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že stabilné sociálne prostredie a bezpečné rodinné vzťahy predstavujú významný faktor ochrany psychického zdravia maloletého dieťaťa počas obdobia rozvodu rodičov.

Súčasný prístup ochrany práv dieťaťa preto zdôrazňuje potrebu multidisciplinárnej spolupráce súdov, orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, psychológov, škôl a ďalších odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa počas rozvodového konania. Cieľom je minimalizácia negatívnych dôsledkov rodičovského konfliktu a zabezpečenie ochrany psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

10.2 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri rozvode rodičov

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zohrávajú významnú úlohu pri ochrane práv maloletého dieťaťa počas rozvodu rodičov a pri následnej úprave výkonu rodičovských práv a povinností. Ich činnosť smeruje k ochrane psychického bezpečia dieťaťa, monitorovaniu rodinnej situácie a zabezpečeniu rešpektovania princípu najlepšieho záujmu dieťaťa. Právny základ ich pôsobnosti upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Významnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je monitorovanie rodinných pomerov a identifikácia faktorov, ktoré môžu negatívne ovplyvniť psychický a emocionálny

vývin maloletého dieťaťa. Sociálni pracovníci vykonávajú sociálne šetrenia, komunikujú s rodičmi a maloletým dieťaťom a posudzujú kvalitu rodinného prostredia, vzťahové väzby dieťaťa a schopnosť rodičov zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Osobitnú pozornosť venujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí situáciám vysoko konfliktných rozvodov. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu viesť k psychickému preťaženiu dieťaťa, konfliktu lojality alebo narušeniu jeho emocionálnej stability. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dieťa vystavené intenzívnemu rodičovskému konfliktu môže prežívať dlhodobý stres, úzkosť a neistotu, ktoré negatívne ovplyvňujú jeho psychický vývin. Úlohou sociálnoprávnej ochrany detí je preto prijímať opatrenia smerujúce k minimalizácii negatívnych dôsledkov rodičovského konfliktu na maloleté dieťa.

Významnou kompetenciou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je výkon funkcie kolízneho opatrovníka v súdnom konaní. Kolízny opatrovník zastupuje maloleté dieťa v prípadoch konfliktu záujmov medzi rodičmi a dieťaťom a zabezpečuje ochranu jeho práv počas konania. Smyčková a Löwy (2019) zdôrazňujú, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je nevyhnutné prihliadať nielen na právne aspekty veci, ale aj na psychické potreby dieťaťa, jeho emocionálnu stabilitu a kvalitu vzťahových väzieb.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí zároveň poskytujú rodičom odborné poradenstvo a podporu pri riešení konfliktných situácií. Súčasné trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú význam preventívnych a sanačných opatrení smerujúcich k stabilizácii rodinného prostredia a podpore rodičovských kompetencií. Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že odborná pomoc rodine môže významne prispieť k zníženiu konfliktov medzi rodičmi a k ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj spolupráca orgánov sociálnoprávnej ochrany detí so súdmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie situácie maloletého dieťaťa a prijímanie opatrení rešpektujúcich jeho individuálne potreby. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletých detí pred psychickým a sociálnym ohrozením.

Dôležitou súčasťou činnosti orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je aj zabezpečenie participačných práv dieťaťa. Maloleté dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú, ak je schopné formulovať svoj názor primerane veku a rozumovej vyspelosti. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu citlivého zisťovania názoru dieťaťa bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí

preto zabezpečujú primerané podmienky komunikácie s maloletým dieťaťom a dbajú na ochranu jeho psychického bezpečia počas konania.

Napriek významu orgánov sociálnoprávnej ochrany detí aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, najmä na vysokú administratívnu záťažnosť sociálnych pracovníkov, nedostatok odborných kapacít a časovú náročnosť riešenia konfliktných rodinných situácií. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a dostupnosť odbornej pomoci pre rodiny v krízových situáciách.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately preto predstavujú významný prvok systému ochrany práv maloletých detí počas rozvodu rodičov. Ich činnosť smeruje k ochrane psychického zdravia dieťaťa, stabilizácii rodinných vzťahov a zabezpečeniu rešpektovania princípu najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

10.3 Kolízny opatrovník a ochrana záujmov maloletého dieťaťa

Kolízny opatrovník predstavuje významný procesný subjekt ochrany práv maloletého dieťaťa v konaniach, v ktorých môže dôjsť ku konfliktu záujmov medzi dieťaťom a jeho rodičmi alebo inými zákonnými zástupcami. Jeho základnou úlohou je zastupovať maloleté dieťa a zabezpečiť ochranu jeho práv a právom chránených záujmov v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Funkciu kolízneho opatrovníka spravidla vykonáva orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, najčastejšie príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Právny základ jeho postavenia vyplýva najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a z Civilného mimosporového poriadku.

Kolízny opatrovník býva ustanovený najmä v konaniach o úprave výkonu rodičovských práv a povinností, o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti, o úprave styku rodiča s dieťaťom, o výživnom, o osvojení alebo pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach týkajúcich sa maloletého dieťaťa.

Jeho činnosť smeruje k ochrane psychického bezpečia dieťaťa a k zabezpečeniu rešpektovania jeho individuálnych potrieb počas súdneho konania.

Význam kolízneho opatrovníka spočíva predovšetkým v objektívnom posudzovaní situácie maloletého dieťaťa. Na rozdiel od rodičov, ktorí môžu byť ovplyvnení vlastným konfliktom alebo emocionálnym napätím, kolízny opatrovník pristupuje k situácii z pohľadu ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) zdôrazňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa musí byť základným interpretačným pravidlom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí.

Dôležitou súčasťou činnosti kolízneho opatrovníka je zisťovanie rodinných, sociálnych a výchovných pomerov dieťaťa. Sociálne šetrenia sú zamerané na hodnotenie kvality rodinného prostredia, emocionálnych väzieb dieťaťa, výchovných schopností rodičov, stability prostredia a faktorov ovplyvňujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí je potrebné prihliadať nielen na právne okolnosti prípadu, ale aj na psychické potreby dieťaťa a kvalitu jeho vzťahových väzieb.

Významnou úlohou kolízneho opatrovníka je aj zabezpečenie participácie maloletého dieťaťa na rozhodovacom procese. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú, ak je schopné formulovať svoj názor primerane veku a rozumovej vyspelosti. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu citlivého zisťovania názoru dieťaťa bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Kolízny opatrovník preto vytvára primerané podmienky komunikácie s maloletým dieťaťom a sprostredkúva jeho názor súdu ako významný podklad pri rozhodovaní o najlepšom záujme dieťaťa.

Osobitnú pozornosť venuje kolízny opatrovník prípadom vysoko konfliktných rozvodov rodičov. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu viesť k psychickému preťaženiu dieťaťa, konfliktu lojality alebo emocionálnej neistote. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dieťa vystavené intenzívnym rodičovským konfliktom môže trpieť úzkosťami, stratou pocitu bezpečia a narušením emocionálnej stability. Úlohou kolízneho opatrovníka je preto identifikovať situácie ohrozujúce psychický vývin maloletého dieťaťa a upozorňovať súd na potrebu ochranných opatrení.

Kolízny opatrovník zároveň spolupracuje so súdmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa a efektívnejšie prijímanie opatrení smerujúcich k ochrane jeho práv. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletých detí pred psychickým a sociálnym ohrozením.

Napriek významu kolízneho opatrovníka aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, najmä na vysokú administratívnu záťažnosť, nedostatok odborných kapacít a časovú náročnosť konaní vo veciach maloletých detí. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a kvalitu výkonu funkcie kolízneho opatrovníka.

Kolízny opatrovník preto predstavuje významný prvok systému ochrany práv maloletých detí. Jeho činnosť smeruje k ochrane psychického bezpečia dieťaťa, zabezpečeniu jeho

participačných práv a podpore rozhodnutí rešpektujúcich princíp najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

Participácia maloletého dieťaťa v súdnom konaní predstavuje významnú súčasť ochrany práv dieťaťa a jeden zo základných princípov moderného rodinného práva. Právo dieťaťa vyjadriť svoj názor vo veciach, ktoré sa ho týkajú, vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky. Názoru maloletého dieťaťa musí byť venovaná primeraná pozornosť zodpovedajúca jeho veku, rozumovej vyspelosti a individuálnym schopnostiam.

Participácia dieťaťa neznamena prenesenie rozhodovacej zodpovednosti na maloleté dieťa, ale vytvorenie priestoru na slobodné vyjadrenie jeho potrieb, pocitov a názorov. Čipková (2019) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významný prejav rešpektovania jeho dôstojnosti, individuality a subjektivity. Dieťa musí mať možnosť byť vypočuté bez psychického nátlaku, manipulácie alebo ovplyvňovania zo strany rodičov či iných osôb.

Význam participácie maloletého dieťaťa sa osobitne prejavuje v konaniach:

- o úprave výkonu rodičovských práv a povinností,
- o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti,
- o úprave styku rodiča s dieťaťom,
- o zmene výchovného prostredia,
- alebo pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach.

Názor dieťaťa predstavuje významný podklad pri posudzovaní jeho najlepšieho záujmu, pričom súd musí prihliadať aj na psychický stav dieťaťa, kvalitu vzťahových väzieb a celkové rodinné prostredie. Karkošková (2019) upozorňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa nemožno redukovať iba na formálne zisťovanie názoru maloletého dieťaťa, ale je potrebné komplexné posudzovanie jeho potrieb a životnej situácie.

Zisťovanie názoru maloletého dieťaťa musí byť realizované citlivo a primerane jeho veku a psychickému stavu. Významnú úlohu pri participácii dieťaťa zohráva kolízny opatrovník, psychológ alebo súd, ktorí zabezpečujú vhodné podmienky komunikácie s dieťaťom. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že nevhodný alebo necitlivý spôsob zisťovania názoru dieťaťa môže viesť k sekundárnej viktimizácii a k ďalšiemu psychickému zaťaženiu maloletého dieťaťa.

Osobitne citlivé sú prípady vysoko konfliktných rozvodov rodičov. Maloleté dieťa býva v týchto situáciách často vystavené konfliktu lojality, psychickému tlaku alebo manipulatívne správaniu rodičov. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že dieťa môže

pod vplyvom konfliktnej rodinnej situácie vyjadrovať názory ovplyvnené strachom, emocionálnym tlakom alebo snahou uspokojiť očakávania rodiča. Pri posudzovaní názoru dieťaťa je preto nevyhnutné dôsledne prihliadať na okolnosti jeho vyjadrenia a psychický stav maloletého dieťaťa.

Moderné trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu humanizácie súdnych konaní vo veciach maloletých detí. Význam sa kladie na vytváranie bezpečného prostredia pre komunikáciu s dieťaťom, minimalizáciu traumatizácie a rešpektovanie psychických potrieb maloletého dieťaťa počas konania. Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce súdov, psychológov, kolíznych opatrovníkov a ďalších odborných subjektov pri ochrane dieťaťa počas súdnych procesov.

Napriek legislatívnemu zakotveniu participačných práv dieťaťa aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o formalistické zisťovanie názoru dieťaťa, nedostatočnú odbornú pripravenosť niektorých subjektov na komunikáciu s maloletým dieťaťom alebo absenciu jednotných metodických postupov pri participácii dieťaťa v súdnych konaniach. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívne uplatňovanie participačných práv maloletých detí.

Participácia maloletého dieťaťa v súdnom konaní preto predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zisťovanie názoru dieťaťa prispieva k prijímaniu rozhodnutí rešpektujúcich princíp najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa a ochranu jeho psychického bezpečia.

10.4 Monitoring situácie maloletého dieťaťa po rozvode rodičov

Monitoring situácie maloletého dieťaťa po rozvode rodičov predstavuje významnú súčasť ochrany práv dieťaťa a zabezpečenia jeho priaznivého psychického, emocionálneho a sociálneho vývinu. Rozhodnutím súdu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností sa ochrana maloletého dieťaťa nekončí, keďže rodinná situácia sa môže v priebehu času meniť a dieťa môže byť aj po skončení konania vystavené konfliktom, psychickému tlaku alebo zhoršeniu rodinných pomerov.

Význam monitorovania spočíva najmä v priebežnom sledovaní podmienok, v ktorých sa maloleté dieťa nachádza, a v identifikácii faktorov, ktoré môžu negatívne ovplyvniť jeho psychický vývin alebo bezpečie. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately priebežne sledujú kvalitu rodinného prostredia, plnenie rodičovských povinností, dodržiavanie súdnych rozhodnutí, kvalitu vzťahových väzieb dieťaťa a psychický stav maloletého dieťaťa.

Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že stabilné rodinné prostredie a bezpečné vzťahy predstavujú významný faktor ochrany psychického zdravia dieťaťa po rozvode rodičov.

Osobitnú pozornosť si vyžadujú prípady vysoko konfliktných rozvodov, pri ktorých konflikt medzi rodičmi pokračuje aj po rozhodnutí súdu. Maloleté dieťa môže byť naďalej vystavené psychickému tlaku, manipulácii alebo konfliktu lojality. Burajová a Karkošková (2022) zdôrazňujú, že dlhodobé vystavenie dieťaťa rodičovským konfliktom môže viesť k úzkostiam, emocionálnej nestabilite a narušeniu sociálnych vzťahov dieťaťa. Monitoring rodinnej situácie preto umožňuje včas identifikovať zhoršenie pomerov a realizovať potrebné ochranné opatrenia.

Významnú úlohu pri monitorovaní situácie maloletého dieťaťa zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, školy, psychológovia, zdravotnícke zariadenia a ďalšie odborné subjekty. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie situácie dieťaťa a efektívnejšie reagovanie na prípadné rizikové faktory. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa pred psychickým a sociálnym ohrozením.

Monitoring situácie dieťaťa po rozvode rodičov zahŕňa aj sledovanie adaptácie dieťaťa na nové životné podmienky. Zmena bývania, školy, sociálneho prostredia alebo každodenného kontaktu s rodičmi môže predstavovať významný zdroj psychickej záťaže. Hašto (2005) upozorňuje, že stabilita vzťahových väzieb a pocit bezpečia majú zásadný význam pre zdravý emocionálny vývin maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou monitorovania je aj ochrana participatívnych práv dieťaťa. Maloleté dieťa musí mať možnosť primeraným spôsobom vyjadriť svoj názor na svoju aktuálnu situáciu a na fungovanie vzťahov s rodičmi po rozvode. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu komunikovať o svojich pocitoch a potrebách bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

V prípade zistenia závažných problémov môžu orgány sociálnoprávnej ochrany detí iniciovať ďalšie opatrenia smerujúce k ochrane maloletého dieťaťa. Ide najmä o:

- poskytovanie odborného poradenstva,
- psychologickú pomoc,
- mediáciu medzi rodičmi,
- návrh na zmenu rozhodnutia súdu,
- alebo realizáciu ochranných opatrení podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že ochrana maloletého dieťaťa po rozvode rodičov si vyžaduje dlhodobý a individuálny prístup reflektujúci meniace sa potreby dieťaťa a rodiny. Napriek významu monitorovania aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, najmä na vysokú administratívnu záťažnosť odborných pracovníkov, nedostatok personálnych kapacít a obmedzené možnosti dlhodobej práce s rodinou. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa po rozvode rodičov.

Monitoring situácie maloletého dieťaťa po rozvode rodičov preto predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a podpory jeho psychického bezpečia. Jeho cieľom je včas identifikovať rizikové faktory, minimalizovať negatívne dôsledky rodičovského konfliktu a podporovať stabilné a bezpečné prostredie pre priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

10.5 Ochrana maloletého dieťaťa pri konfliktných rozvodoch rodičov

Konfliktné rozvody rodičov predstavujú jednu z najzávažnejších situácií ohrozujúcich psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa. Dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu negatívne ovplyvniť pocit bezpečia dieťaťa, jeho emocionálnu stabilitu, sociálne vzťahy a celkový psychický vývin. Ochrana maloletého dieťaťa pri konfliktných rozvodoch preto patrí medzi významné úlohy súdov, orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, kolíznych opatrovníkov, psychológov a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane práv dieťaťa.

Konfliktný rozvod je charakteristický vysokou mierou napätia medzi rodičmi, pretrvávajúcimi spormi, nedostatočnou komunikáciou a častou neschopnosťou rodičov spolupracovať pri zabezpečovaní potrieb maloletého dieťaťa. Dieťa sa v takýchto situáciách môže ocitnúť v konflikte lojality, keď je vystavené tlaku prikláňať sa na stranu jedného z rodičov alebo odmietat' kontakt s druhým rodičom. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé vystavenie dieťaťa rodičovskému konfliktu môže viesť k úzkostiam, depresívnym prejavom, strate pocitu bezpečia a narušeniu emocionálnej stability maloletého dieťaťa.

Osobitne rizikové sú situácie, v ktorých dochádza k manipulatívne správaniu rodičov alebo k psychickému ovplyvňovaniu dieťaťa proti druhému rodičovi. Smyčková a Löwy (2019) zdôrazňujú, že psychický tlak na dieťa môže výrazne negatívne ovplyvniť jeho schopnosť vytvárať zdravé vzťahy a môže viesť k dlhodobým emocionálnym problémom. Ochrana maloletého dieťaťa preto vyžaduje citlivé posudzovanie rodinnej situácie a dôsledné zohľadňovanie psychických potrieb dieťaťa.

Významnú úlohu pri ochrane dieťaťa zohráva súd, ktorý rozhoduje o úprave výkonu rodičovských práv a povinností s prihliadnutím na princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) upozorňuje, že pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí nemožno vychádzať iba z formálneho hodnotenia práv rodičov, ale je potrebné komplexné posudzovanie psychických, emocionálnych a sociálnych potrieb maloletého dieťaťa.

Dôležitú úlohu zohráva aj kolízny opatrovník, ktorý zastupuje maloleté dieťa v súdnom konaní a monitoruje jeho rodinnú situáciu. Kolízny opatrovník vykonáva sociálne šetrenia, komunikuje s rodičmi a dieťaťom a upozorňuje súd na okolnosti, ktoré môžu negatívne ovplyvniť psychický vývin maloletého dieťaťa. Významná je aj spolupráca s psychológmi a ďalšími odborníkmi, ktorí posudzujú emocionálne väzby dieťaťa, jeho psychický stav a mieru psychického zaťaženia spôsobeného rodičovským konfliktom.

Súčasný trendy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú význam preventívnych a podporných opatrení pri konfliktných rozvodoch rodičov. Významnú úlohu zohráva mediácia, odborné poradenstvo a psychologická pomoc smerujúca k zníženiu konfliktu medzi rodičmi a podpore bezpečného rodinného prostredia pre maloleté dieťa. Pavelková (2019) zdôrazňuje, že mediácia môže významne prispieť k zlepšeniu komunikácie medzi rodičmi a k ochrane psychického zdravia dieťaťa počas rozvodového konania.

Významnou súčasťou ochrany maloletého dieťaťa je aj rešpektovanie jeho participačných práv. Dieťa má právo primerane veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na otázky, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) upozorňuje, že zisťovanie názoru dieťaťa musí byť realizované citlivo, bez psychického nátlaku a v bezpečnom prostredí rešpektujúcom dôstojnosť maloletého dieťaťa.

Napriek existencii právnych a odborných mechanizmov ochrany maloletého dieťaťa aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy. Ide najmä o dlhodobosť súdnych konaní, vysokú mieru konfliktov medzi rodičmi, nedostatočnú spoluprácu rodičov, nedostatok odborných kapacít a komplikované dokazovanie psychického ohrozenia dieťaťa.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a predlžovať jeho psychickú záťaž.

Ochrana maloletého dieťaťa pri konfliktných rozvodoch rodičov preto vyžaduje multidisciplinárny, citlivý a individualizovaný prístup rešpektujúci psychické potreby, dôstojnosť a najlepší záujem maloletého dieťaťa. Cieľom ochranných opatrení musí byť minimalizácia negatívnych dôsledkov rodičovského konfliktu a vytváranie stabilného a bezpečného prostredia podporujúceho priaznivý vývin dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Rozvod rodičov môže významne ovplyvniť psychický, emocionálny a sociálny vývin maloletého dieťaťa.
- ☐ Dlhodobé rodičovské konflikty predstavujú významné riziko pre emocionálnu stabilitu dieťaťa.
- ☐ Orgány sociálnoprávnej ochrany detí poskytujú pri rozvode rodičov sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc a realizujú ochranné opatrenia.
- ☐ Významným nástrojom riešenia rodičovských konfliktov je mediácia a odborné poradenstvo.
- ☐ Kolízny opatrovník zastupuje maloleté dieťa v súdnom konaní a chráni jeho práva a záujmy.
- ☐ Dieťa má právo vyjadriť svoj názor vo všetkých konaniach, ktoré sa ho týkajú.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho dôstojnosti a individuality.
- ☐ Monitoring situácie dieťaťa po rozvode slúži na ochranu jeho práv a identifikáciu prípadného ohrozenia.
- ☐ Konfliktné rozvody môžu viesť ku konfliktu lojality, psychickému preťaženiu a sekundárnej viktimizácii dieťaťa.
- ☐ Ochrana maloletého dieťaťa pri rozvode si vyžaduje multidisciplinárnu spoluprácu odborníkov a rešpektovanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Aké negatívne dôsledky môže mať rozvod rodičov na maloleté dieťa?
2. Akú úlohu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri rozvode rodičov?
3. Aký význam má sociálne poradenstvo a psychologická pomoc pri ochrane dieťaťa počas rozvodu?
4. Kto vykonáva funkciu kolízneho opatrovníka v súdnom konaní?
5. Aké kompetencie má kolízny opatrovník pri ochrane práv maloletého dieťaťa?
6. Prečo je participácia maloletého dieťaťa významná pri súdnom rozhodovaní?
7. Aký význam má monitoring situácie dieťaťa po rozvode rodičov?
8. Čo predstavuje konflikt lojality maloletého dieťaťa?
9. Aké opatrenia možno realizovať pri konfliktných rozvodoch rodičov?

11 VÝCHOVNÉ OPATRENIA V SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANE DETÍ

11.1 Postavenie a význam výchovných opatrení v systéme sociálnoprávnej ochrany detí

Výchovné opatrenia predstavujú významný nástroj sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorého cieľom je ochrana priaznivého psychického, emocionálneho a sociálneho vývinu maloletého dieťaťa. Ich právny základ upravuje zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Výchovné opatrenia sa uplatňujú najmä v situáciách, keď správanie dieťaťa, rodičov alebo rodinné prostredie predstavujú riziko pre priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Základným cieľom výchovných opatrení je predchádzanie ohrozeniu maloletého dieťaťa, stabilizácia rodinného prostredia a podpora riadneho výkonu rodičovských práv a povinností. Ich význam spočíva predovšetkým v preventívnom a ochrannom charaktere, keďže nesmerujú k sankcionovaniu dieťaťa alebo rodičov, ale k vytvoreniu podmienok podporujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa a elimináciu negatívnych vplyvov pôsobiacich na dieťa.

Významným princípom realizácie výchovných opatrení je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri ukladaní výchovných opatrení je preto potrebné prihliadať najmä na vek dieťaťa, jeho psychický stav, emocionálne potreby, kvalitu rodinných väzieb a individuálnu životnú situáciu maloletého dieťaťa.

Výchovné opatrenia sa uplatňujú najmä v prípadoch

- dlhodobých výchovných problémov,
- konfliktných rodinných vzťahov,
- zanedbávania starostlivosti o dieťa,
- problémového správania maloletého dieťaťa,
- záškoláctva,
- užívania návykových látok,
- alebo iného ohrozenia psychického a sociálneho vývinu dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie negatívnych dôsledkov konfliktného rodinného prostredia na emocionálny vývin dieťaťa. Výchovné opatrenia preto predstavujú významný nástroj prevencie psychického a sociálneho ohrozenia maloletých detí.

Medzi základné formy výchovných opatrení patrí napomenutie maloletého dieťaťa alebo rodičov, uloženie povinnosti využiť odbornú pomoc, účasť na výchovných alebo sociálnych programoch a dohľad nad výchovou maloletého dieťaťa. Významnú úlohu zohráva najmä odborná pomoc poskytovaná formou psychologického poradenstva, mediácie, terapeutických programov alebo sociálneho poradenstva. Pavelková (2019) charakterizuje mediáciu ako významný nástroj podpory rodičovskej spolupráce a riešenia konfliktných rodinných situácií.

Dôležitou súčasťou realizácie výchovných opatrení je aj participácia maloletého dieťaťa. Dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu rešpektovania participačných práv dieťaťa a ochrany jeho dôstojnosti počas všetkých rozhodovacích procesov. Dieťa nesmie byť pri realizácii výchovných opatrení vystavené psychickému nátlaku alebo manipulácii.

Významnú úlohu pri realizácii výchovných opatrení zohráva multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, škôl, zdravotníckych pracovníkov, mediátorov a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri riešení konfliktných rodinných situácií. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb maloletého dieťaťa a efektívnejšiu ochranu jeho práv.

V prípade, ak výchovné opatrenia nevedú k stabilizácii situácie maloletého dieťaťa alebo ak dochádza k závažnému ohrozeniu jeho priaznivého vývinu, môžu byť realizované ďalšie ochranné opatrenia vrátane neodkladných opatrení, obmedzenia výkonu rodičovských práv alebo zabezpečenia náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí byť založená na individuálnom a citlivom prístupe rešpektujúcom jeho psychické potreby a emocionálnu stabilitu.

Výchovné opatrenia preto predstavujú významný preventívny a ochranný mechanizmus systému sociálnoprávnej ochrany detí, ktorého cieľom je ochrana psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní jeho individuality, dôstojnosti a princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

11.2 Druhy výchovných opatrení a ich uplatňovanie v praxi

Výchovné opatrenia predstavujú súbor preventívnych a ochranných nástrojov smerujúcich k stabilizácii rodinného prostredia, ochrane práv maloletého dieťaťa a podpore jeho

priaznivého vývinu. Ich uplatňovanie musí byť individuálne, primerané konkrétnej situácii dieťaťa a realizované v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele upravuje viaceré formy výchovných opatrení, ktoré možno ukladať v závislosti od miery ohrozenia maloletého dieťaťa a charakteru rodinnej situácie.

Najmiernejšou formou výchovného opatrenia je napomenutie maloletého dieťaťa, rodičov alebo iných osôb zodpovedných za výchovu dieťaťa. Cieľom napomenutia je upozorniť na nevhodné správanie alebo nedostatky vo výchove dieťaťa a motivovať rodičov alebo maloleté dieťa k zmene správania bez potreby intenzívnejších zásahov. Táto forma opatrenia sa uplatňuje najmä pri menej závažných výchovných problémoch alebo v počiatočných štádiách konfliktných rodinných situácií.

Významnou formou výchovného opatrenia je uloženie povinnosti využiť odbornú pomoc. Ide najmä o psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo, mediáciu, terapeutické programy alebo špecializované výchovné programy.

Pavelková (2019) zdôrazňuje význam mediácie pri riešení konfliktných rodinných situácií a podpore komunikácie medzi rodičmi. Odborná pomoc smeruje najmä k zlepšeniu rodinných vzťahov, posilneniu rodičovských kompetencií a ochrane dieťaťa pred psychickým zaťažením spôsobeným konfliktným rodinným prostredím.

Často využívaným opatrením je dohľad nad výchovou maloletého dieťaťa. Dohľad predstavuje priebežné sledovanie výkonu rodičovských práv a povinností a monitorovanie podmienok, v ktorých maloleté dieťa vyrastá. Jeho cieľom je kontrola plnenia uložených opatrení, sledovanie psychického a sociálneho vývinu dieťaťa a identifikácia ďalších rizikových faktorov. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že ochrana maloletého dieťaťa si vyžaduje dlhodobé sledovanie rodinnej situácie a individuálny prístup reflektujúci meniace sa potreby dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj výchovné a sociálne programy zamerané na prevenciu sociálnopatologických javov, podporu rodičovských kompetencií, rozvoj komunikačných schopností, riešenie konfliktov a podporu sociálnej integrácie maloletého dieťaťa.

Tieto programy bývajú realizované v spolupráci s akreditovanými subjektmi, psychológmi, školami alebo ďalšími odbornými zariadeniami participujúcimi na ochrane práv maloletého dieťaťa.

Osobitný význam majú výchovné opatrenia pri ochrane maloletých detí vo vysoko konfliktných rodinných situáciách. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konflikty medzi rodičmi môžu viesť k psychickému preťaženiu dieťaťa, úzkostiam a

narušení emocionálnej stability maloletého dieťaťa. Výchovné opatrenia preto smerujú aj k ochrane dieťaťa pred konfliktom lojality, psychickým nátlakom alebo manipulatívnym správaním rodičov.

Významnou súčasťou realizácie výchovných opatrení je rešpektovanie participatívnych práv dieťaťa. Maloleté dieťa má právo primerane veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu rešpektovania dôstojnosti dieťaťa a vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať o svojich potrebách a pocitoch.

Výchovné opatrenia môžu byť ukladané orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, súdom alebo realizované v spolupráci s odbornými subjektmi. Významnú úlohu pri ich realizácii zohráva multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, škôl, zdravotníckych pracovníkov a ďalších odborníkov. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri riešení konfliktných rodinných situácií.

V prípade, ak výchovné opatrenia nevedú k zlepšeniu situácie maloletého dieťaťa alebo ak dochádza k závažnému ohrozeniu jeho priaznivého vývinu, môžu nasledovať ďalšie ochranné opatrenia vrátane neodkladných opatrení, obmedzenia výkonu rodičovských práv alebo zabezpečenia náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa. Výchovné opatrenia preto predstavujú významný preventívny mechanizmus smerujúci k ochrane psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

11.3 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii výchovných opatrení

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zohrávajú pri realizácii výchovných opatrení významnú úlohu, keďže zabezpečujú ochranu práv maloletého dieťaťa, monitorovanie rodinnej situácie a koordináciu odbornej pomoci smerujúcej k stabilizácii rodinného prostredia. Ich činnosť vychádza najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a z princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Významnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je identifikácia situácií, v ktorých je priaznivý vývin maloletého dieťaťa ohrozený alebo narušený. Sociálni pracovníci vykonávajú sociálne šetrenia, komunikujú s rodičmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi a posudzujú rodinné, sociálne a výchovné podmienky maloletého dieťaťa. Na základe zistených skutočností následne navrhujú alebo realizujú primerané výchovné opatrenia smerujúce k ochrane psychického bezpečia a stability dieťaťa.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí participujú najmä na realizácii:

- odborného poradenstva,
- dohľadu nad výchovou maloletého dieťaťa,
- preventívnych a výchovných programov,
- mediácie,
- a ďalších odborných intervencií smerujúcich k stabilizácii rodinného prostredia.

Pavelková (2019) zdôrazňuje význam odbornej mediácie a podpory rodičovskej spolupráce pri riešení konfliktných rodinných situácií. Výchovné opatrenia preto často smerujú aj k zlepšeniu komunikácie medzi rodičmi a ochrane dieťaťa pred konfliktom lojality alebo psychickým nátlakom.

Významnú úlohu zohráva dohľad nad výchovou maloletého dieťaťa, ktorého cieľom je sledovanie podmienok, v ktorých dieťa vyrastá, kontrola plnenia uložených opatrení a monitorovanie psychického a sociálneho vývinu dieťaťa. Dohľad umožňuje včas identifikovať zhoršenie rodinnej situácie alebo ďalšie faktory ohrozujúce priaznivý vývin maloletého dieťaťa. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že ochrana dieťaťa si vyžaduje dlhodobý a individuálny prístup reflektujúci meniace sa potreby dieťaťa a rodiny.

Osobitnú pozornosť venujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí prípadom vysoko konfliktných rodinných situácií, zanedbávania starostlivosti, problémového správania maloletého dieťaťa alebo sociálneho ohrozenia rodiny. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konfliktné rodinné prostredie môže výrazne negatívne ovplyvniť psychický vývin dieťaťa a viesť k emocionálnej nestabilite alebo úzkostným prejavom. Úlohou sociálnoprávnej ochrany detí je preto minimalizovať negatívne dôsledky týchto situácií na maloleté dieťa a zabezpečiť ochranu jeho psychického bezpečia.

Významnou súčasťou realizácie výchovných opatrení je rešpektovanie participačných práv maloletého dieťaťa. Dieťa má právo vyjadriť svoj názor na opatrenia, ktoré sa ho týkajú, primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu rešpektovania dôstojnosti maloletého dieťaťa a vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať o svojich potrebách a pocitoch.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí zároveň spolupracujú so súdmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami, akreditovanými subjektmi a ďalšími odborníkmi participujúcimi na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletého dieťaťa a pri riešení konfliktných rodinných situácií. Koordinovaný postup odborných subjektov umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb dieťaťa a efektívnejšiu realizáciu ochranných opatrení.

V prípade, ak realizované výchovné opatrenia nevedú k stabilizácii situácie maloletého dieťaťa alebo ak dochádza k vážnemu ohrozeniu jeho priaznivého vývinu, môžu orgány sociálnoprávnej ochrany detí iniciovať ďalšie ochranné opatrenia vrátane návrhu na neodkladné opatrenie, obmedzenia výkonu rodičovských práv alebo zabezpečenia náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately preto predstavujú významný prvok systému realizácie výchovných opatrení. Ich činnosť smeruje k ochrane psychického zdravia, stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní jeho individuality, dôstojnosti a princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

11.4 Význam multidisciplinárnej spolupráce pri realizácii výchovných opatrení

Efektívna realizácia výchovných opatrení si vyžaduje koordinovanú spoluprácu viacerých odborných subjektov participujúcich na ochrane práv maloletého dieťaťa. Problematika ohrozenia dieťaťa má spravidla právny, sociálny, psychologický, pedagogický aj zdravotný rozmer, preto ochrana priaznivého vývinu maloletého dieťaťa nemôže byť zabezpečená izolovaným postupom jednej inštitúcie. Multidisciplinárna spolupráca predstavuje významný predpoklad efektívnej ochrany psychického bezpečia a stability maloletého dieťaťa.

Každý z uvedených subjektov disponuje špecifickými odbornými kompetenciami, ktoré umožňujú komplexnejšie posudzovanie situácie maloletého dieťaťa a efektívnejšie nastavovanie ochranných opatrení.

Významnú úlohu zohrávajú školy a školské zariadenia, ktoré často ako prvé identifikujú zmeny správania dieťaťa, zhoršenie školského prospechu, prejavy psychického preťaženia alebo sociálne problémy. Pedagogickí pracovníci a školskí psychológovia môžu upozorniť na zanedbávanie starostlivosti, konfliktné rodinné prostredie alebo problémové správanie maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam včasnej identifikácie rizikových faktorov a koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane dieťaťa pred psychickým a sociálnym ohrozením.

Významná je aj spolupráca so psychológmi a odbornými poradenskými zariadeniami. Psychológovia posudzujú psychický stav dieťaťa, kvalitu emocionálnych väzieb a mieru psychického zaťaženia spôsobeného rodinnou situáciou. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé konfliktné prostredie môže negatívne ovplyvniť emocionálnu stabilitu dieťaťa a viesť k úzkostiam, poruchám správania alebo psychickému preťaženiu

maloletého dieťaťa. Psychologická intervencia preto predstavuje významnú súčasť realizácie výchovných opatrení.

Dôležitú úlohu zohrávajú aj zdravotnícke zariadenia, najmä pri identifikácii psychosomatických problémov, zanedbávania zdravotnej starostlivosti alebo psychických problémov maloletého dieťaťa. Zdravotnícki pracovníci môžu významne prispieť k včasnej identifikácii ohrozenia dieťaťa a k realizácii odbornej pomoci smerujúcej k ochrane jeho psychického a fyzického zdravia.

Významným prvkom multidisciplinárnej spolupráce je aj mediácia a odborné poradenstvo. Pavelková (2019) charakterizuje mediáciu ako významný nástroj podpory komunikácie medzi rodičmi a riešenia konfliktných rodinných situácií. Výchovné opatrenia preto často smerujú nielen k ochrane samotného dieťaťa, ale aj k stabilizácii rodinného prostredia a zlepšeniu rodičovskej spolupráce.

Súčasťou multidisciplinárnej spolupráce je aj rešpektovanie participačných práv maloletého dieťaťa. Dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu citlivého zisťovania názoru dieťaťa a ochrany jeho dôstojnosti počas všetkých rozhodovacích procesov.

Napriek významu multidisciplinárnej spolupráce aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patrí:

- nedostatočná koordinácia medzi subjektmi,
- vysoká administratívna záťažnosť,
- nedostatok odborných kapacít,
- a rozdielne odborné prístupy jednotlivých subjektov.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť realizácie výchovných opatrení a ochrany maloletého dieťaťa.

Multidisciplinárna spolupráca preto predstavuje významný predpoklad efektívnej realizácie výchovných opatrení a ochrany práv maloletého dieťaťa. Koordinovaný odborný prístup umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb dieťaťa a prijímanie opatrení smerujúcich k ochrane jeho psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu.

11.5 Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii výchovných opatrení

Participácia maloletého dieťaťa predstavuje významnú súčasť realizácie výchovných opatrení a patrí medzi základné princípy ochrany práv dieťaťa. Maloleté dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na všetky opatrenia a rozhodnutia, ktoré sa ho týkajú. Rešpektovanie participačných práv dieťaťa vyplýva z

Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Participácia dieťaťa nepredstavuje prenesenie rozhodovacej zodpovednosti na maloleté dieťa, ale vytvorenie priestoru na slobodné vyjadrenie jeho potrieb, pocitov a názorov. Čipková (2019) zdôrazňuje, že rešpektovanie participačných práv dieťaťa predstavuje významný prejav rešpektovania jeho dôstojnosti, individuality a subjektivity. Maloleté dieťa nesmie byť pri realizácii výchovných opatrení vystavené psychickému nátlaku, manipulácii alebo zastrašovaniu.

Názor dieťaťa predstavuje významný podklad pri posudzovaní jeho psychických potrieb, emocionálneho prežívania a kvality rodinných vzťahov. Karkošková (2019) upozorňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa nemožno redukovať iba na formálne zisťovanie názoru maloletého dieťaťa, ale je potrebné komplexné posudzovanie jeho životnej situácie a individuálnych potrieb.

Zisťovanie názoru maloletého dieťaťa musí byť realizované citlivo, primerane veku a psychickému stavu dieťaťa. Významnú úlohu pri participácii dieťaťa zohrávajú sociálni pracovníci, psychológovia, kolízni opatrovníci a ďalší odborníci participujúci na ochrane práv maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že necitlivý alebo formalistický prístup k dieťaťu môže viesť k sekundárnej viktimizácii a ďalšiemu psychickému zaťaženiu maloletého dieťaťa.

Osobitne citlivé sú prípady konfliktných rodinných situácií, pri ktorých môže byť dieťa vystavené konfliktu lojality alebo manipulatívneho správaniu rodičov. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že dieťa môže pod vplyvom konfliktného rodinného prostredia vyjadrovať názory ovplyvnené strachom, psychickým tlakom alebo snahou uspokojiť očakávania rodičov. Pri posudzovaní názoru maloletého dieťaťa je preto potrebné dôsledne prihliadať na okolnosti jeho vyjadrenia a psychický stav dieťaťa.

Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu humanizácie rozhodovacích procesov týkajúcich sa maloletých detí. Význam sa kladie na vytváranie bezpečného prostredia umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať o svojich potrebách a pocitoch bez obavy z negatívnych dôsledkov. Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane psychického bezpečia maloletého dieťaťa a pri realizácii opatrení rešpektujúcich jeho individuálne potreby.

Napriek legislatívnemu zakotveniu participačných práv dieťaťa aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patrí:

- formalistické zisťovanie názoru dieťaťa,

- nedostatočná odborná pripravenosť niektorých subjektov na komunikáciu s maloletým dieťaťom,
- nedostatok jednotných metodických postupov,
- alebo podceňovanie psychických potrieb dieťaťa počas realizácie opatrení.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívne uplatňovanie participatívnych práv maloletých detí v systéme sociálnoprávnej ochrany detí.

Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii výchovných opatrení preto predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zapájanie dieťaťa do rozhodovacích procesov prispieva k ochrane jeho psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Výchovné opatrenia predstavujú významný nástroj sociálnoprávnej ochrany detí.
- ☐ Právny základ výchovných opatrení upravuje zákon č. 305/2005 Z. z.
- ☐ Cieľom výchovných opatrení je ochrana priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.
- ☐ Výchovné opatrenia majú preventívny a ochranný charakter.
- ☐ Pri ukladaní výchovných opatrení je potrebné rešpektovať princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Významnou súčasťou výchovných opatrení je odborné poradenstvo, psychologická pomoc a mediácia.
- ☐ Dohľad nad výchovou slúži na monitorovanie podmienok vývinu maloletého dieťaťa.
- ☐ Participácia dieťaťa predstavuje významnú súčasť ochrany jeho práv a dôstojnosti.
- ☐ Multidisciplinárna spolupráca odborníkov umožňuje efektívnejšiu ochranu práv maloletého dieťaťa.
- ☐ Výchovné opatrenia smerujú k ochrane psychickej stability, bezpečia a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavujú výchovné opatrenia podľa zákona č. 305/2005 Z. z.?
2. Aký je hlavný cieľ výchovných opatrení?
3. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri ukladaní výchovných opatrení?

4. Aké formy výchovných opatrení pozná systém sociálnoprávnej ochrany detí?
5. Aký význam má psychologická pomoc a mediácia pri realizácii výchovných opatrení?
6. Čo predstavuje dohľad nad výchovou maloletého dieťaťa?
7. Prečo je participácia dieťaťa významná pri realizácii výchovných opatrení?
8. Akú úlohu zohráva multidisciplinárna spolupráca odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa?
9. Aké opatrenia možno realizovať pri závažnom ohrození priaznivého vývinu dieťaťa?
10. Prečo majú výchovné opatrenia preventívny a ochranný charakter?

12 VŠEOBECNE O NEODKLADNÝCH OPATRENIACH A NEODKLADNÉ OPATRENIA PRE MALOLETÝCH PODĽA PROCESNÝCH PREDPISOV

12.1 Podstata a význam neodkladných opatrení

Neodkladné opatrenie predstavuje významný procesný inštitút slúžiaci na rýchlu a dočasnú ochranu práv maloletého dieťaťa v situáciách, keď je bezprostredne ohrozený jeho život, zdravie, priaznivý psychický alebo sociálny vývin. Účelom neodkladného opatrenia je zabezpečiť okamžitú ochranu maloletého dieťaťa do času, kým nebude právne a skutkovo vyriešená situácia vo veci samej. Neodkladné opatrenia vo veciach maloletých detí upravuje najmä zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov. Význam neodkladných opatrení spočíva v potrebe bezodkladnej ochrany maloletého dieťaťa v prípadoch, keď by odklad rozhodnutia mohol viesť k vážnemu ohrozeniu jeho práv, bezpečia alebo psychickej stability. Ich podstatou je dočasná úprava pomerov dieťaťa s cieľom stabilizovať jeho situáciu a vytvoriť bezpečné prostredie do času rozhodnutia vo veci samej.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje základné interpretačné pravidlo pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach. Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základný princíp ochrany maloletých detí, ktorý musí byť prioritou pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletého dieťaťa. Pri rozhodovaní o neodkladnom opatrení je preto potrebné prihliadať najmä na bezpečie dieťaťa, jeho psychický stav, emocionálne potreby, rodinné väzby a ochranu priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Neodkladné opatrenia majú predovšetkým ochrannú funkciu, preventívnu funkciu, stabilizačný charakter a smerujú k minimalizácii ďalšieho ohrozenia maloletého dieťaťa.

Ich cieľom nie je definitívne rozhodnutie o rodičovských právach a povinnostiach, ale okamžitá ochrana maloletého dieťaťa v krízovej situácii.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že pri ochrane maloletého dieťaťa je nevyhnutné reagovať promptne a citlivo, najmä v situáciách ohrozujúcich psychický alebo fyzický vývin dieťaťa. Význam neodkladných opatrení preto spočíva aj v minimalizácii psychického zaťaženia maloletého dieťaťa a v ochrane jeho emocionálnej stability.

Neodkladné opatrenia sa uplatňujú najmä v prípadoch domáceho násillia, týrania alebo zanedbávania maloletého dieťaťa, absencie riadnej starostlivosti, závažných konfliktných

situácií medzi rodičmi, neoprávneného zadržiavania dieťaťa alebo iného bezprostredného ohrozenia života, zdravia alebo priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri iniciovaní neodkladných opatrení zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, súdy, Policajný zbor Slovenskej republiky, prokuratúra, zdravotnícke zariadenia, školy a ďalšie odborné subjekty participujúce na ochrane práv maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie sekundárnej viktimizácie pri riešení krízových rodinných situácií.

Významnou charakteristikou neodkladných opatrení je ich rýchlosť a okamžitá vykonateľnosť. Súd rozhoduje v krátkych zákonných lehotách a rozhodnutie môže byť vykonateľné okamžite po jeho vyhlásení alebo vyhotovení. Tento procesný mechanizmus umožňuje efektívne zabezpečiť ochranu maloletého dieťaťa v situáciách, ktoré neznesú odklad.

Neodkladné opatrenia preto predstavujú významný prvok systému ochrany práv maloletých detí, ktorého cieľom je zabezpečiť ochranu bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

12.2 Dôvody nariadenia neodkladného opatrenia vo veciach maloletých detí

Neodkladné opatrenie vo veciach maloletých detí sa nariaďuje v situáciách, keď existuje bezprostredné ohrozenie života, zdravia, priaznivého psychického alebo sociálneho vývinu maloletého dieťaťa a situáciu nie je možné riešiť štandardným postupom bez rizika vzniku závažných následkov. Účelom neodkladného opatrenia je zabezpečiť okamžitú ochranu maloletého dieťaťa a stabilizáciu jeho situácie do času rozhodnutia vo veci samej.

Súd môže nariadiť neodkladné opatrenie najmä v prípadoch, keď:

- maloleté dieťa zostalo bez akejkoľvek starostlivosti,
- rodičia nie sú schopní zabezpečiť riadnu starostlivosť,
- je ohrozený život alebo zdravie dieťaťa,
- dochádza k týraniu, zanedbávaniu alebo zneužívaniu dieťaťa,
- existuje riziko únosu alebo neoprávneného zadržiavania dieťaťa,
- alebo sa maloleté dieťa nachádza v prostredí vážne ohrozujúcim jeho priaznivý vývin.

Významným dôvodom nariadenia neodkladného opatrenia je domáce násilie alebo iné formy násilia páchaného na maloletom dieťati. V prípadoch fyzického, psychického alebo sexuálneho násilia je potrebné zabezpečiť okamžitú ochranu dieťaťa a minimalizovať ďalšie

psychické alebo fyzické ohrozenie maloletého dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie sekundárnej viktimizácie pri riešení krízových rodinných situácií. Dlhodobé vystavovanie dieťaťa násiliu alebo konfliktnému rodinnému prostrediu môže viesť k úzkostiam, narušeniu emocionálnej stability, poruchám správania alebo k ďalším závažným psychickým následkom.

Neodkladné opatrenie môže byť nariadené aj v prípadoch zanedbávania starostlivosti o maloleté dieťa. Ide najmä o situácie, keď rodičia:

- nezabezpečujú základné životné potreby dieťaťa,
- zanedbávajú zdravotnú starostlivosť,
- nezabezpečujú riadnu školskú dochádzku,
- alebo dlhodobo nevytvárajú primerané podmienky pre priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Významným dôvodom nariadenia neodkladného opatrenia sú aj konfliktné situácie medzi rodičmi, ktoré vážne ohrozujú psychický vývin maloletého dieťaťa. Konfliktné rozvodové konania, psychický nátlak, manipulácia dieťaťa alebo konflikt lojality môžu viesť k psychickému preťaženiu maloletého dieťaťa a k narušeniu jeho emocionálnej stability. Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že pri ochrane maloletého dieťaťa je nevyhnutné prihliadať na jeho psychické potreby, emocionálne väzby a ochranu psychickej stability. Neodkladné opatrenia preto predstavujú významný nástroj okamžitej ochrany dieťaťa pred ďalším psychickým alebo sociálnym ohrozením.

Dôvodom nariadenia neodkladného opatrenia môže byť aj riziko únosu alebo neoprávneného premiestnenia maloletého dieťaťa jedným z rodičov. V takýchto prípadoch súd zabezpečuje ochranu stability prostredia maloletého dieťaťa a ochranu jeho práv prostredníctvom okamžite vykonateľného rozhodnutia.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri posudzovaní dôvodov na nariadenie neodkladného opatrenia preto musí byť prioritou ochrana bezpečia, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri identifikácii dôvodov na vydanie neodkladného opatrenia zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, školy, zdravotnícke zariadenia, Policajný zbor Slovenskej republiky, psychológovia a ďalšie odborné subjekty participujúce na ochrane práv maloletého dieťaťa. Multidisciplinárna spolupráca umožňuje komplexnejšie posúdenie situácie maloletého dieťaťa a efektívnejšiu ochranu jeho práv. Farkašová (2019)

akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa v krízových situáciách.

Neodkladné opatrenia preto predstavujú významný ochranný mechanizmus umožňujúci rýchlu reakciu na situácie bezprostredne ohrozujúce maloleté dieťa. Ich cieľom je zabezpečiť ochranu práv dieťaťa, stabilizovať jeho situáciu a vytvoriť podmienky pre ďalšie rozhodovanie vo veci samej v súlade s princípom najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

12.3 Formy neodkladných opatrení vo veciach maloletých detí

Neodkladné opatrenia vo veciach maloletých detí môžu mať rôznu podobu v závislosti od charakteru ohrozenia maloletého dieťaťa a konkrétnych okolností prípadu. Ich spoločným cieľom je zabezpečiť okamžitú ochranu života, zdravia, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa do času definitívneho rozhodnutia vo veci samej. Právny základ neodkladných opatrení upravuje najmä zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, predovšetkým ustanovenia § 365 a § 367 Civilného mimosporového poriadku.

Jednou z najčastejších foriem neodkladného opatrenia je dočasné zverenie maloletého dieťaťa do starostlivosti určenej fyzickej osoby. Podľa § 365 Civilného mimosporového poriadku môže súd dieťa dočasne zveriť druhému rodičovi, príbuznému, pestúnovi alebo inej osobe schopnej zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Tento postup sa uplatňuje najmä v prípadoch, keď jeden z rodičov nie je schopný zabezpečiť bezpečné a stabilné prostredie pre maloleté dieťa alebo keď existuje bezprostredné ohrozenie jeho priaznivého vývinu.

Významnou formou neodkladného opatrenia je aj dočasné umiestnenie maloletého dieťaťa do zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí, najmä do centra pre deti a rodiny podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Takéto opatrenie sa využíva v situáciách, keď:

- nie je možné zabezpečiť bezpečné rodinné prostredie,
- dieťa zostalo bez akejkoľvek starostlivosti,
- alebo existuje vážne ohrozenie života, zdravia alebo priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii ochranných opatrení. Pri umiestňovaní dieťaťa mimo rodinného prostredia je preto potrebné prihliadať na emocionálne potreby dieťaťa a ochranu jeho dôstojnosti.

Neodkladné opatrenie môže spočívať aj v povinnosti odovzdať maloleté dieťa určenej osobe podľa § 367 Civilného mimosporového poriadku. Tento postup sa využíva najmä:

- pri neoprávnenom zadržiavaní dieťaťa jedným z rodičov,
- pri porušovaní rozhodnutia súdu,
- alebo pri riziku únosu maloletého dieťaťa.

Významnou oblasťou neodkladných opatrení je aj dočasná úprava výkonu rodičovských práv a povinností. Súd môže rozhodnúť najmä o:

- dočasnom zverení dieťaťa,
- úprave styku rodiča s maloletým dieťaťom,
- obmedzení kontaktu rodiča s dieťaťom,
- alebo zákaze kontaktu v prípadoch ohrozenia dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana psychickej stability maloletého dieťaťa musí mať prioritu pred konfliktmi medzi rodičmi. Neodkladné opatrenia preto smerujú aj k ochrane dieťaťa pred psychickým nátlakom, manipuláciou alebo konfliktom lojality.

V prípadoch domáceho násillia alebo iného závažného ohrozenia môže súd:

- obmedziť kontakt rodiča s dieťaťom,
- zakázať priblíženie k maloletému dieťaťu,
- alebo prijať ďalšie opatrenia smerujúce k ochrane bezpečia maloletého dieťaťa.

Tieto opatrenia bývajú často realizované v spolupráci s Policajným zborom Slovenskej republiky, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a ďalšími odbornými subjektmi.

Významnú úlohu pri realizácii neodkladných opatrení zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré vykonávajú sociálne šetrenia, monitorujú situáciu dieťaťa, poskytujú odborné podklady súdu a participujú na zabezpečení ochrany maloletého dieťaťa počas realizácie opatrenia.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri výbere formy neodkladného opatrenia je preto potrebné individuálne posudzovať psychický stav dieťaťa, jeho emocionálne potreby, rodinné väzby, bezpečie a stabilitu prostredia maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri realizácii neodkladných opatrení zohráva aj multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, zdravotníckych pracovníkov, Policajného zboru Slovenskej republiky, škôl a súdov. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa v krízových situáciách a pri minimalizácii psychického zaťaženia dieťaťa počas intervenčných procesov.

Formy neodkladných opatrení predstavujú významný nástroj okamžitej ochrany maloletého dieťaťa v situáciách bezprostredného ohrozenia. Ich cieľom je zabezpečiť bezpečné a stabilné prostredie podporujúce ochranu práv, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

12.4 Procesné aspekty rozhodovania o neodkladných opatreniach

Rozhodovanie o neodkladných opatreniach vo veciach maloletých detí predstavuje osobitný procesný postup, ktorého základným cieľom je zabezpečiť rýchlu a efektívnu ochranu práv maloletého dieťaťa v situáciách bezprostredného ohrozenia. Procesné pravidlá rozhodovania upravuje najmä zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, pričom pri ochrane maloletých detí sa osobitne uplatňuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa a požiadavka bezodkladnosti rozhodovania.

Konanie o neodkladnom opatrení môže byť začaté:

- na návrh účastníka konania,
- orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- prokurátora,
- alebo aj bez návrhu, ak to vyžaduje ochrana maloletého dieťaťa.

Možnosť začatia konania bez návrhu vyplýva zo špecifického charakteru konaní vo veciach maloletých detí, pri ktorých ochrana dieťaťa predstavuje nadradený verejný záujem.

Návrh na nariadenie neodkladného opatrenia musí obsahovať:

- opis rozhodujúcich skutočností,
- dôvody bezprostredného ohrozenia maloletého dieťaťa,
- označenie požadovaného opatrenia,
- a osvedčenie potreby okamžitej ochrany dieťaťa.

Súd pri rozhodovaní nepreukazuje všetky skutočnosti v rozsahu ako vo veci samej, ale posudzuje najmä existenciu naliehavej potreby okamžitej úpravy pomerov maloletého dieťaťa.

Podľa § 367 Civilného mimosporového poriadku rozhoduje súd o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia spravidla bezodkladne, pričom v prípadoch osobitného ohrozenia maloletého dieťaťa môže rozhodnúť aj bez výsluchu účastníkov konania. Rýchlosť rozhodovania predstavuje základný predpoklad efektívnej ochrany maloletého dieťaťa v krízových situáciách.

Karkošková (2019) zdôrazňuje, že pri rozhodovaní o ochranných opatreniach vo veciach maloletých detí musí byť prioritou ochrana psychického bezpečia, stability a priaznivého

vývinu maloletého dieťaťa. Pri rozhodovaní o neodkladnom opatrení preto súd prihliada najmä na:

- mieru ohrozenia dieťaťa,
- jeho psychický stav,
- emocionálne potreby,
- kvalitu rodinného prostredia,
- a ochranu vzťahových väzieb maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu v procese rozhodovania zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Tieto orgány vykonávajú sociálne šetrenia, poskytujú odborné stanoviská, monitorujú situáciu maloletého dieťaťa a predkladajú súdu podklady potrebné na rozhodnutie.

V mnohých prípadoch vykonávajú aj funkciu kolízneho opatrovníka maloletého dieťaťa podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Významným procesným aspektom je aj vykonateľnosť neodkladného opatrenia. Rozhodnutie býva vykonateľné okamžite po jeho vyhlásení alebo doručení, čím sa zabezpečuje efektívna ochrana maloletého dieťaťa pred ďalším ohrozením. Ak osoba dobrovoľne nesplní povinnosť uloženú neodkladným opatrením, môže dôjsť k výkonu rozhodnutia podľa príslušných procesných predpisov.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že pri realizácii neodkladných opatrení je potrebné minimalizovať traumatizáciu maloletého dieťaťa a rešpektovať jeho psychické potreby. Zásahy do rodinného prostredia preto musia byť realizované citlivo, primerane a s dôrazom na ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou procesnej ochrany je aj participácia maloletého dieťaťa. Dieťa má právo primerane veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na situáciu, ktorá sa ho týka, ak to jeho psychický stav a okolnosti prípadu umožňujú. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

V praxi sa však objavujú aj viaceré problémy súvisiace s rozhodovaním o neodkladných opatreniach, najmä časová náročnosť zisťovania skutkového stavu, nedostatok odborných kapacít, komplikovaná koordinácia medzi subjektmi alebo vysoká konfliktnosť rodinných situácií.

Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a predlžovať jeho psychické zaťaženie.

Procesné aspekty rozhodovania o neodkladných opatreniach preto predstavujú významný mechanizmus okamžitej ochrany práv maloletého dieťaťa. Ich cieľom je zabezpečiť rýchlu, efektívnu a citlivú ochranu maloletého dieťaťa v situáciách bezprostredného ohrozenia pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

12.5 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii neodkladných opatrení

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zohrávajú významnú úlohu pri ochrane maloletých detí v situáciách bezprostredného ohrozenia ich života, zdravia alebo priaznivého vývinu. Pri realizácii neodkladných opatrení participujú na identifikácii rizikových situácií, vykonávajú sociálne šetrenia, zabezpečujú odborné podklady pre rozhodovanie súdu a koordinujú ochranné opatrenia smerujúce k stabilizácii situácie maloletého dieťaťa. Ich činnosť vychádza najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Významnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je včasná identifikácia situácií, v ktorých môže dochádzať k ohrozeniu maloletého dieťaťa. Sociálni pracovníci monitorujú rodinné prostredie, vykonávajú sociálne šetrenia a komunikujú s rodičmi, maloletým dieťaťom, školami, zdravotníckymi zariadeniami, Policajným zborom Slovenskej republiky a ďalšími odbornými subjektmi.

Na základe zistených skutočností následne vyhodnocujú mieru ohrozenia maloletého dieťaťa a potrebu prijatia okamžitých ochranných opatrení.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí môžu podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa Civilného mimosporového poriadku, ak zistia, že život alebo zdravie dieťaťa je bezprostredne ohrozené, rodičia nezabezpečujú riadnu starostlivosť, dochádza k týraniu alebo zanedbávaniu dieťaťa alebo existuje závažné psychické alebo sociálne ohrozenie maloletého dieťaťa.

V krízových situáciách pritom zohráva významnú úlohu rýchlosť reakcie a koordinovaný odborný postup.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé vystavenie maloletého dieťaťa násiliu, konfliktom alebo psychickému nátlaku môže viesť k závažným dôsledkom na emocionálny a psychický vývin dieťaťa. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí preto participujú aj na zabezpečovaní psychologickéj pomoci, odborného poradenstva a stabilizácie rodinného prostredia.

Významnou kompetenciou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je aj zabezpečenie okamžitej ochrany maloletého dieťaťa v prípadoch, keď:

- dieťa zostalo bez akejkol'vek starostlivosti,
- rodičia nie sú schopní zabezpečiť jeho bezpečie,
- alebo nie je možné zotrvanie dieťaťa v pôvodnom rodinnom prostredí.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. môžu orgány sociálnoprávnej ochrany detí zabezpečiť dočasné umiestnenie maloletého dieťaťa do centra pre deti a rodiny alebo do iného bezpečného prostredia do času rozhodnutia súdu.

Významnú úlohu zohrávajú tieto orgány aj pri výkone funkcie kolízneho opatrovníka maloletého dieťaťa. Kolízny opatrovník zastupuje maloleté dieťa v konaní o neodkladnom opatrení a zabezpečuje ochranu jeho práv a právom chránených záujmov. Karkošková (2019) zdôrazňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa musí byť základným kritériom pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletého dieťaťa.

Dôležitou súčasťou činnosti orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je aj monitoring situácie maloletého dieťaťa po vydaní neodkladného opatrenia. Sociálni pracovníci sledujú adaptáciu dieťaťa na nové prostredie, plnenie uložených opatrení, psychický stav dieťaťa, kvalitu vzťahových väzieb a ďalší vývoj rodinnej situácie.

Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že ochrana maloletého dieťaťa si vyžaduje dlhodobý a individualizovaný prístup reflektujúci meniace sa potreby dieťaťa a rodiny.

Významnou súčasťou realizácie neodkladných opatrení je aj multidisciplinárna spolupráca. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí spolupracujú so súdmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami, Policajným zborom Slovenskej republiky, prokuratúrou a akreditovanými subjektmi.

Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa v krízových situáciách a pri minimalizácii psychického zaťaženia dieťaťa počas intervenčných procesov.

Napriek významu orgánov sociálnoprávnej ochrany detí aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, najmä vysokú administratívnu zaťaženosť, nedostatok odborných kapacít, časovú náročnosť intervencií a komplikovanú koordináciu medzi jednotlivými subjektmi. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať efektívnosť ochrany maloletého dieťaťa a kvalitu realizácie neodkladných opatrení.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately preto predstavujú významný prvok systému okamžitej ochrany maloletých detí. Ich činnosť smeruje k ochrane bezpečia, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní jeho dôstojnosti a princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

12.6 Participácia maloletého dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach

Participácia maloletého dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach predstavuje významnú súčasť ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho dôstojnosti a individuality. Aj v situáciách bezprostredného ohrozenia musí byť maloletému dieťaťu zabezpečená možnosť primerane veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na rozhodnutia a opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Právo dieťaťa byť vypočuté vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky.

Participácia dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach má osobitný význam najmä preto, že ide o situácie spojené s vysokou mierou psychického stresu, neistoty a zásahov do rodinného prostredia maloletého dieťaťa. Rozhodnutia o:

- dočasnom zverení dieťaťa,
- obmedzení kontaktu s rodičom,
- umiestnení do centra pre deti a rodiny,
- alebo o inom zásahu do rodinných vzťahov

môžu významne ovplyvniť psychický stav a emocionálne prežívanie maloletého dieťaťa.

Čipková (2019) zdôrazňuje, že participácia maloletého dieťaťa nesmie byť formalistická, ale musí predstavovať reálnu možnosť slobodne a bezpečne vyjadriť svoj názor bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Dieťa musí mať vytvorené primerané podmienky komunikácie rešpektujúce jeho vek, psychický stav a emocionálnu vyspelosť.

Pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach je však potrebné citlivo vyvažovať:

- právo dieťaťa na participáciu,
- potrebu okamžitej ochrany,
- a ochranu psychického bezpečia maloletého dieťaťa.

V niektorých prípadoch môže byť psychický stav dieťaťa alebo naliehavosť situácie dôvodom, pre ktorý nie je možné realizovať rozsiahle zisťovanie názoru maloletého dieťaťa pred vydaním rozhodnutia. Aj v takýchto situáciách však musí byť názor dieťaťa zohľadnený dodatočne, ak to okolnosti prípadu umožňujú.

Karkošková (2019) upozorňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa nemožno stotožňovať iba s mechanickým rešpektovaním vyjadreného názoru dieťaťa. Pri rozhodovaní je potrebné komplexne posudzovať psychické potreby dieťaťa, kvalitu vzťahových väzieb, bezpečie dieťaťa, emocionálnu stabilitu, a mieru možného ohrozenia jeho priaznivého vývinu.

Významnú úlohu pri participácii maloletého dieťaťa zohrávajú kolízny opatrovník, psychológ, orgány sociálnoprávnej ochrany detí a súd.

Tieto subjekty zabezpečujú vhodné podmienky komunikácie s maloletým dieťaťom a sprostredkujú jeho názor spôsobom rešpektujúcim psychické potreby dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie maloletého dieťaťa počas ochranných a intervenčných procesov. Nevhodné alebo opakované vypočúvanie dieťaťa môže viesť k ďalšiemu psychickému zaťaženiu a traumatizácii maloletého dieťaťa.

Osobitne citlivé sú prípady konfliktných rozvodov rodičov alebo situácie domáceho násillia. Dieťa býva často vystavené konfliktu lojality, psychickému tlaku alebo manipulátnvemu správaniu rodičov. Smyčková a Löwy (2019) upozorňujú, že názor maloletého dieťaťa môže byť ovplyvnený strachom, emocionálnou závislosťou alebo snahou vyhovieť očakávaniam rodiča. Pri posudzovaní názoru dieťaťa je preto nevyhnutné dôsledne prihliadať na okolnosti jeho vyjadrenia a na psychický stav maloletého dieťaťa.

Proces participácie maloletého dieťaťa musí byť realizovaný citlivo, odborne a s dôrazom na ochranu jeho dôstojnosti. Moderné prístupy ochrany práv dieťaťa zdôrazňujú potrebu humanizácie rozhodovacích procesov a vytvárania bezpečného prostredia umožňujúceho dieťaťu slobodne komunikovať o svojich potrebách a pocitoch. Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane psychického bezpečia maloletého dieťaťa počas krízových situácií a rozhodovacích procesov.

Participácia maloletého dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach preto predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zapájanie dieťaťa do rozhodovacích procesov prispieva k ochrane jeho psychického bezpečia, stability a priaznivého vývinu pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Neodkladné opatrenia predstavujú rýchly a dočasný procesný nástroj ochrany maloletého dieťaťa.
- ☐ Právnu úpravu neodkladných opatrení obsahuje Civilný mimosporový poriadok.
- ☐ Účelom neodkladných opatrení je okamžitá ochrana života, zdravia a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa (najmä pri násilí, zanedbávaní, absencii starostlivosti alebo konfliktných rodinných situáciách).
- ☐ Medzi formy neodkladných opatrení patrí dočasné zverenie dieťaťa, umiestnenie do zariadenia alebo úprava výkonu rodičovských práv a povinností.

- ☐ Súd rozhoduje o neodkladných opatreniach v krátkych zákonných lehotách.
- ☐ Rozhodnutia o neodkladných opatreniach sú vykonateľné okamžite po ich vyhlásení alebo vyhotovení.
- ☐ Pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach musí byť prioritou princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Významnou súčasťou realizácie neodkladných opatrení je multidisciplinárna spolupráca odborníkov.
- ☐ Neodkladné opatrenia smerujú k ochrane psychickej stability, bezpečia a dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje neodkladné opatrenie vo veciach maloletých detí?
2. Aký je hlavný účel neodkladných opatrení?
3. Ktorý právny predpis upravuje neodkladné opatrenia vo veciach maloletých detí?
4. V akých situáciách môže súd nariadiť neodkladné opatrenie?
5. Aké formy neodkladných opatrení možno vo veciach maloletých detí realizovať?
6. Aké lehoty platia pri rozhodovaní súdu o neodkladných opatreniach?
7. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri rozhodovaní o neodkladných opatreniach?
8. Prečo majú neodkladné opatrenia dočasný charakter?
9. Akú úlohu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii neodkladných opatrení?
10. Prečo je multidisciplinárna spolupráca významná pri ochrane maloletého dieťaťa v krízových situáciách?

13 MALOLETÝ BEZ SPRIEVODU A JEHO PRÁVNA OCHRANA V MEDZINÁRODNOM A VNÚTROŠTÁTNYM KONTEXTE

13.1 Vymedzenie pojmu maloletý bez sprievodu

Maloletý bez sprievodu predstavuje osobitne zraniteľnú skupinu detí, ktorá si vyžaduje zvýšenú právnu, sociálnu a psychologickú ochranu. Ide o dieťa nachádzajúce sa mimo krajiny svojho pôvodu bez rodiča alebo inej plnoletej osoby oprávnenej zabezpečovať jeho osobnú starostlivosť. Maloletí bez sprievodu sú vystavení zvýšenému riziku sociálneho vylúčenia, psychickej traumatizácie, obchodovania s ľuďmi, zneužívania, zanedbávania alebo iných foriem ohrozenia ich práv a bezpečia.

Ochrana maloletých bez sprievodu vychádza z princípu najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý predstavuje základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základný princíp ochrany maloletých detí, pri ktorom je potrebné prihliadať najmä na bezpečie dieťaťa, jeho psychické potreby, emocionálnu stabilitu, kultúrne a jazykové potreby a ochranu jeho dôstojnosti.

Podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately je maloletým bez sprievodu dieťa, ktoré nie je občanom Slovenskej republiky a nachádza sa na jej území bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej osoby oprávnenej zabezpečovať jeho osobnú starostlivosť. Významnú úlohu pri ochrane maloletých bez sprievodu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré zabezpečujú ochranu práv a bezpečia maloletého dieťaťa od okamihu jeho identifikácie na území Slovenskej republiky. Maloletí bez sprievodu patria medzi zvlášť zraniteľné osoby aj z pohľadu medzinárodného a európskeho práva. Ich ochrana je zabezpečená medzinárodnými dohovormi, právom Európskej únie, vnútroštátnou legislatívou a systémom sociálnoprávnej ochrany detí. Významným medzinárodným dokumentom je Dohovor OSN o právach dieťaťa, ktorý garantuje osobitnú ochranu detí bez rodičovskej starostlivosti a detí – utečencov. Dohovor zdôrazňuje právo dieťaťa na ochranu, primeranú starostlivosť, zachovanie dôstojnosti a ochranu pred všetkými formami násilia a zneužívania.

Významnú úlohu zohráva aj Ženevská konvencia o právnom postavení utečencov z roku 1951 a právne akty Európskej únie upravujúce ochranu maloletých bez sprievodu v azylovom a migračnom kontexte. Charta základných práv Európskej únie v článku 24

zdôrazňuje potrebu ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho najlepšieho záujmu pri všetkých rozhodovacích procesoch.

Maloletí bez sprievodu často prichádzajú na územie štátu po traumatických skúsenostiach súvisiacich s vojnovými konfliktmi, prenasledovaním, násilím, chudobou alebo nútenou migráciou. Burajová a Karkošková (2022) poukazujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletých detí a minimalizácie sekundárnej viktimizácie pri riešení krízových životných situácií. Maloletí bez sprievodu preto vyžadujú individuálny, citlivý a multidisciplinárny prístup rešpektujúci ich psychické, sociálne a kultúrne potreby.

Významnou súčasťou ochrany maloletých bez sprievodu je zabezpečenie:

- bezpečného ubytovania,
- ustanovenia opatrovníka alebo poručníka,
- prístupu k zdravotnej starostlivosti,
- zabezpečenia vzdelávania,
- psychologickej pomoci,
- a ochrany pred obchodovaním s ľuďmi alebo iným zneužívaním.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že pri ochrane maloletých detí je nevyhnutné rešpektovať ich dôstojnosť, individuálne potreby a právo na bezpečné prostredie podporujúce priaznivý psychický a emocionálny vývin.

Významnú úlohu pri ochrane maloletých bez sprievodu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí, súdy, migračné orgány, Policajný zbor Slovenskej republiky, centrá pre deti a rodiny, medzinárodné organizácie a ďalšie odborné subjekty participujúce na ochrane práv dieťaťa.

Ochrana maloletých bez sprievodu predstavuje významnú súčasť systému ochrany ľudských práv a práv dieťaťa. Jej cieľom je zabezpečiť bezpečie, ochranu dôstojnosti, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a medzinárodných štandardov ochrany práv dieťaťa.

13.2 Právna úprava ochrany maloletých bez sprievodu

Právna úprava ochrany maloletých bez sprievodu vychádza z vnútroštátnych právnych predpisov, medzinárodných dohôd a práva Európskej únie. Maloletí bez sprievodu patria medzi zvlášť zraniteľné osoby, preto právny poriadok Slovenskej republiky zabezpečuje osobitné mechanizmy ich ochrany zamerané na ochranu života, zdravia, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa. Základným princípom ochrany maloletých bez sprievodu je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

Významnú právnu úpravu predstavuje zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ktorý upravuje:

- postavenie maloletých bez sprievodu,
- kompetencie orgánov sociálnoprávnej ochrany detí,
- poskytovanie ochrany a starostlivosti,
- ustanovovanie opatrovníka,
- a zabezpečenie ochranných opatrení vo vzťahu k maloletému dieťaťu.

Zákon upravuje aj postup orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri identifikácii maloletého bez sprievodu a zabezpečení jeho okamžitej ochrany po zistení jeho prítomnosti na území Slovenskej republiky.

Významnú úlohu zohráva aj zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, ktorý upravuje ochranu maloletých detí, výkon rodičovských práv a povinností, ustanovovanie poručníka a ochranu práv maloletých detí bez rodičovskej starostlivosti. V prípadoch maloletých bez sprievodu môže súd ustanoviť maloletému dieťaťu poručníka alebo opatrovníka na zabezpečenie ochrany jeho práv a právom chránených záujmov.

Procesnoprávnu ochranu maloletých bez sprievodu upravuje najmä zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, ktorý upravuje konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých, vrátane rozhodovania o neodkladných opatreniach alebo ustanovení opatrovníka. Civilný mimosporový poriadok zároveň reflektuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri rozhodovaní vo veciach maloletých detí.

Významnú časť právnej úpravy tvorí aj zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle, ktorý upravuje postavenie maloletých bez sprievodu v azylovom konaní. Tento zákon zabezpečuje:

- osobitné postavenie maloletého bez sprievodu,
- ustanovenie opatrovníka,
- ochranu procesných práv maloletého dieťaťa,
- a prihliadanie na vek a psychickú vyspelosť dieťaťa počas konania.

Pri rozhodovaní o medzinárodnej ochrane musí byť prioritne zohľadnený najlepší záujem maloletého dieťaťa.

Významným medzinárodným dokumentom je Dohovor OSN o právach dieťaťa, ktorý garantuje právo dieťaťa na osobitnú ochranu a pomoc v prípadoch, keď je dieťa dočasne alebo trvalo pozbavené rodinného prostredia. Dohovor zároveň zdôrazňuje ochranu dôstojnosti dieťaťa, právo na priaznivý vývin, ochranu pred násilím a zneužívaním a právo dieťaťa na participáciu.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základný princíp ochrany práv maloletých detí pri všetkých rozhodovacích procesoch.

Významnú úlohu zohráva aj právo Európskej únie, najmä:

- Charta základných práv Európskej únie,
- smernice upravujúce azylové konanie,
- smernice o prijímacích podmienkach žiadateľov o medzinárodnú ochranu,
- a právne akty zamerané na ochranu detí pred obchodovaním s ľuďmi a zneužívaním.

Článok 24 Charty základných práv Európskej únie zdôrazňuje, že pri všetkých činnostiach týkajúcich sa detí musí byť prioritne zohľadnený najlepší záujem dieťaťa.

Významnú súčasť právnej ochrany maloletých bez sprievodu predstavuje aj ochrana pred obchodovaním s ľuďmi a inými formami zneužívania. Maloletí bez sprievodu patria medzi skupiny zvlášť ohrozené sociálnym vylúčením, vykorisťovaním alebo nelegálnou činnosťou. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie a zabezpečenia citlivého prístupu rešpektujúceho psychické potreby maloletého dieťaťa.

Právna úprava ochrany maloletých bez sprievodu preto vytvára komplexný systém ochranných mechanizmov smerujúcich k ochrane bezpečia, dôstojnosti, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a medzinárodných štandardov ochrany práv dieťaťa.

13.3 Postavenie maloletého bez sprievodu v azylovom konaní

Maloletý bez sprievodu patrí v azylovom konaní medzi zvlášť zraniteľné osoby, ktorým musí byť zabezpečená zvýšená právna, sociálna a psychologická ochrana. Azylové konanie vo vzťahu k maloletým bez sprievodu musí reflektovať ich vek, psychickú vyspelosť, traumatické skúsenosti a potrebu ochrany pred ďalším ohrozením alebo sekundárnou viktimizáciou. Právna úprava postavenia maloletých bez sprievodu v azylovom konaní vyplýva najmä zo zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle, zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ako aj z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.

Azylové konanie vo vzťahu k maloletému bez sprievodu musí byť realizované v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri rozhodovaní o postavení maloletého bez sprievodu je preto potrebné prihliadať najmä na bezpečie dieťaťa, psychický stav maloletého dieťaťa,

emocionálne potreby, ochranu dôstojnosti, kultúrne a jazykové potreby a ochranu priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Po identifikovaní maloletého bez sprievodu je nevyhnutné bezodkladne ustanoviť opatrovníka alebo poručníka, ktorý zastupuje maloleté dieťa počas azylového konania a zabezpečuje ochranu jeho práv a právom chránených záujmov. Opatrovník:

- komunikuje s orgánmi verejnej moci,
- participuje na rozhodovacích procesoch,
- poskytuje maloletému dieťaťu podporu,
- a dohliada na ochranu jeho práv počas konania.

Významnú úlohu pri ochrane maloletého bez sprievodu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré spolupracujú s migračnými orgánmi a zabezpečujú ochranu psychického a sociálneho vývinu maloletého dieťaťa.

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle upravuje osobitné procesné postavenie maloletého bez sprievodu. Pri vedení azylového konania sa prihliada na vek dieťaťa, jeho psychickú vyspelosť, schopnosť porozumieť konaniu a možné traumatické skúsenosti maloletého dieťaťa.

Výsluch maloletého bez sprievodu musí byť realizovaný citlivo a primerane jeho veku a psychickému stavu. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že necitlivý alebo formalistický prístup môže viesť k sekundárnej viktimizácii maloletého dieťaťa a ďalšiemu psychickému preťaženiu.

Významnou súčasťou ochrany maloletých bez sprievodu je zabezpečenie vhodného ubytovania, zdravotnej starostlivosti, psychologickéj pomoci, prístupu k vzdelávaniu, sociálneho poradenstva a jazykovej podpory.

Maloletí bez sprievodu často prichádzajú z prostredia vojnových konfliktov, prenasledovania alebo extrémnej sociálnej neistoty, čo môže významne ovplyvňovať ich psychický stav a schopnosť adaptácie na nové prostredie. Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí byť založená na individuálnom a citlivom prístupe rešpektujúcom psychické potreby a emocionálnu stabilitu dieťaťa.

Významným problémom azylového konania vo vzťahu k maloletým bez sprievodu býva:

- jazyková bariéra,
- psychická traumatizácia,
- neistota spojená s pobytovým statusom,
- odlúčenie od rodiny,
- a riziko sociálneho vylúčenia alebo obchodovania s ľuďmi.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce medzi migračnými orgánmi, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí, psychologmi, školami a ďalšími odbornými subjektmi pri ochrane maloletých bez sprievodu.

Postavenie maloletého bez sprievodu v azylovom konaní preto vyžaduje citlivý, individualizovaný a multidisciplinárny prístup rešpektujúci psychické potreby, dôstojnosť a práva maloletého dieťaťa. Cieľom právnej ochrany je zabezpečiť bezpečie, stabilitu a priaznivý vývin maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a medzinárodných štandardov ochrany práv dieťaťa.

13.4 Psychosociálne aspekty ochrany maloletých bez sprievodu

Maloletí bez sprievodu patria medzi skupiny detí vystavené zvýšenému psychickému, sociálnemu a emocionálnemu zaťaženiu. Odlúčenie od rodiny, neistota spojená s migráciou, traumatické skúsenosti z krajiny pôvodu alebo z migračnej cesty a adaptácia na nové sociálne a kultúrne prostredie môžu výrazne ovplyvniť psychický stav a emocionálnu stabilitu maloletého dieťaťa. Ochrana maloletých bez sprievodu preto nepredstavuje iba právny problém, ale vyžaduje aj komplexný psychosociálny prístup rešpektujúci individuálne potreby maloletého dieťaťa.

Maloletí bez sprievodu často prichádzajú z prostredia vojnových konfliktov, prenasledovania, násilia, extrémnej chudoby alebo sociálnej nestability.

Tieto skúsenosti môžu viesť k psychickej traumatizácii, úzkostiam, depresívnym prejavom, poruchám správania alebo problémom s adaptáciou na nové prostredie. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé vystavenie traumatickým udalostiam môže negatívne ovplyvniť emocionálny a psychický vývin maloletého dieťaťa a viesť k strate pocitu bezpečia a stability.

Významným psychosociálnym faktorom je strata rodinného prostredia a odlúčenie od blízkych osôb. Rodina predstavuje pre dieťa základný zdroj bezpečia, emocionálnej stability a sociálnej opory. Absencia rodičovskej starostlivosti môže viesť k pocitom osamelosti, neistoty, emocionálnej deprivácie a sociálneho vylúčenia.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana psychického bezpečia maloletého dieťaťa si vyžaduje vytváranie stabilného a podporného prostredia rešpektujúceho emocionálne potreby dieťaťa.

Významnú úlohu pri ochrane maloletých bez sprievodu zohráva psychologická pomoc a odborné poradenstvo. Psychologická intervencia smeruje najmä:

- k stabilizácii psychického stavu dieťaťa,

- spracovaníu traumatických skúseností,
- podpore adaptácie na nové prostredie,
- a posilňovaníu pocíu bezpečía a dôvery.

Pri práci s maloletými bez sprievodu je potrebné prihliadať na vek dieťaťa, kultúrne odlišnosti, jazykové bariéry a individuálne životné skúsenosti maloletého dieťaťa.

Dôležitou súčasťou psychosociálnej ochrany je aj zabezpečenie sociálnej integrácie maloletého dieťaťa. Významnú úlohu zohráva prístup k vzdelávaniu, jazyková podpora, sociálne poradenstvo, podpora voľnočasových aktivít a vytváranie sociálnych väzieb v novom prostredí.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletých detí a podpore ich sociálnej integrácie. Koordinovaný postup sociálnych pracovníkov, psychológov, škôl a ďalších odborných subjektov umožňuje efektívnejšiu ochranu psychického zdravia maloletého dieťaťa a podporu jeho priaznivého vývinu.

Významným problémom bývajú aj jazykové a kultúrne bariéry. Maloletí bez sprievodu môžu mať obmedzené možnosti komunikácie, čo komplikuje:

- vyjadrovanie potrieb,
- nadväzovanie sociálnych vzťahov,
- orientáciu v novom prostredí,
- a participáciu na rozhodovacích procesoch.

Karkošková (2019) zdôrazňuje potrebu rešpektovania individuality, dôstojnosti a kultúrnych potrieb maloletého dieťaťa pri realizácii ochranných opatrení.

Maloletí bez sprievodu patria zároveň medzi skupiny ohrozené obchodovaním s ľuďmi, pracovným vykorisťovaním, sexuálnym zneužívaním, kriminalitou alebo sociálnym vylúčením.

Zvýšená ochrana maloletých detí pred týmito rizikami predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a medzinárodnej ochrany ľudských práv.

Významnú úlohu zohráva aj participácia maloletého dieťaťa. Maloletý bez sprievodu musí mať možnosť primerane veku a psychickej vyspelosti vyjadriť svoj názor na otázky týkajúce sa jeho pobytu, starostlivosti a budúcnosti. Čípková (2019) upozorňuje, že participácia dieťaťa musí byť realizovaná citlivo a bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Psychosociálne aspekty ochrany maloletých bez sprievodu preto predstavujú významnú súčasť systému ochrany práv dieťaťa. Ochrana maloletých bez sprievodu si vyžaduje individualizovaný, citlivý a multidisciplinárny prístup smerujúci k ochrane psychickej

stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

13.5 Participácia maloletého bez sprievodu pri rozhodovaní o jeho situácii

Participácia maloletého bez sprievodu predstavuje významnú súčasť ochrany práv dieťaťa a jeden zo základných princípov moderného systému sociálnoprávnej ochrany detí. Maloletý bez sprievodu má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na všetky rozhodnutia a opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Toto právo vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, Charty základných práv Európskej únie, ako aj z vnútroštátnej právnej úpravy Slovenskej republiky.

Participácia maloletého bez sprievodu má osobitný význam vzhľadom na jeho zraniteľné postavenie a často traumatické životné skúsenosti. Maloleté dieťa býva vystavené:

- strate rodinného prostredia,
- neistote spojenej s pobytovým statusom,
- jazykovým a kultúrnym bariéram,
- psychickému stresu,
- a sociálnej izolácii.

Možnosť vyjadriť svoj názor a byť vypočutý preto predstavuje významný prvok ochrany dôstojnosti a individuality maloletého dieťaťa.

Čipková (2019) zdôrazňuje, že participácia maloletého dieťaťa nesmie byť formalistická, ale musí predstavovať reálnu možnosť slobodne komunikovať o svojich potrebách, pocitoch a očakávaniach bez psychického nátlaku alebo manipulácie. Maloletý bez sprievodu musí mať vytvorené bezpečné prostredie umožňujúce primeranú komunikáciu rešpektujúcu jeho vek, psychický stav, kultúrne odlišnosti a jazykové potreby.

Právo maloletého bez sprievodu na participáciu sa uplatňuje najmä:

- v azylovom konaní,
- pri rozhodovaní o jeho umiestnení,
- pri ustanovovaní opatrovníka alebo poručníka,
- pri poskytovaní sociálnoprávnej ochrany,
- a pri rozhodovaní o ďalšej starostlivosti o maloleté dieťa.

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele zdôrazňujú potrebu prihliadania na vek a psychickú vyspelosť maloletého dieťaťa počas všetkých rozhodovacích procesov.

Karkošková (2019) upozorňuje, že princíp najlepšieho záujmu dieťaťa nemožno redukovať iba na mechanické rešpektovanie názoru maloletého dieťaťa. Pri rozhodovaní je potrebné komplexne posudzovať psychické potreby dieťaťa, jeho emocionálnu stabilitu, bezpečie, kvalitu sociálnych väzieb a mieru možného ohrozenia priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Názor maloletého bez sprievodu preto predstavuje významný, nie však jediný podklad rozhodovania.

Významnú úlohu pri participácii maloletého bez sprievodu zohráva opatrovník alebo poručník ustanovený súdom. Opatrovník zastupuje maloleté dieťa, vysvetľuje mu priebeh konania, pomáha mu orientovať sa v právnej situácii a zabezpečuje ochranu jeho práv a právom chránených záujmov.

Dôležitú úlohu zohrávajú aj sociálni pracovníci, psychológovia, tlmočníci a ďalší odborníci participujúci na ochrane maloletého dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu minimalizácie sekundárnej viktimizácie maloletých detí počas ochranných a rozhodovacích procesov. Nevhodná komunikácia, opakované vypočúvanie alebo necitlivý prístup môžu viesť k ďalšiemu psychickému preťaženiu a traumatizácii maloletého dieťaťa. Pri participácii maloletých bez sprievodu je preto nevyhnutné rešpektovať ich psychický stav a individuálne životné skúsenosti.

Významným problémom participácie maloletých bez sprievodu bývajú jazykové a kultúrne bariéry. Maloleté dieťa nemusí rozumieť právnym postupom, obsahu rozhodnutí alebo významu jednotlivých procesných úkonov. Zabezpečenie kvalifikovaného tlmočenia a kultúrne citlivej komunikácie preto predstavuje významnú podmienku efektívnej participácie maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí byť realizovaná individuálne a s dôrazom na rešpektovanie jeho dôstojnosti, psychických potrieb a emocionálnej stability. Participácia maloletého bez sprievodu preto nesmie predstavovať dodatočnú psychickú záťaž, ale nástroj posilňovania jeho pocitu bezpečia, dôvery a ochrany práv.

Participácia maloletého bez sprievodu pri rozhodovaní o jeho situácii predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zapájanie maloletého dieťaťa do rozhodovacích procesov prispieva k ochrane jeho psychickej stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Maloletí bez sprievodu patria medzi osobitne zraniteľné skupiny detí.
- ☐ Ochrana maloletých bez sprievodu vychádza z princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Významným medzinárodným dokumentom je Dohovor OSN o právach dieťaťa.
- ☐ Ochranu maloletých bez sprievodu upravujú aj právne akty Európskej únie a vnútroštátna legislatíva Slovenskej republiky.
- ☐ Slovenská právna úprava ochrany maloletých bez sprievodu je obsiahnutá najmä v zákone č. 305/2005 Z. z. a zákone o azyle.
- ☐ Maloletým bez sprievodu sa zabezpečuje bezpečné ubytovanie, psychologická pomoc a ustanovenie opatrovníka alebo poručníka.
- ☐ Maloletí bez sprievodu sú vystavení zvýšenému riziku obchodovania s ľuďmi a zneužívania.
- ☐ Významným problémom je identifikácia veku maloletého bez sprievodu a jeho integrácia do spoločnosti.
- ☐ Ochrana maloletých bez sprievodu si vyžaduje multidisciplinárnu spoluprácu odborníkov a inštitúcií.
- ☐ Cieľom ochrany maloletých bez sprievodu je zabezpečiť ich bezpečie, dôstojnosť a priaznivý psychický a sociálny vývin.

Kontrolné otázky

1. Kto je považovaný za maloletého bez sprievodu podľa slovenskej právnej úpravy?
2. Aké medzinárodné dokumenty upravujú ochranu maloletých bez sprievodu?
3. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri ochrane maloletých bez sprievodu?
4. Aké opatrenia sociálnoprávnej ochrany sa realizujú vo vzťahu k maloletým bez sprievodu?
5. Akú úlohu zohráva opatrovník alebo poručník maloletého bez sprievodu?
6. Aké práva má maloletý bez sprievodu v azylovom konaní?
7. Prečo patria maloletí bez sprievodu medzi zvlášť zraniteľné osoby?
8. Aké riziká ohrozujú maloletých bez sprievodu?
9. Prečo je multidisciplinárna spolupráca významná pri ochrane maloletých bez sprievodu?

14 NÁHRADNÁ STAROSTLIVOSŤ A JEJ FORMY Z HĽADISKA SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY DETÍ

14.1 Podstata a význam náhradnej starostlivosti

Náhradná starostlivosť predstavuje významný inštitút ochrany maloletého dieťaťa v situáciách, keď rodičia nemôžu alebo nedokážu zabezpečiť riadnu osobnú starostlivosť o dieťa. Jej základným cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné prostredie podporujúce jeho priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin. Náhradná starostlivosť sa realizuje najmä v prípadoch zanedbávania starostlivosti, týrania alebo zneužívania dieťaťa, úmrtia rodičov, závažných sociálnych problémov rodiny alebo iných situácií ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Právna úprava náhradnej starostlivosti vychádza najmä zo zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine, zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ako aj z medzinárodných dokumentov upravujúcich ochranu práv dieťaťa, predovšetkým z Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Uvedené právne predpisy vytvárajú systém ochranných mechanizmov smerujúcich k zabezpečeniu ochrany práv, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa v prípadoch, keď biologická rodina nie je schopná zabezpečiť riadnu starostlivosť.

Významným princípom náhradnej starostlivosti je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri rozhodovaní o forme náhradnej starostlivosti je preto potrebné prihliadať najmä na vek dieťaťa, jeho psychický stav, emocionálne potreby, rodinné väzby, stabilitu prostredia a ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí preferuje predovšetkým rodinné formy náhradnej starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou. Rodinné prostredie vytvára vhodnejšie podmienky pre emocionálny vývin dieťaťa, vytváranie citových väzieb, budovanie identity a sociálnu integráciu maloletého dieťaťa. Zákon č. 305/2005 Z. z. preto zdôrazňuje potrebu uprednostňovania náhradnej rodinnej starostlivosti a minimalizácie umiestňovania maloletých detí do inštitucionálneho prostredia.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na význam ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a potrebu minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Náhradná starostlivosť preto musí byť realizovaná citlivo,

individuálne a s dôrazom na psychické potreby maloletého dieťaťa. Významnú úlohu zohráva najmä vytváranie stabilných emocionálnych väzieb a zabezpečenie bezpečného prostredia podporujúceho priaznivý psychický a sociálny vývin dieťaťa.

Medzi základné formy náhradnej starostlivosti patria osvojenie, pestúnska starostlivosť, zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti inej osoby, poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom a ústavná starostlivosť.

Jednotlivé formy náhradnej starostlivosti sa odlišujú najmä rozsahom práv a povinností osôb zabezpečujúcich starostlivosť o maloleté dieťa, dĺžkou trvania starostlivosti a mierou zachovania právnych väzieb dieťaťa s biologickou rodinou.

Významnou súčasťou systému náhradnej starostlivosti je príprava žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí posudzujú vhodnosť žiadateľov, zabezpečujú odbornú prípravu, monitorujú výkon starostlivosti a participujú na ochrane práv maloletého dieťaťa počas celej doby trvania náhradnej starostlivosti.

Zákon č. 305/2005 Z. z. upravuje podmienky odbornej prípravy žiadateľov, vedenie evidencie žiadateľov a výkon odborného dohľadu nad realizáciou náhradnej starostlivosti.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí smerovať k zabezpečeniu stability prostredia, ochrane emocionálnych väzieb a vytváraniu bezpečných podmienok podporujúcich priaznivý psychický vývin dieťaťa. Pri realizácii náhradnej starostlivosti je preto potrebné rešpektovať individuálne potreby dieťaťa a minimalizovať negatívne dôsledky odlúčenia od biologickej rodiny.

Významnú úlohu pri realizácii náhradnej starostlivosti zohráva multidisciplinárna spolupráca orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, súdov, psychológov, škôl, zdravotníckych pracovníkov a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri vytváraní podmienok podporujúcich jeho psychickú stabilitu a sociálnu integráciu.

Náhradná starostlivosť predstavuje významný ochranný mechanizmus systému sociálnoprávnej ochrany detí, ktorého cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné prostredie rešpektujúce jeho dôstojnosť, individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

14.2 Náhradná rodinná starostlivosť

Náhradná rodinná starostlivosť predstavuje preferovanú formu náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa, pretože zabezpečuje výchovu dieťaťa v rodinnom prostredí a umožňuje

vytváranie stabilných citových väzieb. Jej cieľom je vytvoriť maloletému dieťaťu bezpečné a podnetné prostredie podporujúce jeho priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin. Systém sociálnoprávnej ochrany detí vychádza z princípu, že rodinné prostredie predstavuje najvhodnejšie prostredie pre zdravý vývin maloletého dieťaťa.

Právna úprava náhradnej rodinnej starostlivosti vychádza najmä zo zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Uvedené právne predpisy upravujú jednotlivé formy náhradnej rodinnej starostlivosti, podmienky ich výkonu, postavenie náhradných rodičov a ochranu práv maloletého dieťaťa. Významným princípom náhradnej rodinnej starostlivosti je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri rozhodovaní o forme náhradnej rodinnej starostlivosti je preto potrebné prihliadať najmä na individuálne potreby dieťaťa, jeho psychický stav, vek, emocionálne väzby, stabilitu prostredia a ochranu jeho dôstojnosti.

Rodinné prostredie vytvára vhodnejšie podmienky pre emocionálnu stabilitu dieťaťa, vytváranie citových väzieb, rozvoj identity dieťaťa, sociálnu integráciu a priaznivý psychický vývin maloletého dieťaťa.

Z uvedeného dôvodu zákon č. 305/2005 Z. z. preferuje rodinné formy náhradnej starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou.

Osvojenie predstavuje najstabilnejšiu a trvalú formu náhradnej rodinnej starostlivosti. Na základe rozhodnutia súdu vzniká medzi osvojiteľom a maloletým dieťaťom právny vzťah obdobný vzťahu medzi biologickými rodičmi a dieťaťom. Osvojitelia nadobúdajú rodičovské práva a povinnosti a zabezpečujú osobnú starostlivosť, výchovu, výživu a zastupovanie maloletého dieťaťa. Podmienky osvojenia upravuje zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, pričom súd môže rozhodnúť o osvojení iba v prípade, ak je v najlepšom záujme maloletého dieťaťa.

Významnou formou náhradnej rodinnej starostlivosti je aj pestúnska starostlivosť. Ide o dlhodobejšiu, avšak nie trvalú formu starostlivosti, pri ktorej biologickí rodičia nestrácajú rodičovské práva a povinnosti v plnom rozsahu. Pestún zabezpečuje osobnú starostlivosť o dieťa, jeho výchovu a každodenné potreby, pričom cieľom pestúnskej starostlivosti je vytvoriť stabilné prostredie podporujúce priaznivý vývin maloletého dieťaťa. Pestún musí spĺňať osobnostné, morálne a zákonné predpoklady ustanovené zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine a musí byť zapísaný v zozname žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť.

Burajová a Karkošková (2022) poukazujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a význam stabilných emocionálnych väzieb pri ochrane priaznivého vývinu dieťaťa. Pestúnska starostlivosť preto predstavuje významný nástroj podpory maloletého dieťaťa v prípadoch, keď návrat do biologickej rodiny nie je dočasne možný.

Ďalšou formou náhradnej rodinnej starostlivosti je zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti príbuzného alebo inej blízkej osoby podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine. Najčastejšie ide o starých rodičov alebo ďalších príbuzných maloletého dieťaťa. Táto forma starostlivosti umožňuje zachovanie rodinných väzieb, kontinuity prostredia a identity maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom, ktorí pôsobia v centrách pre deti a rodiny podľa zákona č. 305/2005 Z. z. Dieťa je umiestnené do rodinného prostredia profesionálneho rodiča, ktorý zabezpečuje každodennú starostlivosť, emocionálnu podporu a stabilné prostredie podporujúce priaznivý psychický vývin maloletého dieťaťa. Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom smeruje najmä k minimalizácii negatívnych dôsledkov inštitucionálnej starostlivosti a podpore individuálneho prístupu k dieťaťu.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné a bezpečné rodinné prostredie predstavuje významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa. Pri realizácii náhradnej rodinnej starostlivosti je preto potrebné rešpektovať individuálne potreby dieťaťa a podporovať vytváranie bezpečných citových väzieb.

Významnú úlohu pri realizácii náhradnej rodinnej starostlivosti zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré:

- vedú evidenciu detí a žiadateľov,
- zabezpečujú odbornú prípravu žiadateľov,
- sprostredkujú kontakt medzi dieťaťom a žiadateľmi,
- monitorujú výkon starostlivosti,
- a participujú na ochrane práv maloletého dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletých detí a pri zabezpečení komplexnej podpory rešpektujúcej psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa.

Náhradná rodinná starostlivosť predstavuje významný nástroj ochrany maloletého dieťaťa, ktorého cieľom je zabezpečiť stabilné, bezpečné a emocionálne podnetné prostredie rešpektujúce individuálne potreby dieťaťa a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

14.3 Inštitucionálna starostlivosť o maloleté dieťa

Inštitucionálna starostlivosť predstavuje formu náhradnej starostlivosti realizovanú v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v prípadoch, keď nie je možné zabezpečiť maloletému dieťaťu náhradnú rodinnú starostlivosť alebo keď si situácia dieťaťa vyžaduje odbornú a špecializovanú pomoc. Inštitucionálna starostlivosť sa využíva najmä pri závažnom ohrození priaznivého vývinu dieťaťa, absencii vhodného rodinného prostredia, závažných výchovných problémoch alebo v situáciách vyžadujúcich okamžitú ochranu maloletého dieťaťa.

Právna úprava inštitucionálnej starostlivosti vychádza najmä zo zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Uvedené právne predpisy upravujú podmienky nariaďovania ústavnej starostlivosti, fungovanie centier pre deti a rodiny, odbornú pomoc poskytovanú maloletým deťom a výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí preferuje rodinné formy náhradnej starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou. Ústavná alebo inštitucionálna starostlivosť má byť využívaná najmä ako krajné riešenie v prípadoch, keď:

- nie je možné zabezpečiť náhradnú rodinnú starostlivosť,
- návrat dieťaťa do biologickej rodiny nie je možný,
- alebo maloleté dieťa vyžaduje špecializovanú odbornú pomoc.

Aj zákon č. 305/2005 Z. z. vychádza z princípu minimalizácie pobytu maloletého dieťaťa v inštitucionálnom prostredí a podpory individuálnych foriem starostlivosti.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane maloletých detí. Pri rozhodovaní o umiestnení dieťaťa do zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí je preto potrebné prihliadať na psychický stav dieťaťa, emocionálne potreby, bezpečie, stabilitu prostredia a ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Najvýznamnejším zariadením inštitucionálnej starostlivosti je centrum pre deti a rodiny, ktoré poskytuje starostlivosť maloletým deťom, ktoré nemôžu vyrastať vo vlastnej biologickej rodine. Centrá pre deti a rodiny zabezpečujú ubytovanie, výchovu, psychologickú pomoc, sociálne poradenstvo, zdravotnú starostlivosť a podporu sociálneho začlenenia maloletého dieťaťa.

Ich úlohou nie je iba zabezpečenie základných životných potrieb dieťaťa, ale aj vytváranie podmienok podporujúcich priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou systému sú profesionálne rodiny, prostredníctvom ktorých sa zabezpečuje individuálnejšia forma starostlivosti v rodinnom prostredí. Profesionálny rodič je zamestnancom centra pre deti a rodiny a zabezpečuje každodennú starostlivosť o maloleté dieťa, emocionálnu podporu a vytváranie stabilných citových väzieb. Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom predstavuje významný nástroj minimalizácie negatívnych dôsledkov inštitucionálneho prostredia na psychický vývin dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) poukazujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a význam individuálneho prístupu pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Dlhodobý pobyt v inštitucionálnom prostredí môže negatívne ovplyvniť emocionálny vývin dieťaťa, schopnosť vytvárať citové väzby alebo sociálnu adaptáciu. Pri realizácii inštitucionálnej starostlivosti je preto potrebné vytvárať podmienky podporujúce stabilné vzťahy, individuálny prístup a sociálnu integráciu maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohrávajú aj špecializované zariadenia určené pre deti s osobitnými potrebami alebo závažnými výchovnými problémami. Ide najmä o diagnostické centrá, reedukačné zariadenia, resocializačné zariadenia alebo špecializované programy centier pre deti a rodiny.

Tieto zariadenia poskytujú odbornú pomoc maloletým deťom s poruchami správania, závislosťami, psychickými problémami alebo deťom vystaveným závažnému sociálnemu ohrozeniu.

Významnú úlohu pri ochrane maloletých detí zohrávajú aj krízové centrá poskytujúce krátkodobú pomoc deťom ohrozeným domácim násilím, zanedbávaním alebo inými krízovými situáciami. V takýchto prípadoch je prioritou zabezpečenie okamžitej ochrany života, zdravia a psychickej stability maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí smerovať k zabezpečeniu bezpečného a stabilného prostredia podporujúceho jeho psychický, emocionálny a sociálny vývin. Pri realizácii inštitucionálnej starostlivosti je preto potrebné minimalizovať traumatizáciu dieťaťa a rešpektovať jeho individuálne potreby.

Významnou súčasťou inštitucionálnej starostlivosti je pravidelné monitorovanie situácie maloletého dieťaťa a posudzovanie možností:

- návratu do biologickej rodiny,
- sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti,
- alebo zabezpečenia stabilnejšej formy starostlivosti.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sudy pravidelne prehodnocujú dôvody trvania ústavnej starostlivosti a sledujú, či sú naďalej splnené podmienky jej ďalšieho trvania podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce odborníkov pri ochrane maloletých detí a pri zabezpečení komplexnej starostlivosti rešpektujúcej psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa.

Inštitucionálna starostlivosť predstavuje významný ochranný mechanizmus systému sociálnoprávnej ochrany detí určený pre situácie, keď nie je možné zabezpečiť dieťaťu bezpečné rodinné prostredie. Jej cieľom je ochrana bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

14.4 Význam sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii náhradnej starostlivosti

Sociálnoprávna ochrana detí zohráva pri realizácii náhradnej starostlivosti významnú úlohu, pretože zabezpečuje ochranu práv maloletého dieťaťa, monitorovanie jeho situácie a koordináciu opatrení smerujúcich k ochrane jeho priaznivého psychického, emocionálneho a sociálneho vývinu. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí participujú na všetkých etapách realizácie náhradnej starostlivosti – od identifikácie ohrozenia dieťaťa až po dlhodobé monitorovanie výkonu starostlivosti. Ich postavenie a kompetencie upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Významným princípom realizácie náhradnej starostlivosti je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí je preto potrebné prihliadať na psychický stav dieťaťa, jeho emocionálne potreby, vek, rodinné väzby, stabilitu prostredia a ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vykonávajú sociálne šetrenia, posudzovanie rodinných pomerov, odborné poradenstvo, monitorovanie výkonu starostlivosti a participujú na rozhodovacích procesoch týkajúcich sa maloletého dieťaťa.

Ich úlohou je identifikovať mieru ohrozenia maloletého dieťaťa, navrhnúť vhodné opatrenia a zabezpečovať koordináciu odbornej pomoci smerujúcej k ochrane práv a priaznivého vývinu dieťaťa.

Významnou úlohou sociálnoprávnej ochrany detí je vyhľadávanie vhodných foriem náhradnej starostlivosti a preferovanie rodinných foriem starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí:

- vedú evidenciu detí vhodných na náhradnú starostlivosť,
- evidenciu žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť,
- zabezpečujú odbornú prípravu žiadateľov,
- a sprostredkujú kontakt medzi dieťaťom a budúcimi náhradnými rodičmi.

Zákon č. 305/2005 Z. z. zároveň upravuje podmienky odbornej prípravy žiadateľov a výkon odborného dohľadu nad realizáciou náhradnej starostlivosti.

Burajová a Karkošková (2022) poukazujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Významnou úlohou odborných pracovníkov je preto zabezpečiť citlivý prístup k dieťaťu, ochranu emocionálnych väzieb, podporu identity dieťaťa a vytváranie bezpečného prostredia podporujúceho priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Sociálnoprávna ochrana detí zohráva významnú úlohu aj pri monitorovaní výkonu náhradnej starostlivosti. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí pravidelne:

- navštevujú maloleté dieťa,
- posudzujú kvalitu starostlivosti,
- sledujú psychický a sociálny vývin dieťaťa,
- a poskytujú odbornú pomoc náhradným rodičom alebo pestúnom.

Monitoring výkonu starostlivosti umožňuje včas identifikovať problémy ohrozujúce priaznivý vývin maloletého dieťaťa a prijímať opatrenia smerujúce k ochrane jeho práv a psychického bezpečia.

Významnou súčasťou sociálnoprávnej ochrany detí je aj podpora kontaktu maloletého dieťaťa s biologickou rodinou, ak je takýto kontakt v najlepšom záujme dieťaťa. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine vychádza z potreby ochrany rodinných väzieb a identity maloletého dieťaťa. Zachovanie kontaktu s biologickou rodinou môže významne prispieť k emocionálnej stabilite a priaznivému psychickému vývinu maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné citové väzby a bezpečné sociálne prostredie predstavujú významné faktory ochrany psychického vývinu maloletého dieťaťa. Pri realizácii náhradnej starostlivosti je preto potrebné podporovať stabilitu prostredia, kontinuitu vzťahov a individuálny prístup rešpektujúci potreby maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu pri realizácii náhradnej starostlivosti zohráva multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychologov, súdov, škôl, zdravotníckych pracovníkov a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletých detí

a pri zabezpečení komplexnej podpory rešpektujúcej psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa.

Významnou úlohou sociálnoprávnej ochrany detí je aj príprava maloletého dieťaťa na osamostatnenie po ukončení náhradnej starostlivosti. Odborní pracovníci poskytujú sociálne poradenstvo, podporu pri vzdelávaní, pomoc pri pracovnom uplatnení a podporu sociálne začlenenia mladého človeka do spoločnosti. Cieľom je minimalizovať riziko sociálneho vylúčenia a podporiť úspešný prechod dieťaťa do samostatného života.

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje významný ochranný mechanizmus zabezpečujúci ochranu práv maloletého dieťaťa počas realizácie náhradnej starostlivosti. Jej cieľom je zabezpečiť bezpečné, stabilné a podnetné prostredie podporujúce priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin maloletého dieťaťa v súlade s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa.

14.5 Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii náhradnej starostlivosti

Participácia maloletého dieťaťa predstavuje významnú súčasť realizácie náhradnej starostlivosti a jeden zo základných princípov ochrany práv dieťaťa. Maloleté dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na rozhodnutia a opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Toto právo vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine, zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ako aj z ďalších právnych predpisov upravujúcich ochranu práv maloletých detí.

Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii náhradnej starostlivosti má osobitný význam vzhľadom na citlivý charakter zásahov do rodinného života dieťaťa. Rozhodnutia o osvojení, pestúnskej starostlivosti, zverení do osobnej starostlivosti inej osoby, profesionálnej náhradnej starostlivosti alebo inštitucionálnej starostlivosti významne ovplyvňujú psychický stav, emocionálne väzby a budúci vývin maloletého dieťaťa. Z uvedeného dôvodu je potrebné zabezpečiť, aby maloleté dieťa nebolo iba objektom ochrany, ale aj aktívnym subjektom ochrany svojich práv.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Participácia maloletého dieťaťa preto nesmie byť iba formálnym procesom, ale musí predstavovať reálnu možnosť dieťaťa vyjadriť svoje potreby, pocity a názory spôsobom primeraným jeho veku a psychickej vyspelosti.

Pri realizácii náhradnej starostlivosti je potrebné prihliadať na vek maloletého dieťaťa, jeho psychický stav, emocionálne väzby, stabilitu prostredia a individuálne potreby dieťaťa.

Názor maloletého dieťaťa predstavuje významný podklad rozhodovania, avšak nemôže byť jediným kritériom posudzovania najlepšieho záujmu dieťaťa. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že maloleté dieťa môže byť v konfliktných alebo emocionálne náročných situáciách vystavené psychickému tlaku, manipulácii alebo konfliktu lojality. Pri zisťovaní názoru dieťaťa je preto potrebné citlivo posudzovať okolnosti jeho vyjadrenia a psychický stav maloletého dieťaťa.

Význam participácie maloletého dieťaťa sa prejavuje aj pri výbere konkrétnej formy náhradnej starostlivosti. Maloleté dieťa môže vyjadriť svoj vzťah k budúcim náhradným rodičom, pestúnom, profesionálnym rodičom alebo k biologickej rodine. Zachovanie citových väzieb a pocitu bezpečia predstavuje významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa. Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie patria medzi základné predpoklady priaznivého psychického vývinu dieťaťa.

Významnou súčasťou participácie maloletého dieťaťa je aj jeho informovanie o situácii primeraným spôsobom. Maloleté dieťa musí mať možnosť porozumieť dôvodom realizácie náhradnej starostlivosti, charakteru prijímaných opatrení, svojim právam a ďalšiemu postupu týkajúcemu sa jeho života. Nedostatočné informovanie môže zvyšovať psychickú neistotu, úzkosť alebo pocit ohrozenia maloletého dieťaťa.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a Civilný mimosporový poriadok zároveň upravujú povinnosť súdu prihliadať na názor maloletého dieťaťa, ak je schopné ho primerane vyjadriť. Súdny preto pri rozhodovaní vo veciach náhradnej starostlivosti zisťujú názor maloletého dieťaťa spôsobom rešpektujúcim jeho vek, psychickú vyspelosť a ochranu psychického bezpečia.

V aplikačnej praxi sa však objavujú aj viaceré problémy súvisiace s participáciou maloletých detí, najmä formalistické zisťovanie názoru dieťaťa, nedostatočná odborná pripravenosť niektorých subjektov, opakované vypočúvanie maloletého dieťaťa alebo podceňovanie psychických potrieb dieťaťa. Tieto faktory môžu viesť k sekundárnej viktimizácii a ďalšiemu psychickému zaťaženiu maloletého dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletého dieťaťa a potrebu koordinovaného postupu odborných subjektov rešpektujúceho psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa. Participácia maloletého dieťaťa preto

musí byť realizovaná citlivo, odborne a s dôrazom na ochranu jeho dôstojnosti a psychického bezpečia.

Participácia maloletého dieťaťa pri realizácii náhradnej starostlivosti predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zapájanie maloletého dieťaťa do rozhodovacích procesov prispieva k ochrane jeho psychickej stability, emocionálneho bezpečia a priaznivého vývinu pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Náhradná starostlivosť sa realizuje v prípadoch, keď rodičia nemôžu zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.
- ☐ Právnu úpravu náhradnej starostlivosti obsahuje najmä zákon o rodine a zákon č. 305/2005 Z. z.
- ☐ Základným princípom náhradnej starostlivosti je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí preferuje rodinné formy náhradnej starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou.
- ☐ Medzi formy náhradnej rodinnej starostlivosti patrí osvojenie, pestúnska starostlivosť a ústavná starostlivosť, respektíve aj poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom.
- ☐ Centrá pre deti a rodiny zabezpečujú inštitucionálnu starostlivosť o maloleté deti.
- ☐ Významnou úlohou sociálnoprávnej ochrany detí je monitorovanie výkonu náhradnej starostlivosti.
- ☐ Stabilné rodinné prostredie podporuje priaznivý psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa.
- ☐ Významnú úlohu pri realizácii náhradnej starostlivosti zohráva multidisciplinárna spolupráca odborníkov.
- ☐ Cieľom náhradnej starostlivosti je ochrana bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje náhradná starostlivosť o maloleté dieťa?
2. Ktoré právne predpisy upravujú náhradnú starostlivosť v Slovenskej republike?

3. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri realizácii náhradnej starostlivosti?
4. Aké formy náhradnej rodinnej starostlivosti pozná slovenská právna úprava?
5. Čo predstavuje pestúnska starostlivosť?
6. Aký je rozdiel medzi osvojením a pestúnskou starostlivosťou?
7. Akú úlohu zohrávajú centrá pre deti a rodiny pri ochrane maloletých detí?
8. Prečo sa preferujú rodinné formy starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou?
9. Aké úlohy plnia orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii náhradnej starostlivosti?
10. Prečo je multidisciplinárna spolupráca významná pri ochrane maloletého dieťaťa?

15 SPROSTREDKOVANIE NÁHRADNÉHO RODINNÉHO PROSTREDIA

15.1 Podstata a význam sprostredkovania náhradného rodinného prostredia

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí, ktorej cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné rodinné prostredie v prípadoch, keď biologická rodina nedokáže zabezpečovať riadnu osobnú starostlivosť o dieťa. Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Významným princípom sprostredkovania náhradného rodinného prostredia je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí.

Sociálnoprávna ochrana detí preferuje predovšetkým rodinné prostredie pred inštitucionálnou starostlivosťou. Rodinné prostredie vytvára priaznivejšie podmienky pre emocionálny vývin dieťaťa, vytváranie citových väzieb, rozvoj identity a sociálnu integráciu maloletého dieťaťa.

Významným princípom sprostredkovania náhradného rodinného prostredia je aj zachovanie rodinných väzieb. Ak je to možné a v súlade s najlepším záujmom dieťaťa, uprednostňuje sa zverenie dieťaťa príbuzným, zachovanie kontaktu s biologickou rodinou a ochrana identity maloletého dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) poukazujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia preto musí byť realizovaný citlivo, individuálne a s dôrazom na psychické potreby maloletého dieťaťa.

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia zahŕňa:

- posudzovanie situácie maloletého dieťaťa,
- evidenciu detí vhodných na náhradnú starostlivosť,
- evidenciu žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť,
- odbornú prípravu žiadateľov,
- sprostredkovanie kontaktu medzi dieťaťom a žiadateľmi,
- a následné monitorovanie výkonu starostlivosti.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné a bezpečné rodinné prostredie predstavuje významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa. Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia preto smeruje k vytváraniu podmienok podporujúcich stabilitu, bezpečie a emocionálnu istotu maloletého dieťaťa.

Medzi základné formy náhradného rodinného prostredia patria osvojenie, pestúnska starostlivosť, zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti inej osoby poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom.

Výber konkrétnej formy starostlivosti závisí od individuálnych potrieb dieťaťa, možností biologickej rodiny, psychického a zdravotného stavu maloletého dieťaťa a od schopnosti žiadateľov zabezpečiť riadnu starostlivosť.

Významnú úlohu pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia zohráva aj multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, súdov, akreditovaných subjektov, centier pre deti a rodiny a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri vytváraní podmienok podporujúcich jeho priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin.

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia predstavuje významný ochranný mechanizmus systému sociálnoprávnej ochrany detí, ktorého cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné rodinné prostredie rešpektujúce jeho dôstojnosť, individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

15.2 Právna úprava sprostredkovania náhradného rodinného prostredia

Právna úprava sprostredkovania náhradného rodinného prostredia vytvára systém ochranných mechanizmov smerujúcich k zabezpečeniu ochrany práv maloletého dieťaťa v prípadoch, keď biologická rodina nedokáže zabezpečovať riadnu osobnú starostlivosť. Jej základným cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné, stabilné a podnetné rodinné prostredie rešpektujúce jeho individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Právna úprava vychádza najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a zo zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

Zákon č. 305/2005 Z. z. upravuje:

- podmienky sprostredkovania náhradného rodinného prostredia,
- vedenie evidencie detí a žiadateľov,
- odbornú prípravu žiadateľov,

- kompetencie orgánov sociálnoprávnej ochrany detí,
- a výkon opatrení smerujúcich k ochrane maloletého dieťaťa.

Právna úprava zároveň zdôrazňuje preferenciu rodinných foriem starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou a potrebu minimalizácie pobytu maloletého dieťaťa v zariadeniach ústavnej starostlivosti.

Významným princípom právnej úpravy je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí.

Upravuje tiež podmienky rozhodovania súdu vo veciach maloletých detí a povinnosť prihliadať na názor maloletého dieťaťa, ak je schopné ho primerane vyjadriť.

Významnú procesnoprávnu úpravu obsahuje aj zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, ktorý upravuje konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Súd pri rozhodovaní vždy prihliada na najlepší záujem maloletého dieťaťa a na jeho individuálne potreby.

Významnou súčasťou právnej úpravy je evidencia detí vhodných na sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia a evidencia žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí posudzujú vhodnosť žiadateľov, vykonávajú sociálne šetrenia, zabezpečujú odbornú prípravu a hodnotia osobnostné, morálne a sociálne predpoklady žiadateľov.

Podmienkou zaradenia do evidencie žiadateľov je absolvovanie odbornej prípravy podľa zákona č. 305/2005 Z. z.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie počas rozhodovacích a ochranných procesov. Právna úprava preto zdôrazňuje potrebu citlivého a individualizovaného prístupu rešpektujúceho psychické potreby maloletého dieťaťa.

Tieto dokumenty zdôrazňujú ochranu dôstojnosti dieťaťa, právo na rodinné prostredie, ochranu pred zneužívaním a potrebu rešpektovania najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa. Významnou súčasťou právnej úpravy je aj ochrana práva maloletého dieťaťa na participáciu. Maloleté dieťa má právo primerane veku a psychickej vyspelosti vyjadriť svoj názor na rozhodnutia týkajúce sa jeho života. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho maloletému dieťaťu slobodne komunikovať bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že ochrana maloletého dieťaťa musí smerovať k zabezpečeniu stability prostredia, ochrane emocionálnych väzieb a vytváraniu bezpečných

podmienok podporujúcich priaznivý psychický vývin maloletého dieťaťa. Aj právna úprava sprostredkovania náhradného rodinného prostredia preto reflektuje potrebu ochrany psychického bezpečia a emocionálnej stability maloletého dieťaťa.

Právna úprava sprostredkovania náhradného rodinného prostredia predstavuje komplexný systém ochranných mechanizmov smerujúcich k ochrane práv, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a moderných štandardov ochrany práv dieťaťa.

15.3 Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia

Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia predstavuje komplexný systém odborných, sociálnych a právnych postupov smerujúcich k zabezpečeniu vhodnej formy náhradnej starostlivosti pre maloleté dieťa, ktoré nemôže vyrastať vo vlastnej biologickej rodine. Cieľom procesu sprostredkovania je vytvoriť maloleťmu dieťaťu bezpečné, stabilné a emocionálne podnetné rodinné prostredie rešpektujúce jeho individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Proces sprostredkovania upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia sa začína identifikáciou situácie maloletého dieťaťa, pri ktorej orgány sociálnoprávnej ochrany detí posudzujú mieru ohrozenia dieťaťa, rodinné pomery, psychický stav dieťaťa, emocionálne väzby, zdravotný stav, a možnosti návratu dieťaťa do biologickej rodiny.

Sociálnoprávna ochrana detí pritom preferuje zachovanie dieťaťa v prirodzenom rodinnom prostredí, ak je možné zabezpečiť ochranu jeho práv a priaznivého vývinu. K sprostredkovaniu náhradného rodinného prostredia sa pristupuje najmä v prípadoch, keď biologická rodina nie je schopná zabezpečiť riadnu starostlivosť o maloleté dieťa.

Významným princípom procesu sprostredkovania je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí. Pri výbere vhodného náhradného rodinného prostredia je preto potrebné prihliadať najmä na psychické potreby dieťaťa, emocionálne väzby, vek maloletého dieťaťa, stabilitu prostredia, ochranu identity a zachovanie súrodeneckých väzieb.

Významnou súčasťou procesu sprostredkovania je evidencia detí vhodných na náhradnú rodinnú starostlivosť a evidencia žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vedú evidenciu:

- osvojiteľov,

- pestúnov,
- profesionálnych rodičov,
- a ďalších osôb vhodných na zabezpečenie náhradnej starostlivosti.

Podmienkou zaradenia do evidencie žiadateľov je odborné posúdenie osobnostných, morálnych, sociálnych a zdravotných predpokladov žiadateľov. Súčasťou procesu je aj odborná príprava žiadateľov zameraná na psychologické aspekty náhradnej starostlivosti, potreby maloletých detí, výchovné kompetencie, komunikáciu s dieťaťom a zvládanie záťažových situácií.

Zákon č. 305/2005 Z. z. upravuje rozsah a obsah odbornej prípravy žiadateľov a kompetencie orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri jej realizácii.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Proces sprostredkovania preto musí byť realizovaný citlivo, individuálne a s dôrazom na psychické potreby maloletého dieťaťa.

Významnou etapou procesu sprostredkovania je výber vhodnej náhradnej rodiny pre konkrétne maloleté dieťa. Pri výbere sa posudzujú osobnostné predpoklady žiadateľov, schopnosť vytvoriť stabilné prostredie, emocionálna pripravenosť, výchovné schopnosti, sociálne podmienky a schopnosť rešpektovať individuálne potreby dieťaťa.

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia nesmie byť založené iba na formálnom posudzovaní podmienok, ale na komplexnom hodnotení schopnosti vytvoriť bezpečné a stabilné prostredie podporujúce priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Súčasťou procesu sprostredkovania je aj nadväzovanie kontaktu medzi maloletým dieťaťom a budúcou náhradnou rodinou. Tento proces musí prebiehať postupne a citlivo s prihliadnutím na vek dieťaťa, psychický stav, emocionálne väzby a individuálne potreby maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie predstavujú významný faktor ochrany psychického vývinu maloletého dieťaťa. Vytváranie dôvery a pocitu bezpečia preto predstavuje základnú podmienku úspešnej adaptácie dieťaťa na nové rodinné prostredie.

Významnou súčasťou procesu sprostredkovania je aj participácia maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa má právo primerane veku a psychickej vyspelosti vyjadriť svoj názor na rozhodnutia týkajúce sa jeho života. Čipková (2019) zdôrazňuje potrebu vytvárania bezpečného priestoru umožňujúceho maloletému dieťaťu slobodne komunikovať bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Po realizácii sprostredkovania nasleduje monitorovanie výkonu náhradnej starostlivosti. Orgány sociálnoprávnej ochrany detí:

- pravidelne monitorujú situáciu maloletého dieťaťa,
- poskytujú odborné poradenstvo,
- sledujú adaptáciu dieťaťa,
- a participujú na riešení problémov vznikajúcich počas výkonu náhradnej starostlivosti.

Významnú úlohu zohráva aj multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, súdov, akreditovaných subjektov, škôl a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletých detí a pri vytváraní podmienok podporujúcich ich priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin.

Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia predstavuje významný ochranný mechanizmus smerujúci k zabezpečeniu bezpečného, stabilného a emocionálne podnetného prostredia rešpektujúceho dôstojnosť, individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

15.4 Úloha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zohrávajú pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia významnú úlohu, pretože zabezpečujú ochranu práv maloletého dieťaťa, koordináciu odborných postupov a realizáciu opatrení smerujúcich k zabezpečeniu bezpečného a stabilného rodinného prostredia. Ich činnosť vychádza najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ktorý upravuje kompetencie orgánov sociálnoprávnej ochrany detí pri realizácii náhradnej rodinnej starostlivosti.

Základnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je identifikácia situácií, v ktorých biologická rodina nedokáže zabezpečiť riadnu osobnú starostlivosť o maloleté dieťa. Sociálni pracovníci vykonávajú sociálne šetrenia, posudzovanie rodinných pomerov, hodnotenie miery ohrozenia dieťaťa a zisťovanie možností podpory biologickej rodiny.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí pritom preferuje zachovanie maloletého dieťaťa v prirodzenom rodinnom prostredí, ak je možné zabezpečiť ochranu jeho práv a priaznivého vývinu. K sprostredkovaniu náhradného rodinného prostredia sa pristupuje najmä v

prípadoch, keď biologická rodina nie je schopná zabezpečiť riadnu starostlivosť ani po realizácii podporných opatrení.

Významným princípom činnosti orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa maloletých detí.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí vedú evidenciu maloletých detí vhodných na sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia, osvojiteľov, pestúnov a ďalších žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť.

Ich úlohou je zároveň posudzovanie vhodnosti žiadateľov z hľadiska osobnostných, morálnych, sociálnych a zdravotných predpokladov. Súčasťou procesu je aj vykonávanie sociálnych šetrení v rodinnom prostredí žiadateľov a hodnotenie ich schopnosti zabezpečiť priaznivý psychický a sociálny vývin maloletého dieťaťa.

Významnou kompetenciou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je zabezpečovanie odbornej prípravy žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť. Odborná príprava je zameraná:

- na psychologické aspekty náhradnej starostlivosti,
- potreby maloletých detí,
- zvládanie záťažových situácií,
- komunikáciu s dieťaťom,
- ochranu emocionálnych väzieb,
- a výchovné kompetencie budúcich náhradných rodičov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. upravuje obsah a rozsah odbornej prípravy a podmienky zaradenia žiadateľov do evidencie.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Významnou úlohou odborných pracovníkov je preto vytvárať podmienky podporujúce bezpečie, emocionálnu stabilitu a pocit istoty maloletého dieťaťa počas celého procesu sprostredkovania.

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia musí byť realizované individuálne a s dôrazom na ochranu psychického bezpečia maloletého dieťaťa.

Významnou úlohou orgánov sociálnoprávnej ochrany detí je aj monitoring výkonu náhradnej starostlivosti po sprostredkovaní. Sociálni pracovníci:

- pravidelne navštevujú maloleté dieťa,
- sledujú adaptáciu dieťaťa na nové prostredie,

- poskytujú odborné poradenstvo,
- monitorujú kvalitu starostlivosti,
- a participujú na riešení problémov vznikajúcich počas výkonu náhradnej starostlivosti.

Monitoring umožňuje včas identifikovať rizikové situácie a prijímať opatrenia smerujúce k ochrane práv a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie predstavujú významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa. Pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia je preto nevyhnutné podporovať stabilitu prostredia, kontinuitu vzťahov a ochranu identity dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri vytváraní podmienok podporujúcich jeho priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin.

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately preto predstavujú významný prvok systému sprostredkovania náhradného rodinného prostredia. Ich činnosť smeruje k ochrane bezpečia, dôstojnosti, psychickej stability a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

15.5 Psychologické a sociálne aspekty sprostredkovania náhradného rodinného prostredia

Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia predstavuje nielen právny a sociálny proces, ale aj významný psychologický zásah do života maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa, ktoré je oddelené od biologickej rodiny, často prežíva stratu bezpečia, emocionálnu neistotu, narušenie citových väzieb a psychické zaťaženie spojené so zmenou životného prostredia. Proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia preto musí byť realizovaný citlivo, individuálne a s dôrazom na ochranu psychického zdravia a emocionálnej stability maloletého dieťaťa.

Významným psychologickým aspektom sprostredkovania náhradného rodinného prostredia je strata biologického rodinného prostredia. Aj v prípadoch, keď biologická rodina nedokáže zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa, predstavuje pre maloleté dieťa významný zdroj identity, emocionálnych väzieb a pocitu príslušnosti. Odlúčenie od rodičov alebo súrodencov môže vyvolávať pocity neistoty, úzkosti, smútku, konflikt lojality alebo problémy s vytváraním nových citových väzieb.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že traumatické skúsenosti a narušené rodinné väzby môžu významne ovplyvniť emocionálny a psychický vývin maloletého dieťaťa.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane práv maloletých detí. Pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia je preto nevyhnutné rešpektovať individuálne potreby maloletého dieťaťa a zabezpečiť ochranu jeho dôstojnosti a psychického bezpečia.

Významným sociálnym aspektom je adaptácia maloletého dieťaťa na nové rodinné prostredie. Dieťa musí nadväzovať nové sociálne vzťahy, vytvárať dôveru k náhradným rodičom a adaptovať sa na nové pravidlá, prostredie a sociálne väzby. Adaptácia môže byť psychicky náročná najmä u starších detí, detí s traumatickými skúsenosťami, súrodeneckých skupín alebo detí s narušenými citovými väzbami.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie predstavujú základné predpoklady priaznivého psychického vývinu maloletého dieťaťa. Vytváranie dôvery, pocitu bezpečia a emocionálnej stability preto patrí medzi základné podmienky úspešnej realizácie náhradnej rodinnej starostlivosti.

Významnú úlohu zohráva aj zachovanie identity maloletého dieťaťa. Pri sprostredkovaní náhradného rodinného prostredia je potrebné rešpektovať rodinné väzby, kultúrnu identitu, jazykové prostredie, náboženské alebo sociálne špecifiká a doterajšie životné skúsenosti maloletého dieťaťa.

Ak je to v súlade s najlepším záujmom dieťaťa, podporuje sa aj zachovanie kontaktu s biologickou rodinou a súrodencami. Zachovanie rodinných väzieb môže významne prispieť k emocionálnej stabilite a priaznivému psychickému vývinu maloletého dieťaťa.

Významným problémom môže byť aj sekundárna viktimizácia maloletého dieťaťa počas sprostredkovania náhradného rodinného prostredia. Opakované vypočúvanie, necitlivá komunikácia alebo formalistický prístup môžu zvyšovať psychické zaťaženie maloletého dieťaťa. Čipková (2019) upozorňuje, že komunikácia s maloletým dieťaťom musí byť realizovaná citlivo, primerane veku dieťaťa a bez psychického nátlaku alebo manipulácie.

Významnú úlohu pri ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa zohráva odborná psychologická pomoc. Psychológovia participujú:

- na posudzovaní psychického stavu dieťaťa,
- príprave dieťaťa na zmenu prostredia,
- podpore adaptácie,
- riešení traumatických skúseností,
- a podpore vytvárania bezpečných citových väzieb.

Psychologická pomoc je významná nielen pre maloleté dieťa, ale aj pre budúcich náhradných rodičov, ktorí sa pripravujú na prijatie dieťaťa s často náročnými životnými skúsenosťami.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce sociálnych pracovníkov, psychológov, súdov, škôl a ďalších odborných subjektov pri ochrane maloletého dieťaťa. Koordinovaný postup odborníkov umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb maloletého dieťaťa a efektívnejšiu ochranu jeho psychického, emocionálneho a sociálneho vývinu.

Psychologické a sociálne aspekty sprostredkovania náhradného rodinného prostredia preto predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí. Ich cieľom je zabezpečiť ochranu psychického zdravia, emocionálnej stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia upravuje zákon č. 305/2005 Z. z.
- ☐ Cieľom sprostredkovania je zabezpečiť maloletému dieťaťu bezpečné a stabilné rodinné prostredie.
- ☐ Základným princípom sprostredkovania je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Sociálnoprávna ochrana detí preferuje rodinné formy starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou.
- ☐ Medzi formy náhradného rodinného prostredia patrí osvojenie, pestúnska starostlivosť a poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom.
- ☐ Proces sprostredkovania zahŕňa posudzovanie situácie dieťaťa a odbornú prípravu žiadateľov.
- ☐ Významnú úlohu pri sprostredkovaní zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a súdy.
- ☐ Dôležitou súčasťou procesu je ochrana psychickej stability a emocionálnych potrieb maloletého dieťaťa.
- ☐ Významnú úlohu zohráva multidisciplinárna spolupráca odborníkov.
- ☐ Cieľom sprostredkovania je ochrana bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia?
2. Ktorý právny predpis upravuje sprostredkovanie náhradného rodinného prostredia?
3. Aký význam má princíp najlepšieho záujmu dieťaťa pri sprostredkovaní náhradnej starostlivosti?
4. Aké formy náhradného rodinného prostredia pozná slovenská právna úprava?
5. Čo zahŕňa proces sprostredkovania náhradného rodinného prostredia?
6. Aké podmienky musia spĺňať žiadatelia o náhradnú rodinnú starostlivosť?
7. Akú úlohu zohrávajú orgány sociálnoprávnej ochrany detí pri sprostredkovaní náhradnej starostlivosti?
8. Prečo sa preferujú rodinné formy starostlivosti pred inštitucionálnou starostlivosťou?
9. Aký význam má odborná príprava žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť?
10. Prečo je multidisciplinárna spolupráca významná pri ochrane maloletého dieťaťa?

16 CENTRUM PRE DETI A RODINY – DEFINÍCIA, VYMEDZENIE A FORMY STAROSTLIVOSTI

16.1 Podstata a postavenie centra pre deti a rodiny v systéme sociálnoprávnej ochrany detí

Centrum pre deti a rodiny (ďalej len „CDR“) predstavuje významné zariadenie systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorého cieľom je zabezpečiť ochranu maloletých detí, ktoré nemôžu vyrastať vo svojej biologickej rodine alebo ktorých priaznivý psychický, emocionálny a sociálny vývin je vážne ohrozený. Právne postavenie a činnosť centier pre deti a rodiny upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately v znení neskorších predpisov a vyhláška č. 103/2018 Z. z. Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky z 20. marca 2018, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kurately a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Centrá pre deti a rodiny vznikli v rámci procesu transformácie systému náhradnej starostlivosti o maloleté deti a nahradili pôvodné detské domovy. Cieľom tejto transformácie bolo obmedziť veľkokapacitnú ústavnú starostlivosť, podporiť rodinný charakter starostlivosti, zabezpečiť individuálny prístup k dieťaťu a posilniť ochranu jeho psychických a emocionálnych potrieb. Proces transformácie reflektoval moderné trendy ochrany práv dieťaťa a princíp deinštitucionalizácie, ktorého cieľom je minimalizovať pobyt maloletých detí v inštitucionálnom prostredí a preferovať rodinné formy starostlivosti.

Významným princípom činnosti centier pre deti a rodiny je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane maloletých detí. Pri realizácii starostlivosti v CDR je preto potrebné prihliadať na individuálne potreby dieťaťa, jeho psychický stav, emocionálne potreby, rodinné väzby, vek, zdravotný stav a ochranu dôstojnosti maloletého dieťaťa.

Centrá pre deti a rodiny poskytujú starostlivosť maloletým deťom najmä na základe rozhodnutia súdu, pri výkone ústavnej starostlivosti, neodkladných opatrení, výchovných opatrení alebo v rámci dobrovoľných pobytov rodičov s deťmi. Význam centier spočíva najmä v zabezpečovaní bezpečného prostredia pre deti, ktoré nemôžu byť dočasne alebo dlhodobo vychovávané vo vlastnej rodine, najmä v dôsledku zanedbávania starostlivosti, násillia, zneužívania, závažného narušenia rodinných vzťahov alebo sociálneho zlyhania rodiny (Miklošková a kol., 2020).

Ich úlohou nie je iba zabezpečenie základných životných potrieb maloletého dieťaťa, ale aj ochrana psychického zdravia, vytváranie bezpečných emocionálnych väzieb, poskytovanie psychologickej a sociálnej pomoci, podpora návratu dieťaťa do biologickej rodiny a príprava dieťaťa na samostatný život. Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Činnosť centier preto smeruje k vytváraniu bezpečného prostredia podporujúceho emocionálnu stabilitu a priaznivý psychický vývin dieťaťa.

Moderné centrá pre deti a rodiny sú orientované na individuálny prístup k dieťaťu a rešpektovanie jeho psychických potrieb. Významná pozornosť sa venuje vytváraniu bezpečných vzťahových väzieb, ochrane emocionálneho bezpečia dieťaťa, podpore psychickej stability a minimalizácii traumatizácie dieťaťa. Osobitnú pozornosť si vyžadujú deti vystavené traumatizujúcim skúsenostiam, násiliu alebo dlhodobým konfliktom v rodine. Centrá preto poskytujú psychologickú pomoc a podľa potrieb dieťaťa sprostredkujú alebo zabezpečujú aj terapeutické intervencie zamerané na spracovanie traumatických zážitkov, stabilizáciu psychického stavu, podporu emocionálnej bezpečnosti a obnovu sociálnych vzťahov dieťaťa. Hašto (2005) zdôrazňuje, že stabilné a bezpečné vzťahové prostredie predstavuje základný predpoklad zdravého emocionálneho vývinu dieťaťa.

Významným princípom fungovania centier pre deti a rodiny je rodinný charakter starostlivosti. Maloleté deti sú umiestňované do menších skupín, profesionálnych náhradných rodín alebo do prostredia umožňujúceho individuálny prístup a vytváranie stabilných sociálnych vzťahov. Systém centier pre deti a rodiny tak reflektuje potrebu minimalizácie negatívnych dôsledkov inštitucionálneho prostredia na psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou činnosti centier pre deti a rodiny je práca s biologickou rodinou dieťaťa. Moderné trendy sociálnoprávnej ochrany detí preferujú zachovanie alebo obnovenie rodinných väzieb, pokiaľ je to možné a v súlade s najlepším záujmom maloletého dieťaťa. Centrá preto realizujú sanačné programy, odborné poradenstvo rodičom, podporu rodičovských kompetencií a odborné intervencie smerujúce k stabilizácii rodinného prostredia. Hovanová a Šlosár (2020) upozorňujú, že efektívna práca s rodinou môže významne prispieť k návratu dieťaťa do bezpečného rodinného prostredia a k minimalizácii potreby dlhodobej náhradnej starostlivosti.

Centrá pre deti a rodiny zároveň realizujú preventívne opatrenia, krízovú intervenciu, sociálne poradenstvo, psychologickú pomoc, resocializačné programy a podporu mladých dospelých po ukončení náhradnej starostlivosti. Významnú úlohu zohrávajú aj pri

zabezpečovaní náhradnej rodinnej starostlivosti, participujú na príprave pestúnov a osvojiteľov, poskytujú odborné poradenstvo a monitorujú adaptáciu dieťaťa v náhradnom rodinnom prostredí. Moderné trendy ochrany práv dieťaťa pritom preferujú rodinné formy starostlivosti pred ústavnou starostlivosťou. (Miklošková a kol., 2020).

Významnú úlohu pri fungovaní centier pre deti a rodiny zohráva multidisciplinárna spolupráca sociálnych pracovníkov, psychológov, vychovávateľov, profesionálnych náhradných rodičov, zdravotníckych pracovníkov, pedagógov, súdov a ďalších odborných subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri zabezpečení komplexnej starostlivosti rešpektujúcej jeho psychické, emocionálne a sociálne potreby.

Napriek významu centier pre deti a rodiny aplikačná prax poukazuje aj na viaceré problémy, medzi ktoré patrí nedostatok odborných pracovníkov, vysoká psychická záťaž zamestnancov, nedostatočné personálne zabezpečenie a regionálna nerovnomernosť dostupnosti odborných služieb. Tieto faktory môžu negatívne ovplyvňovať kvalitu poskytovanej starostlivosti a dostupnosť odbornej pomoci pre maloleté deti.

Centrá pre deti a rodiny dnes predstavujú významný pilier systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ich činnosť smeruje nielen k ochrane dieťaťa pred ohrozením, ale aj k podpore jeho psychického zdravia, stabilizácii rodinných vzťahov a vytváraniu bezpečného prostredia podporujúceho priaznivý fyzický, psychický a sociálny vývin maloletého dieťaťa.

16.2 Právna úprava centier pre deti a rodiny a profesionálnej náhradnej starostlivosti

Právna úprava centier pre deti a rodiny a profesionálnej náhradnej starostlivosti vytvára systém ochranných mechanizmov smerujúcich k zabezpečeniu ochrany práv maloletého dieťaťa v prípadoch, keď biologická rodina nedokáže zabezpečiť riadnu osobnú starostlivosť alebo keď je priaznivý vývin maloletého dieťaťa vážne ohrozený. Základným právnym predpisom upravujúcim činnosť centier pre deti a rodiny je zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Významnú úlohu zohráva aj zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov a vyhláška č. 103/2018 Z. z. v znení neskorších predpisov, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately.

Zákon č. 305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov upravuje postavenie centier pre deti a rodiny, podmienky poskytovania starostlivosti, výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí,

profesionálnu náhradnú starostlivosť, odborné činnosti a práva a povinnosti subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa.

Právna úprava zároveň reflektuje princíp deinštitucionalizácie a preferenciu rodinných foriem starostlivosti pred veľkokapacitnou ústavnou starostlivosťou.

Významným princípom právnej úpravy je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane maloletých detí.

Právna úprava zároveň zdôrazňuje potrebu ochrany dôstojnosti maloletého dieťaťa a rešpektovania jeho individuálnych potrieb.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine upravuje výkon ústavnej starostlivosti, výchovné opatrenia, náhradnú rodinnú starostlivosť, rodičovské práva a povinnosti a právomoci súdu vo veciach starostlivosti o maloletých.

Súd môže rozhodnúť o nariadení ústavnej starostlivosti iba v prípadoch, keď:

- výchova maloletého dieťaťa je vážne ohrozená alebo narušená,
- iné výchovné opatrenia nevedli k náprave,
- alebo rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa.

Ústavná starostlivosť predstavuje krajné riešenie, ktoré má byť využívané iba v prípadoch, keď nie je možné zabezpečiť ochranu maloletého dieťaťa inými opatreniami.

Významnú procesnoprávnu úpravu obsahuje aj zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje:

- konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých,
- konania o ústavnej starostlivosti,
- rozhodovanie o neodkladných opatreniach,
- konania o výchovných opatreniach,
- a ďalšie procesné otázky ochrany maloletého dieťaťa.

Civilný mimosporový poriadok zároveň zdôrazňuje potrebu prihliadania na názor maloletého dieťaťa primerane jeho veku a psychickej vyspelosti.

Významnou súčasťou právnej úpravy je poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom. Profesionálny náhradný rodič je zamestnancom centra pre deti a rodiny a zabezpečuje každodennú starostlivosť o maloleté dieťa, emocionálnu podporu, výchovu, ochranu psychického bezpečia a vytváranie stabilného rodinného prostredia.

Právna úprava ustanovuje podmienky výkonu profesionálnej náhradnej starostlivosti, odbornú prípravu profesionálnych rodičov a rozsah ich práv a povinností.

Vyhláška č. 103/2018 Z. z. v znení neskorších predpisov upravuje najmä:

- organizáciu starostlivosti v centrách pre deti a rodiny,
- podmienky výkonu profesionálnej náhradnej starostlivosti,
- obsah individuálnych plánov rozvoja osobnosti dieťaťa,
- odborné činnosti,
- a štandardy poskytovanej starostlivosti.

Cieľom právnej úpravy je zabezpečiť individualizovaný prístup rešpektujúci psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie počas výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Aj právna úprava preto reflektuje potrebu vytvárania bezpečných emocionálnych väzieb, ochrany identity dieťaťa, stability prostredia a podpory priaznivého psychického vývinu maloletého dieťaťa.

Právna úprava centier pre deti a rodiny a profesionálnej náhradnej starostlivosti preto predstavuje komplexný systém ochranných mechanizmov smerujúcich k ochrane bezpečia, dôstojnosti, psychického zdravia a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a moderných štandardov ochrany práv dieťaťa.

16.3 Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom a jeho postavenie v systéme

Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom predstavuje osobitnú formu starostlivosti o maloleté dieťa realizovanú v rámci systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Jej základným cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu individuálnu starostlivosť v rodinnom prostredí v prípadoch, keď dieťa nemôže vyrastať vo vlastnej biologickej rodine a zároveň nie je možné okamžite zabezpečiť inú formu náhradnej rodinnej starostlivosti. Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom predstavuje významný nástroj deinštitucionalizácie starostlivosti o maloleté deti a minimalizácie negatívnych dôsledkov ústavného prostredia na psychický a emocionálny vývin dieťaťa.

Právna úprava profesionálnej náhradnej starostlivosti vychádza najmä zo zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a z vyhlášky č. 103/2018 Z. z. Profesionálny náhradný rodič je zamestnancom centra pre deti a rodiny a zabezpečuje starostlivosť o maloleté dieťa vo svojom prirodzenom domácom prostredí.

Významným princípom profesionálnej náhradnej starostlivosti je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Karkošková (2019) charakterizuje tento princíp ako základné interpretačné pravidlo

pri ochrane maloletých detí. Pri realizácii profesionálnej náhradnej starostlivosti je preto potrebné prihliadať na psychický stav dieťaťa, emocionálne potreby, vek maloletého dieťaťa, zdravotný stav, ochranu identity, stabilitu prostredia a individuálne potreby maloletého dieťaťa.

Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom vytvára vhodnejšie podmienky pre vytváranie bezpečných citových väzieb, emocionálnu stabilitu, individuálny prístup a priaznivý psychický vývin maloletého dieťaťa

v porovnaní s klasickou kolektívnou ústavnou starostlivosťou.

Profesionálny náhradný rodič zabezpečuje každodennú osobnú starostlivosť, výchovu, emocionálnu podporu, ochranu psychického bezpečia, prípravu na školské a sociálne fungovanie a vytváranie stabilného rodinného prostredia.

Jeho úlohou nie je iba zabezpečenie základných životných potrieb maloletého dieťaťa, ale aj vytváranie bezpečných emocionálnych väzieb a podpora priaznivého psychického vývinu dieťaťa.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú na potrebu ochrany psychickej stability maloletého dieťaťa a minimalizácie traumatizácie pri realizácii opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom preto smeruje k vytváraniu bezpečného prostredia, ochrane emocionálnych väzieb, podpore identity dieťaťa a stabilizácii psychického stavu maloletého dieťaťa.

Významnou úlohou profesionálneho náhradného rodiča je aj spolupráca s centrom pre deti a rodiny, sociálnymi pracovníkmi, psychológmi, školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími odbornými subjektmi participujúcimi na ochrane maloletého dieťaťa.

Profesionálny rodič participuje na tvorbe individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa a spolupracuje pri realizácii odborných opatrení smerujúcich k ochrane priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou profesionálnej náhradnej starostlivosti je odborná príprava profesionálnych rodičov. Odborná príprava je zameraná:

- na psychologické aspekty práce s traumatizovanými deťmi,
- potreby maloletých detí,
- zvládanie záťažových situácií,
- komunikáciu s dieťaťom,
- ochranu emocionálnych väzieb,
- a výchovné kompetencie.

Vyhláška č. 103/2018 Z. z. upravuje podmienky odbornej prípravy profesionálnych náhradných rodičov a štandardy výkonu profesionálnej náhradnej starostlivosti.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné rodinné prostredie predstavujú významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa.

Významným problémom práce profesionálnych náhradných rodičov býva psychická náročnosť výkonu tejto činnosti. Profesionálni náhradní rodičia často pracujú s traumatizovanými deťmi, deťmi s poruchami správania, deťmi so zdravotným znevýhodnením alebo deťmi vystavenými závažnému sociálnemu ohrozeniu.

Takáto práca si vyžaduje vysokú odbornú pripravenosť, psychickú odolnosť a pravidelnú odbornú podporu. Významnú úlohu preto zohráva odborná supervízia, psychologická pomoc a podpora, kontinuálne vzdelávanie a metodická podpora zo strany odborných tímov centier pre deti a rodiny.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletých detí a potrebu koordinovaného postupu odborníkov rešpektujúceho psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa. Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom musí byť realizované v úzkej spolupráci všetkých subjektov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Ide o významný nástroj systému sociálnoprávnej ochrany detí smerujúci k zabezpečeniu bezpečného, stabilného a emocionálne podnetného rodinného prostredia rešpektujúceho dôstojnosť, individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu maloletého dieťaťa.

16.4 Odborné činnosti centier pre deti a rodiny

Centrá pre deti a rodiny vykonávajú široké spektrum odborných činností smerujúcich k ochrane práv maloletého dieťaťa, stabilizácii jeho psychického stavu a podpore priaznivého emocionálneho, sociálneho a osobnostného vývinu. Odborné činnosti predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ich cieľom je zabezpečiť maloletému dieťaťu komplexnú pomoc rešpektujúcu jeho individuálne potreby a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. Rozsah odborných činností upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a vyhláška č. 103/2018 Z. z.

Významným princípom realizácie odborných činností je individualizovaný prístup k maloletému dieťaťu. Každé maloleté dieťa vstupuje do systému sociálnoprávnej ochrany detí s odlišnými životnými skúsenosťami, psychickými potrebami a sociálnym zázemím.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane práv maloletých detí.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že traumatické skúsenosti môžu významne ovplyvniť psychický a emocionálny vývin maloletého dieťaťa. Psychologická pomoc preto smeruje k ochrane psychického zdravia a stabilizácii emocionálneho stavu dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj sociálne poradenstvo a sociálna práca s maloletým dieťaťom a jeho rodinou.

Cieľom sociálnej práce je podpora návratu dieťaťa do biologickej rodiny, stabilizácia rodinných vzťahov a minimalizácia rizík ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa.

Významnou odbornou činnosťou je aj diagnostická činnosť. Diagnostika smeruje

- k identifikácii psychických, emocionálnych a sociálnych potrieb dieťaťa,
- posudzovaniu porúch správania,
- hodnoteniu adaptačných schopností,
- a identifikácii rizikových faktorov ohrozujúcich vývin maloletého dieťaťa.

Výsledky diagnostiky slúžia ako podklad pre plánovanie starostlivosti, realizáciu odborných opatrení a výber vhodnej formy náhradnej starostlivosti.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie predstavujú významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu maloletého dieťaťa. Významnou súčasťou odborných činností je preto aj podpora vytvárania bezpečných vzťahových väzieb a emocionálnej stability dieťaťa.

Centrá pre deti a rodiny realizujú aj výchovné programy, resocializačné programy, preventívne aktivity, skupinové terapeutické činnosti a programy rozvoja sociálnych zručností.

Tieto činnosti smerujú k podpore sociálnej integrácie, rozvoju komunikačných schopností, posilňovaniu sebahodnoty a podpore samostatnosti maloletého dieťaťa.

Významnú úlohu zohráva aj príprava mladých dospelých na samostatný život po ukončení náhradnej starostlivosti. Centrá pre deti a rodiny poskytujú sociálne poradenstvo, pomoc pri pracovnom uplatnení, podporu pri zabezpečení bývania, finančné poradenstvo a podporu sociálneho začlenenia. Cieľom je minimalizovať riziko sociálneho vylúčenia mladých dospelých po odchode zo systému náhradnej starostlivosti.

Významnou odbornou činnosťou je aj práca s biologickou rodinou maloletého dieťaťa.

Centrá pre deti a rodiny participujú:

- na sanácii rodinného prostredia,
- podpore rodičovských kompetencií,

- riešení sociálnych problémov rodiny,
- a podpore obnovy rodinných vzťahov.

Návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny je prioritou v prípadoch, keď je možné zabezpečiť ochranu jeho práv a priaznivého vývinu.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce odborníkov participujúcich na ochrane maloletého dieťaťa. Odborné činnosti centier pre deti a rodiny preto realizujú sociálni pracovníci, psychológovia, špeciálni pedagógovia, vychovávatelia, zdravotnícki pracovníci, profesionálni náhradní rodičia a ďalší odborníci.

Koordinovaný postup odborníkov umožňuje komplexnejšie posudzovanie potrieb maloletého dieťaťa a efektívnejšiu ochranu jeho práv a psychického zdravia.

Odborné činnosti centier pre deti a rodiny preto predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí smerujúcu k ochrane psychického zdravia, emocionálnej stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

16.5 Participácia maloletého dieťaťa v centrách pre deti a rodiny

Participácia maloletého dieťaťa predstavuje významný princíp ochrany práv dieťaťa a dôležitú súčasť činnosti centier pre deti a rodiny. Maloleté dieťa má právo primerane svojmu veku a rozumovej vyspelosti vyjadriť svoj názor na rozhodnutia a opatrenia, ktoré sa ho týkajú. Toto právo vyplýva z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine, zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ako aj z Civilného mimosporového poriadku.

Participácia maloletého dieťaťa má v prostredí centier pre deti a rodiny osobitný význam vzhľadom na citlivý charakter zásahov do rodinného života dieťaťa.

Možnosť vyjadriť svoj názor a byť vypočutý preto predstavuje významný prvok ochrany dôstojnosti, identity a psychického bezpečia maloletého dieťaťa.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane maloletých detí. Participácia maloletého dieťaťa preto nesmie byť iba formálnym procesom, ale musí predstavovať reálnu možnosť slobodne komunikovať o svojich potrebách, pocitoch a obavách spôsobom primeraným veku a psychickej vyspelosti maloletého dieťaťa.

Ich úlohou je vytvárať bezpečné prostredie umožňujúce maloletému dieťaťu komunikovať bez psychického nátlaku, manipulácie alebo strachu. Čipková (2019) upozorňuje, že

komunikácia s maloletým dieťaťom musí rešpektovať jeho dôstojnosť, psychický stav a emocionálne potreby.

Participácia maloletého dieťaťa sa v prostredí centier pre deti a rodiny uplatňuje najmä:

- pri tvorbe individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa,
- pri rozhodovaní o kontakte s biologickou rodinou,
- pri plánovaní návratu do biologickej rodiny,
- pri sprostredkovaní náhradnej rodinnej starostlivosti,
- pri riešení výchovných problémov,
- a pri každodenných otázkach života dieťaťa v centre.

Maloleté dieťa musí mať možnosť primeraným spôsobom porozumieť svojej situácii, dôvodom umiestnenia v centre a ďalším plánovaným opatreniam týkajúcim sa jeho života.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že maloleté dieťa môže byť v dôsledku traumatických skúseností psychicky zraniteľné a vystavené zvýšenému emocionálnemu stresu.

Názor maloletého dieťaťa predstavuje významný podklad rozhodovania, avšak nemožno ho posudzovať izolovane od ostatných okolností prípadu.

Významnou súčasťou participácie je aj primerané informovanie maloletého dieťaťa. Dieťa musí mať možnosť porozumieť:

- svojim právam,
- dôvodom prijímaných opatrení,
- pravidlám fungovania centra,
- a ďalšiemu postupu týkajúcemu sa jeho života.

Nedostatočné alebo necitlivé informovanie môže zvyšovať psychickú neistotu a pocit ohrozenia maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné prostredie predstavujú základné predpoklady priaznivého psychického vývinu maloletého dieťaťa.

Participácia maloletého dieťaťa preto prispieva:

- k posilňovaniu pocitu bezpečia,
- ochrane identity,
- rozvoju dôvery,
- a podpore emocionálnej stability dieťaťa.

V aplikačnej praxi sa však objavujú aj viaceré problémy súvisiace s participáciou maloletých detí v centrách pre deti a rodiny, najmä:

- formalistické zisťovanie názoru dieťaťa,

- opakované vypočúvanie,
- nedostatočná odborná pripravenosť niektorých pracovníkov,
- alebo podceňovanie psychických potrieb maloletého dieťaťa.

Tieto faktory môžu viesť k sekundárnej viktimizácii a ďalšiemu psychickému zaťaženiu maloletého dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam multidisciplinárnej spolupráce pri ochrane maloletého dieťaťa a potrebu koordinovaného postupu odborných subjektov rešpektujúceho psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa. Participácia maloletého dieťaťa preto musí byť realizovaná citlivo, odborne a s dôrazom na ochranu jeho psychického bezpečia a dôstojnosti.

Participácia maloletého dieťaťa v centrách pre deti a rodiny predstavuje významný nástroj ochrany práv dieťaťa a rešpektovania jeho individuality. Citlivé a odborné zapájanie maloletého dieťaťa do rozhodovacích procesov prispieva k ochrane jeho psychickej stability, emocionálneho bezpečia a priaznivého vývinu pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

16.6 Sanácia rodinného prostredia a návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny

Sanácia rodinného prostredia predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorej cieľom je odstránenie alebo zmiernenie negatívnych faktorov ohrozujúcich priaznivý vývin maloletého dieťaťa a vytvorenie podmienok umožňujúcich návrat dieťaťa do biologickej rodiny. Systém sociálnoprávnej ochrany detí vychádza z princípu, že prirodzené rodinné prostredie predstavuje najvhodnejšie prostredie pre psychický, emocionálny a sociálny vývin maloletého dieťaťa, pokiaľ je možné zabezpečiť ochranu jeho práv a bezpečia.

Právny základ sanácie rodinného prostredia upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ktorý zdôrazňuje potrebu preventívnych opatrení a podpory biologickej rodiny s cieľom predchádzať odňatiu maloletého dieťaťa z rodinného prostredia. Významnú úlohu zohráva aj zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, ktorý vychádza z ochrany rodinných väzieb a princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

Sanácia rodinného prostredia predstavuje súbor odborných, sociálnych a výchovných opatrení smerujúcich k stabilizácii rodinného prostredia, podpore rodičovských kompetencií, odstráneniu sociálnych problémov rodiny, ochrane psychického bezpečia maloletého dieťaťa a obnove priaznivých rodinných vzťahov.

Cieľom sanácie nie je iba odstránenie aktuálnych problémov rodiny, ale aj dlhodobá stabilizácia rodinného prostredia umožňujúca bezpečný návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny.

Karkošková (2019) charakterizuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné interpretačné pravidlo pri ochrane maloletých detí.

Návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny je možný iba v prípade, ak je zabezpečená ochrana jeho bezpečia, dôstojnosti a priaznivého vývinu.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že mnohé maloleté deti umiestnené v centrách pre deti a rodiny majú skúsenosti s násilím, zanedbávaním, závislosťami v rodine, sociálnym vylúčením alebo dlhodobým psychickým stresom.

Sanácia rodinného prostredia preto musí zahŕňať aj odbornú psychologickú pomoc smerujúcu k stabilizácii psychického stavu rodičov, riešeniu konfliktov, podpore rodičovských kompetencií a ochrane psychického zdravia maloletého dieťaťa.

Významnou súčasťou sanácie rodinného prostredia je podpora kontaktu maloletého dieťaťa s biologickou rodinou, ak je takýto kontakt v súlade s najlepším záujmom dieťaťa.

Kontakt s biologickou rodinou však musí byť realizovaný bezpečne a s prihliadnutím na psychický stav maloletého dieťaťa.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné emocionálne väzby a bezpečné rodinné prostredie predstavujú základné predpoklady priaznivého psychického vývinu maloletého dieťaťa.

Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletého dieťaťa a pri zabezpečení komplexnej podpory rešpektujúcej psychické, emocionálne a sociálne potreby maloletého dieťaťa.

Tieto faktory môžu komplikovať proces sanácie rodinného prostredia a predlžovať pobyt maloletého dieťaťa mimo biologickej rodiny. Pri každom rozhodovaní je preto potrebné individuálne posudzovať, či návrat dieťaťa do biologickej rodiny nepredstavuje riziko pre jeho psychický, emocionálny alebo fyzický vývin.

Sanácia rodinného prostredia a návrat maloletého dieťaťa do biologickej rodiny predstavujú významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí smerujúcu k ochrane rodinných väzieb, psychického zdravia a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa.

16.7 Príprava mladých dospelých na samostatný život po ukončení starostlivosti

Príprava mladých dospelých na samostatný život po ukončení starostlivosti predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Mladí ľudia odchádzajúci z centier pre deti a rodiny alebo z profesionálnej náhradnej starostlivosti často vstupujú do samostatného života bez dostatočného rodinného zázemia, sociálnej podpory a praktických životných skúseností. Cieľom prípravy na osamostatnenie je vytvoriť podmienky umožňujúce mladému dospelému bezpečný prechod do samostatného života a minimalizovať riziko sociálneho vylúčenia, nezamestnanosti alebo sociálnej destabilizácie. Právny základ prípravy mladých dospelých na samostatný život upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, ktorý ustanovuje povinnosť zabezpečovať podporu mladým dospelým po ukončení náhradnej starostlivosti. Súčasťou systému je sociálne poradenstvo, pomoc pri zabezpečení bývania, podpora vzdelávania, pomoc pri pracovnom uplatnení a podpora sociálneho začlenenia.

Významným princípom prípravy na samostatný život je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa a rešpektovanie individuálnych potrieb mladého človeka. Karkošková (2019) charakterizuje ochranu psychickej stability a dôstojnosti maloletého dieťaťa ako základný predpoklad efektívnej sociálnoprávnej ochrany. Proces osamostatňovania preto musí byť realizovaný individuálne a s prihliadnutím na psychický stav mladého dospelého, jeho sociálne zručnosti, vzdelanie, emocionálnu pripravenosť, rodinné väzby a schopnosť samostatného fungovania.

Mladí dospelí odchádzajúci z náhradnej starostlivosti často čelia:

- problémom pri zabezpečení bývania,
- finančnej neistote,
- nedostatku sociálnej podpory,
- problémom pri pracovnom uplatnení,
- emocionálnej neistote,
- alebo psychickým problémom vyplývajúcim z traumatických životných skúseností.

Burajová a Karkošková (2022) upozorňujú, že dlhodobé sociálne a emocionálne zaťaženie môže negatívne ovplyvňovať schopnosť mladého človeka adaptovať sa na samostatný život a vytvárať stabilné sociálne vzťahy.

Významnú úlohu pri príprave na samostatný život zohrávajú centrá pre deti a rodiny, ktoré realizujú:

- programy rozvoja sociálnych zručností,
- finančné vzdelávanie,

- podporu pracovných návykov,
- prípravu na hospodárenie,
- pomoc pri výbere povolania,
- a podporu samostatného rozhodovania.

Cieľom je rozvoj kompetencií potrebných pre každodenné fungovanie mladého človeka v spoločnosti.

Významnou súčasťou prípravy je aj podpora vzdelávania a pracovného uplatnenia. Mladí dospelí odchádzajúci zo systému náhradnej starostlivosti patria medzi rizikové skupiny ohrozené nezamestnanosťou, sociálnym vylúčením, chudobou alebo závislosťou od sociálnej pomoci.

Systém sociálnoprávnej ochrany detí preto smeruje:

- k podpore ukončenia vzdelania,
- rozvoju pracovných zručností,
- sprostredkovaniu zamestnania,
- a podpore ekonomickej samostatnosti mladého človeka.

Smyčková a Löwy (2019) konštatujú, že stabilné sociálne vzťahy a bezpečné prostredie predstavujú významný faktor ochrany psychického a emocionálneho vývinu mladého človeka. Významnú úlohu preto zohráva aj vytváranie podporných sociálnych väzieb a dlhodobé sprevádzanie mladého dospelého počas procesu osamostatňovania.

Významnou súčasťou prípravy na samostatný život je aj psychologická pomoc. Mnohí mladí dospelí odchádzajúci zo systému náhradnej starostlivosti majú skúsenosti s traumatizáciou, narušenými rodinnými vzťahmi, emocionálnou neistotou alebo problémami s vytváraním dôveryhodných vzťahov.

Psychologická podpora smeruje k stabilizácii psychického stavu, rozvoju sebahodnoty, podpore samostatnosti a zvládaniu záťažových životných situácií.

Významnú úlohu zohráva aj multidisciplinárna spolupráca.

Farkašová (2019) akcentuje význam koordinovaného postupu odborníkov pri ochrane maloletých detí a mladých dospelých a pri zabezpečení komplexnej podpory rešpektujúcej ich individuálne potreby.

Významným problémom aplikačnej praxe zostáva nedostatok dostupného bývania, nízka finančná gramotnosť, nedostatočné rodinné zázemie, psychické problémy a nedostatočná následná podpora po ukončení starostlivosti.

Tieto faktory môžu zvyšovať riziko sociálneho zlyhania mladých dospelých po odchode zo systému náhradnej starostlivosti.

Príprava mladých dospelých na samostatný život po ukončení starostlivosti preto predstavuje významnú súčasť systému sociálnoprávnej ochrany detí smerujúcu k ochrane dôstojnosti, psychickej stability a sociálneho začlenenia mladého človeka pri rešpektovaní princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a podpory úspešného prechodu do samostatného života.

Kľúčové poznatky kapitoly

- ☐ Centrá pre deti a rodiny upravuje najmä zákon č. 305/2005 Z. z. a vyhláška č. 103/2018 Z. z.
- ☐ CDR vznikli v procese deinštitucionalizácie starostlivosti o maloleté deti.
- ☐ Základným princípom fungovania CDR je princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.
- ☐ Centrá pre deti a rodiny zabezpečujú ústavnú starostlivosť, ochrannú výchovu a neodkladné opatrenia.
- ☐ Poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom predstavuje významnú formu rodinného typu starostlivosti.
- ☐ Profesionálny náhradný rodič je zamestnancom centra pre deti a rodiny.
- ☐ Významnú úlohu pri ochrane maloletého dieťaťa zohráva multidisciplinárny odborný tím.
- ☐ Odborní pracovníci CDR sa stretávajú s viacerými profesijnými a etickými dilemami.
- ☐ Kontinuálne vzdelávanie a supervízia predstavujú významnú súčasť odbornej práce v CDR.
- ☐ Cieľom činnosti centier pre deti a rodiny je ochrana psychickej stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.
- ☐ Cieľom profesionálnej náhradnej starostlivosti je ochrana psychickej stability, dôstojnosti a priaznivého vývinu maloletého dieťaťa.

Kontrolné otázky

1. Čo predstavuje centrum pre deti a rodiny?
2. Ktoré právne predpisy upravujú činnosť centier pre deti a rodiny?
3. Aký význam má proces deinštitucionalizácie starostlivosti o maloleté deti?
4. Aké formy starostlivosti poskytujú centrá pre deti a rodiny?
5. Čo predstavuje poskytovanie starostlivosti dieťaťu profesionálnym náhradným rodičom?
6. Aké podmienky musí spĺňať profesionálny náhradný rodič?
7. Akú úlohu zohráva odborný tím centra pre deti a rodiny?

ZÁVER

Sociálnoprávna ochrana detí predstavuje komplexný systém opatrení, ktorého základným cieľom je ochrana práv dieťaťa, podpora jeho priaznivého vývinu a zabezpečenie bezpečného rodinného prostredia. Význam tejto oblasti spočíva nielen v riešení už vzniknutých problémových situácií, ale aj v preventívnom pôsobení smerujúcom k predchádzaniu ohrozenia dieťaťa a podpore zdravého fungovania rodiny.

Predkladané skriptá poukazujú na skutočnosť, že ochrana práv dieťaťa si vyžaduje interdisciplinárny prístup a efektívnu spoluprácu viacerých subjektov. Výkon sociálnoprávnej ochrany detí nie je možné redukovať výlučne na právne alebo administratívne postupy, ale musí reflektovať psychologické, sociálne, pedagogické a etické aspekty práce s dieťaťom a rodinou. Mimoriadny význam pritom zohráva rešpektovanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa a participácie dieťaťa pri rozhodovaní o otázkach, ktoré sa ho týkajú.

Publikácia zároveň poukazuje na aktuálne výzvy, ktorým systém sociálnoprávnej ochrany detí čelí. Narastajúci počet konfliktných rodinných situácií, psychické problémy detí, digitálne riziká či problematika sociálneho vylúčenia si vyžadujú kontinuálny rozvoj odborných kompetencií pracovníkov a flexibilné reagovanie systému ochrany detí na meniace sa spoločenské podmienky.

Možno konštatovať, že efektívna ochrana práv dieťaťa predstavuje jeden zo základných predpokladov fungovania demokratickej a humánnej spoločnosti. Kvalitný systém sociálnoprávnej ochrany detí musí byť založený na odbornosti, rešpekte k dôstojnosti dieťaťa, medziodborovej spolupráci a dôslednom uplatňovaní princípov ochrany ľudských práv. Cieľom všetkých opatrení sociálnoprávnej ochrany detí musí byť vytvorenie podmienok pre bezpečný, stabilný a podnetný život každého dieťaťa.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BURAJOVÁ, Barbora a Slávka KARKOŠKOVÁ. 2022. Bezpečie ako významné kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa. In: LÖWY, Alexandra a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 1–17. ISBN 978-80-8226-012-3.

CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE. 2000/C 364/01.

ČIPKOVÁ, Tamara. 2019. Uplatňovanie participačných práv dieťaťa pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 62–70. ISBN 978-80-571-0139-0.

ČIPKOVÁ, Tamara. 2022. Reflexia najlepšieho záujmu dieťaťa pri výkone participačných práv. In: LÖWY, Alexandra a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 37–51. ISBN 978-80-8226-012-3.

DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA. 1991. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.komisarpredeti.sk/content/14/dohovor-o-pravach-dietata.pdf>>.

EURÓPSKY DOHOVOR O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD. Rím, 4. november 1950.

EURÓPSKY DOHOVOR O VÝKONE PRÁV DETÍ. Štrasburg, 25. január 1996.

FARKAŠOVÁ, Eva. 2019. Cochemská prax na Okresnom súde v Prešove a výkon rozhodnutia. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 126–129. ISBN 978-80-571-0139-0.

HAAGSKY DOHOVOR. 1993. Dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnom osvojení. Haag, 29. máj 1993.

HAŠTO, Jozef. 2005. Vzťahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2005. ISBN 80-88952-28-X.

HOVANOVÁ, Edita a Dušan ŠLOSÁR. 2020. Sociálnoprávna ochrana detí a rodiny v pomáhajúcich profesiách. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2020. ISBN 978-80-8152-862-0.

KARKOŠKOVÁ, Slávka. 2019. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 47–58. ISBN 978-80-571-0139-0.

KOROMHÁZ, Peter. 2022. Posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa vo svetle Nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 298/2018. In: LÖWY, Alexandra a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 128–139. ISBN 978-80-8226-012-3.

LADICKÝ, Branislav a Antonín KOZON. 2026. Reflexie o náhradnej starostlivosti detí. 1. vyd. SpoSoIntE, 2026. 124 s. ISBN 978-80-89533-47-3.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. 2024. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2024. ISBN 978-80-2465-661-8.

LÖWY, Alexandra a kol. 2022. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022. ISBN 978-80-8226-012-3.

MIKLOŠKOVÁ, Mária a kol. 2020. Naplnenie práva dieťaťa na kontakt s rodinou a naplnenie potreby blízkej osoby v prostredí náhradnej starostlivosti na Slovensku. Bratislava: Úsmev ako dar a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2020. ISBN 978-80-973733-0-6.

Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 o vyživovacej povinnosti, ktoré upravuje právomoc súdov, rozhodné právo, uznávanie a výkon rozhodnutí vo veciach vyživovacej povinnosti v členských štátoch Európskej únie.

Nariadenie Rady (EÚ) 2019/1111 o právomoci a uznávaní a výkone rozhodnutí v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností.

ONDRUŠOVÁ, Darina. 2022. Vyhodnotenie skúseností s transformáciou zariadení vykonávajúcich opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately: záverečná správa. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2022.

D'ONOFRIO, B. M.; EMERY, R. E. 2019. Parental divorce or separation and children's mental health. *World Psychiatry*, 2019, 18(1), s. 100–101.

PAVELKOVÁ, Bronislava. 2019. Rodinná mediácia v podmienkach Slovenskej republiky. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 120–125. ISBN 978-80-571-0139-0.

PAVELKOVÁ, Lila Bronislava. 2022. Najlepší záujem dieťaťa pri schvaľovaní dohody o mediácii. In: LÖWY, Alexandra a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 118–127. ISBN 978-80-8226-012-3.

PIROŠÍKOVÁ, Marica. 2022. Najlepší záujem dieťaťa z pohľadu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In: LÖWY, Alexandra a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 18–36. ISBN 978-80-8226-012-3.

PIROŠÍKOVÁ, Marica a Róbert DOBROVODSKÝ. 2019. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúca sa výkonu práva styku rodiča s maloletým a jej zohľadnenie v slovenskej legislatíve a právnej praxi. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 73–92. ISBN 978-80-571-0139-0.

RAJŇÁK, Peter. 2019. Aplikačná prax súdov pri výkone rozhodnutia týkajúceho sa maloletých detí. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 130–136. ISBN 978-80-571-0139-0.

SMYČKOVÁ, Romana a Alexandra LÖWY. 2019. Základné aspekty výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých. In: ČIPKOVÁ, Tamara (ed.). Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 9–22. ISBN 978-80-571-0139-0.

UNICEF. 2026. Správa o stave duševného zdravia detí vo svete. [online]. [cit. 2026-05-01]. Dostupné na internete: <<https://unicef.sk/novinka/125405/sprava-o-stave-dusevneho-zdravia-deti-vo-svete>>.

ÚRAD KOMISÁRA PRE DETI. 2026. Komisar pre deti. [online]. [cit. 2026-05-19]. Dostupné na internete: <<https://www.komisarpredeti.sk/sk/>>.

ÚRAD PRE MEDZINÁRODNOPRÁVNÚ OCHRANU DETÍ A MLÁDEŽE. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.cipc.gov.sk/>>.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

VADAS, Erik. 2018. Starostlivosť súdu o maloletých. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*. Roč. 6, č. 2, 2018, s. 161–171. ISSN 1339-3995.

Vyhláška Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 103/2018 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 376/2022 Z. z. o profesionálnych náhradných rodičoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

ZMEKOVÁ, Ivana. 2022. Záujem maloletého dieťaťa ako podstatné hľadisko pri výkone rodičovských práv a povinností. In: LÖWY, Alexandra a kol. *Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých*. Bratislava: Právne inštitúty, 2022, s. 85–98. ISBN 978-80-8226-012-3.